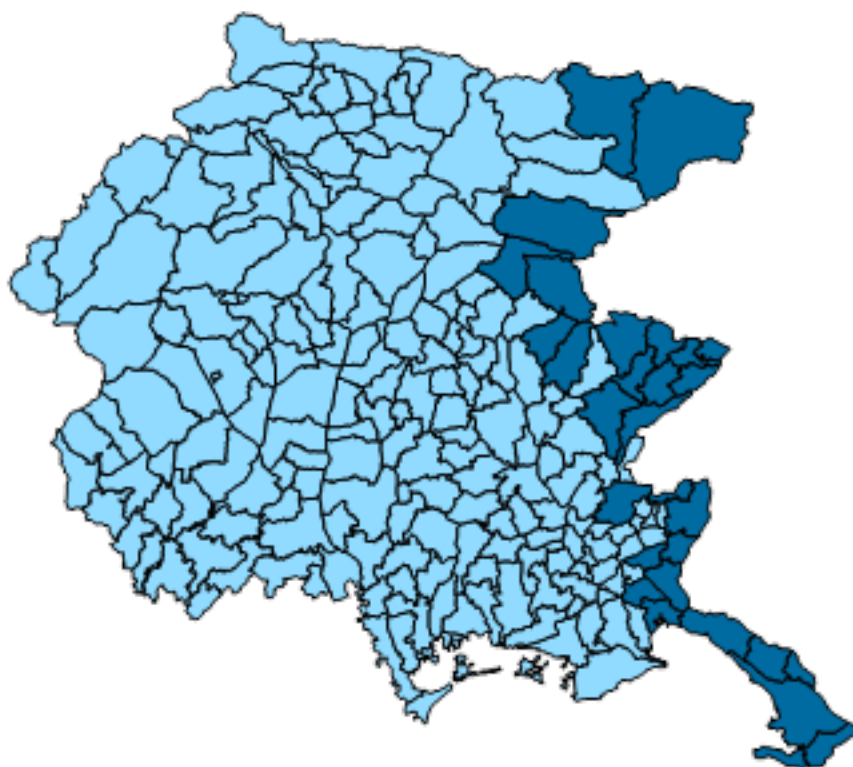

DRUGA DEŽELNA KONFERENCA O ZAŠČITI SLOVENSKE JEZIKOVNE MANJŠINE

Gorica, 24. november 2017
Trst, 25. november 2017

Referate je pripravil:
slovenski raziskovalni inštitut
istituto sloveno di ricerche
slovene research institute

Urednika: Adriana Janežič, Devan Jagodic

Avtorji referatov: Sara Brezigar, Ilaria Ciccone, Matejka Grgič, Živa Gruden, Adriana Janežič, Zaira Vidau

Prevodi: Matejka Grgič, Jadranka Križman, Laura Sgubin

Lektura: Mirjam Furlan Lapanja, Matejka Grgič, Irena Kristan Bradač

Prelom: Martina Pettirosso

Tu zbrani referati bodo predstavljeni na Drugi deželni konferenci za zaščito slovenske manjšine 24. in 25. novembra 2017. Pred dokončno objavo v zborniku, ki bo izšel spomladi 2018, bodo besedila ponovno pregledana, zaradi česar bo lahko prišlo do manjših, nikakor ne vsebinskih popravkov.

SLORI
SLOVENSKI RAZISKOVALNI INŠTITUT

REFERATI

ADRIANA JANEŽIČ

Deset let po sprejetju deželnega zakona 26/2007.

Doseženi rezultati, težave z izvajanjem predpisov in pomanjkljivosti
sedanje zakonodajne ureditve 5

ILARIA CICCONE - ŽIVA GRUDEN

Pregled izvajanja ukrepov v korist rezijanščine ter jezikovnih različic
nediških dolin, terske in kanalske doline 17

MATEJKA GRGIČ

Centralni urad za slovenski jezik in mreža storitev
na obravnavanem geografskem območju:

ocena trenutnega stanja, teoretski vidiki in organizacijski modeli 29

SARA BREZIGAR - ZAIRA VIDAU

Predstavništvo slovenske manjšine – zastopstvo in zastopanost 45

Deset let po sprejetju deželnega zakona 26/2007. Doseženi rezultati, težave z izvajanjem predpisov in pomanjkljivosti sedanje zakonodajne ureditve

Zakonodajni okvir

V svojem prispevku bom obravnavala deželni zakon 26/2007 deset let po njegovem sprejetju, in sicer dosežene rezultate, težave z izvajanjem predpisov in morebitne pomanjkljivosti sedanje zakonodajne ureditve.

V ta namen je treba najprej preučiti zakonodajni okvir, v katerega se umešča omenjeni deželni zakon, zlasti v povezavi z dvema drugima državnima zakonoma (482/1999 in 38/2001), na katera se pogosto sklicuje.

Pri tem pa ne gre spregledati, da se dež. z. 26/2007 uvršča v širši okvir zakonskih in evropskih predpisov, ki so bili sprejeti še pred ustanovitvijo Avtonomne dežele Furlanije - Julijske krajine (v nadaljevanju: A. D. FJK).

Kar zadeva vprašanja jezikovnih manjšin, lahko v grobem določimo **tri različne faze sprejemanja državne in deželne zakonodaje**.

Prva faza se časovno ujema s sprejetjem **Ustave Republike Italije** (ki je začela veljati leta 1948), zlasti 3. in 6. čl. njenih temeljnih načel, in pozneje z ustanovitvijo Dežele FJK (ustavni zakon 1/1963), ki v 3. čl. svojega **Statuta** priznava »enakost pravic in ravnanja vseh državljanov ne glede na jezikovno skupino, ki ji pripadajo, z varstvom njihovih etničnih in kulturnih značilnosti«. Ta prva faza pa na državni in deželni ravni ni privedla do sprejetja izvedbenih zakonov, kot so sicer napovedovala splošna načela, npr. 6. čl. Ustave, ki pravi, da »Republika varuje jezikovne manjšine z ustreznimi predpisi«; to se je uresničilo šele pet desetletij pozneje z zakonom 482/1999 in s področno deželno zakonodajo.

O drugi fazi lahko govorimo v povezavi z državno in deželno zakonodajo do začetka 90. let prejšnjega stoletja. Ključni preobrat v zaščitni zakonodaji za slovensko manjšino se je v Furlaniji - Julijski krajini zgodil s sprejetjem **z. 19/1991**. V okviru predpisov za obmejna območja (glede na posebni geopolitični položaj Furlanije - Julijske krajine kot čezmejnega območja Evropske ekonomske skupnosti) so bila namreč predvidena specifična finančna sredstva za obdobje 1991–1993 (1. odst. 14. čl.), namenjena podpiranju kulturnih in umetnostnih dejavnosti v korist slovenske manjšine v deželi FJK, s pripisom »v pričakovanju sprejetja systemskega zakona za varstvo manjšine«. V tem kontekstu naj omenimo še poseben prispevek v vrednosti 24 milijard lir za omenjeno triletno obdobje. A. D. FJK je te predpise prevzela z dež. z. **46/1991** in tako v eno besedilo vključila vse obstoječe deželne predpise, ki zadevajo delovanje slovenske manjšine na različnih področjih, ki so že bila predmet financiranja (mediji, kultura, prireditve, kulturne izmenjave, podpora vzgojno-izobraževalnim institucijam ter umetniške, zborovske in folklorne dejavnosti), kar je omogočilo oblikovanje specifične deželne zakonodaje. Ta finančna podpora, ki se je nadaljevala do leta 2000 – četudi v pričakovanju systemskega zaščitnega zakona –, je bila ključnega pomena za samo preživetje kulturnih, znanstvenih in vzgojno-izobraževalnih ustanov slovenske manjšine v FJK. Institucije, kot so Narodna in študijska knjižnica, Slovensko stalno gledališče, SLORI – Slovenski raziskovalni inštitut, Glasbena matica, Slovenski center za glasbeno vzgojo Emil Komel in Zavod za slovensko izobraževanje v Špetru, so namreč vezivno tkivo slovenske manjšine in

jih kot take omenja že dež. z. 46/1991, na podlagi katerega so bile omenjene organizacije upravičene do specifičnih finančnih sredstev. To so ustanove in institucije, ki vsaka na svojem področju delujejo za javno dobro. Zaradi potrebe po posvetovanju z organizacijami slovenske manjšine je bil s 1. odst. 8. čl. ustanovljen Posvetovalni odbor za kulturne in umetniške pobude slovenske manjšine, ki kljub poznejšim zakonodajnim spremembam zaseda še danes. Dež. z. 46/1991 je v enem besedilu zajel vse aktivnosti slovenske skupnosti, ki jih je financirala država prek Dežele FJK, a se vse administrativne pristojnosti, porazdeljene med različne direkcije in samostojne službe, ki se dodatno delijo na urade, do danes še niso združile v eno samo deželno službo. Še vedno namreč pogrešamo usklajevalni organ, ki bi omogočil usklajeno in poenoteno delovanje javne uprave.

Naslednji korak je bil sprejetje deželnega zakona, ki je obravnaval vse zgodovinske jezikovne manjšine v FJK; gre za **dež. z. 15/1996** Predpisi s področja varovanja in promocije furlanskega jezika in kulture ter vzpostavitve službe za regionalne in manjšinske jezike; **sprejet je bil pred zakonom** 482/1999 in 38/2001. Prvič v zgodovini A. D. FJK je bila z deželnim zakonom vzpostavljena služba za izvajanje pristojnosti s področja deželnih jezikovnih skupnosti. V tej fazi se z obstoječim Posvetovalnim odborom, ki je bil uveden z dež. z. 46/1991, in Znanstveno opazovalnico za furlanski jezik in kulturo (O. L. F.), ki je bila vzpostavljena z dež. z. 15/1996 (kot že omenjeno, še pred sprejetjem državnih okvirnih zakonov), začne poudarjati in izpostavljati »deželna večjezičnost« in ne samo »dvojezičnost«, kar pomeni, da jezikovnih skupnosti niso več obravnavali ločeno in posamično kot dotlej.

S **tretjo fazo** se za jezikovne manjšine v širšem evropskem okviru začena novo zakonodajno obdobje, in sicer s sprejetjem dveh ključnih dokumentov Sveta Evrope: to sta **Okvirna konvencija za varstvo narodnih manjšin** iz leta 1994 in **Evropska listina o manjšinskih jezikih**, ki je začela veljati leta 1998. Ta zgodovinski mejnik je bil postavljen pol stoletja po koncu druge svetovne vojne in je po vsej Evropi spodbudil sprejetje področnih državnih in deželnih zakonov. V Republiki Italiji se je to zgodilo z z. **482/1999** (okvirnim zakonom za varstvo zgodovinskih jezikovnih manjšin v Italiji) in nato z z. **38/2001** o varstvu slovenske jezikovne manjšine. Tudi A. D. FJK je v zvezi s slovensko manjšino izpeljala vrsto sprememb, začevši s spremembo dež. z. 46/1991 pa vse do sprejetja **dež. z. 26/2007**.

Navedene ugotovitve niso le preprost zgodovinski pregled dogajanja – kot bo razvidno iz nadaljevanja, nekatera splošna načela v zvezi z varstvom slovenske jezikovne skupnosti še do danes niso bila v celoti uresničena, kar velja tudi za z. 38/2001. To dejstvo je bilo poudarjeno tudi na Prvi deželni konferenci o varstvu slovenske jezikovne manjšine (v nadaljevanju: prva deželna konferenca).

Metoda

Da bi ustrezno analizirali omenjeni deželni zakon, smo najprej temeljito preučili besedilo zakona in njegove poznejše spremembe.

Nato smo pregledali uradno spletno stran A. D. FJK in identificirali vse deželne službe, ki so v celoti ali delno pristojne za izvajanje navedenega zakona, ter opravili intervjuje z deželnimi vodstvenimi delavci in uslužbenci iz različnih direkcij in služb kot privilegiranimi poznavalci dogajanja, katerim gre posebna zahvala za izkazano razpoložljivost; z intervjuji smo pridobili odloke, ki so bili izdani skozi čas, ter si izmenjali mnenja o tem, kar je že bilo izvedeno in kar je še v načrtu.

Nazadnje smo se posvetovali z različnimi predstavniki slovenske skupnosti, in sicer tako v njihovi vlogi članov paritetnih in posvetovalnih odborov kakor tudi v vlogi zastopnikov slovensko govorečih državljanov, ki so nosilci varstvene regulacije.

Sicer pa v tem prispevku ne bomo obravnavali tematik, ki so predmet drugih poročil, kot so rezijanščina in slovenske jezikovne različice na Videmskem, in niti – razen v grobih obrisih – novoustanovljenega Centralnega urada za slovenski jezik ter Institucionalnega paritetnega odbora za vprašanja slovenske manjšine (v nadaljevanju: paritetni odbor), saj zadevata problematiko

zastopnosti in zastopanja slovenske manjšine.

Glede na razpoložljiv čas za predstavitev prispevka smo se vsebinsko omejili na pregled izvajanja zakonodaje, na splošne okvire in na nekatere posebne stroškovne postavke.

Učinkovitost in uspešnost delovanja

Ker se v prispevku posvečamo izvajanju dež. z. 26/2007 deset let po njegovem sprejetju, je treba najprej preučiti **učinkovitost** predpisov in strateškega nadzora nad učinki zakona ter **uspešnost** delovanja, nadzora nad upravljanjem in načinov izvajanja – skratka, preučiti je treba delovanje obstoječih organov in postopkov.

Z vprašanjem učinkovitosti in uspešnosti se namreč sooča zakonodajalec, ki piše in spreminja zakone ter izvajalci zakonov – to so svetniška telesa, upravitelji, vodje in funkcionarji, in tudi vsi, ki jih zakonodaja zadeva, torej državljani, v tem primeru pripadniki slovenske skupnosti v Furlaniji - Julijski krajini.

Pri tem ne gre pozabiti, da je najpomembnejši rezultat za javno upravo, torej tudi za A. D. FJK, dosežen družbeni učinek.

Strateški rezultati

Strateškega nadzora nad učinkovitostjo delovanja v glavnem ni mogoče izpeljati zaradi nekaterih osnovnih razlogov: prvič, natančne analize ni mogoče izdelati zaradi pomanjkanja specifičnih in letno posodobljenih **kazalnikov**, ki bi omogočili vrednotenje učinkov državnih prispevkov za slovensko skupnost. Na voljo imamo le kvantitativne in postopkovne podatke, ki se pogosto nanašajo le na tekoče proračunsko leto ali na zadnje triletnje.

Današnja konferenca lahko pomeni priložnost za izvajanje strateškega nadzora, lahko pa ostane le občasen dogodek, ki poteka vsakih pet let, saj se glede na roke izvajanja zakonski in administrativni učinki večinoma prenesejo na naslednji mandat.

V A. D. FJK sta bili do danes izdelani dve **analizi** v zvezi s spremljanjem tovrstne učinkovitosti:

1. Raziskava z naslovom Stopnja zadovoljstva državljanov z zaščito in razvojem jezikovnih skupnosti v Furlaniji - Julijski krajini, ki jo je leta 2006 nekdanja Statistična služba Generalne direkcije Dežele FJK naročila Slovenskemu raziskovalnemu inštitutu (SLORI) in Furlanskemu filološkemu društvu - Societât Filologjiche Furlane (SFF) in se je zaključila leta 2008 z objavo, za katero je poskrbela A. D. FJK. Namen raziskave, v okviru katere je bilo opravljenih 3000 intervjujev, je bil preveriti stopnjo poznavanja avtohtonih jezikovnih skupnosti ter državne in deželne zaščitne zakonodaje, ob tem pa še zadevne percepcije državljanov. Raziskava je bila mišljena tudi kot podlaga za oblikovanje specifičnih statističnih kazalnikov (ti do danes še niso bili izdelani), ki bi ob rednem spremljanju omogočili presojo učinkov zakonodaje (državne in deželne) na obravnavanem območju, na prebivalcih in predvsem na deželnih jezikovnih skupnostih, v tem primeru na slovenski skupnosti. Podatki iz te raziskave ne omogočajo nadaljnjih primerjav, saj se v naslednjih letih raziskave niso ponovile.

2. Raziskava, ki jo je leta 2010 paritetni odbor naročil Slovenskemu raziskovalnemu inštitutu (SLORI) in ki se je končala leta 2011. Namen raziskave je bil preučitev stopnje varstva slovenske manjšine skladno z 8. čl. z. 38/2001 (raba slovenščine v javni upravi); v okviru raziskave so strokovnjaki pregledali delovanje Dežele FJK in državne uprave, sodne oblasti, pokrajin in občin. Raziskava je med drugim pokazala, da zasnova služb in število kadrov v okviru Dežele FJK nista ustrezala zahtevam za učinkovito izvajanje z. 38/2011 in dež. z. 26/2007.

Ti raziskavi, ki sta se zaključili leta 2008 oziroma 2011, sta bili predstavljeni na prvi deželni konferenci.

Dodatne informacije bi lahko črpali iz **Statističnega letopisa** Dežele FJK, v katerega je šele od leta 2006 vključen poseben razdelek o jezikovnih manjšinah, ki vsebuje nekaj podatkov zlasti v zvezi s

prisotnostjo slovenske, furlanske oziroma nemške skupnosti na obravnavanem območju. Razdelek ni bil razširjen ravno zaradi pomanjkanja kazalnikov, ki bi jih lahko spremljali skozi čas.

V **Letnem statističnem poročilu** Dežele FJK jezikovne skupnosti niso omenjene niti bežno; prav tako ni omenjena njihova prisotnost na deželnem območju. Pa vendar je FJK dežela s posebnim statutom tudi zaradi prisotnosti jezikovnih manjšin - ta vidik je aktualen predvsem zdaj, po več kot 50 letih od ustanovitve, ko so geopolitični vzroki že preseženi. Nadalje moramo upoštevati, da sta dve od treh jezikovnih skupnosti FJK - slovenska in furlanska, ki ju ščiti zakon 482/1999 -, prisotni izključno v deželi FJK (medtem ko je nemška skupnost prisotna tudi v drugih deželah alpskega loka)

Medtem ko je odsotnost statističnih kazalnikov in podatkov, ki niso le finančnega značaja, prvi vzrok za neizvedljivost nadzora nad učinkovitostjo in strateškega nadzora nad učinki predpisov, je drugi element, ki ga je treba poudariti, pomanjkanje usklajevalnega organa oziroma centralne ustanove, ki ne bi le usklajevala ukrepov, ampak tudi usmerjala izvajanje varstvenih predpisov in hkrati skrbela za strateški nadzor.

Stanje izvajanja

Pri pregledu postopka sprejetja obravnavanega deželnega zakona in njegovih naknadnih sprememb ter pri preučitvi njegove vsebine smo poskušali najprej opredeliti, četudi le v grobih obrisih, kateri predpisi še niso bili izvedeni oziroma so bili uresničeni le delno.

Najprej gre poudariti, da **12. čl. dež. z. 26/2007 (Slovenska imena, priimki in poimenovanja)**, ki zagotavlja, »da so imena in priimki državljanov, pripadnikov slovenske jezikovne manjšine, pravilno zapisani, pri čemer ta zahteva vključuje tudi rabo slovenskega črkopisa«, še ni bil izpeljan v celoti. To je tudi vzrok za navajanje evropskih smernic, ustavnih določil in dveh italijanskih okvirnih zakonov (zakona 482/1999 in 38/2001) o varstvu jezikovnih skupnosti v prvem delu tega prispevka, čeprav poimenovanje ni vedno dosledno (jezikovne manjšine, zgodovinske manjšine, jezikovne skupnosti ...). Pri tem je treba poudariti tudi, da spada nespoštovanje predpisov in evropskih smernic v zvezi z zapisom imen in priimkov državljanov v okvir brisanja identitete, ki se je na tem območju začelo že v Kraljevini Italiji za časa fašističnega režima za vse obstoječe jezikovne skupnosti (slovensko, hrvaško, nemško, furlansko in za vse ostale državljane z »neitalijanskimi« imeni in priimki), in sicer najprej s prepovedjo uporabe jezika, nato pa še s sprejetjem posebnih predpisov za poitalijančenje imen in priimkov, se pravi za spremembo njihovega zapisa, kar enako prizadene identiteto. Dokazano je, da je ta zgodovinski proces trajal skozi vse 20. stoletje do danes. Sergio Salvi je ta pojav označil z definicijo »prerezani jeziki«, danes pa je ta proces tudi v najnovejših publikacijah označen za »državni pobjoj imen« oziroma za »identitetni genocid«. Pri tem ne gre le za individualne pravice, temveč tudi za kolektivne pravice neke skupnosti. Čeprav je bila težava z dvojezičnimi (tudi elektronskimi) **osebnimi izkaznicami**, kar zadeva zapis strešic, odpravljena v zadnjem desetletju, pa še vedno ostajajo birokratske ovire pri **vozniških dovoljenjih** in pri zapisu imen in priimkov v **potnih listih**. Strešic ne uporabljajo niti na spletni strani A. D. FJK pri navajanju imen in priimkov slovenskih uslužbencev. Ena od osnovnih človekovih pravic, ki jo priznavajo tudi Združeni narodi in vsi evropski dokumenti ter italijanski okvirni zakoni, do danes torej še ni bila izpolnjena. Paritetni odbor se v okviru **institucionalnega omizja z italijansko vlado** trudi, da bi bila ta hudo pomanjkljivost odpravljena, očitno pa še obstajajo težave z računalniškimi sistemi, ki ne komunicirajo med sabo, čeprav je bil okvirni zakon sprejet že leta 1999 (11. čl. z. 482/99), sistemski zakon za varstvo slovenske manjšine pa leta 2001 (7. čl. z. 38/2001). Ob tem ne gre pozabiti, da je Italija ena od držav članic Evropske unije in da so to težavo drugje že uspešno odpravili.

V zvezi s **4. členom**, ki predvideva »sodelovanje med deželnimi jezikovnimi skupnostmi«,

ugotavljamo, da prizadevanje A. D. FJK na tem področju ni dovolj prepoznavno. Na tem področju so veliko bolj aktivna združenja in ustanove posameznih skupnosti tako na deželni ravni kakor tudi v okviru sodelovanja pri projektih Interreg Slovenija - Italija, kot sta npr. projekta JEZIK-LINGUA in EDUKA, v katera so se vključili institucionalni partnerji iz Furlanije - Julijske krajine in Slovenije.

V tem prispevku sicer ne moremo izčrpno obravnavati tega vprašanja, kljub temu pa je treba poudariti, da je bila potreba po spremembi **10. čl.** deželnega zakona, ki predvideva sklic deželne konference vsakih pet let pred iztekom zakonodajnega mandata, poudarjena že v okviru poročil in razprave na prvi deželni konferenci. Sklic konference ob koncu mandata s programskega in praktičnega vidika ni učinkovit.

2. odst. 11. čl. predvideva, da deželna uprava zagotovi prisotnost uslužbencev z znanjem slovenskega jezika. Toda deset let po sprejetju zakona še ni bil objavljen niti en razpis za zaposlitev osebja z znanjem slovenskega jezika za nedoločen čas, kar ne bi zagotovilo zgolj spoštovanja specifičnega odstavka in člena, ampak tudi administrativno izvajanje zakona. To vprašanje bomo podrobneje obravnavali v poglavju o človeških virih.

Nazadnje gre poudariti, da je **21. čl.** v deželnem proračunu predvidel uvedbo »Deželnega sklada za slovensko jezikovno manjšino«; že na prvi deželni konferenci je bilo ugotovljeno, da so bila ta sredstva do takrat razpisana le dvakrat. Do danes, pet let po prvi konferenci in v času priprave tega prispevka, deželna uprava ni sprejela dodatnih finančnih ukrepov, kar ne potrjuje le omejenega izvajanja določil, ampak tudi nedosledno in nenačrtno ravnanje.

Organigram in službe

Iz opravljene analize je razvidno, da uspešnost delovanja ključno vpliva na izvajanje deželnega zakona – to seveda nesporno vpliva tudi na učinkovitost.

Že samo dejstvo, da smo se morali za pripravo tega poročila pogovarjati z vodji in funkcionarji različnih direktij in služb, čeprav je zakon en sam, odpira vrsto vprašanj. Svojo analizo smo zato omejili predvsem na **institucionalno zasnovo** in na nenavadne zapreke, na katere naleti osrednja služba, ki je prejemnica večine državnih finančnih sredstev za izvajanje varstva jezikovne manjšine in je pristojna za finančno upravljanje vseh avtohtonih jezikovnih skupnosti Furlanije - Julijske krajine: slovensko, furlansko in nemško.

Kot rečeno, je bila leta 1996, v času **7. deželnega zakonodajnega mandata** (1993/1998) in v skladu z dež. z. 15/1996, ustanovljena **Služba za deželne in manjšinske jezike** v okviru Direkcije za šolstvo in kulturo. V navedbah njenih pristojnosti je zapisano, da »skrbi za načrtovanje, usklajevanje, izvajanje in preverjanje ukrepov za varstvo in vrednotenje deželnih in manjšinskih jezikov«. S tem se je začela združitev dela pristojnosti, ki so jih do tistega trenutka izvajale različne direktije in avtonomne službe.

Na začetku leta 2003, ob koncu **8. deželnega mandata**, se je omenjena Služba, ki se je medtem okrepila z določenim številom zaposlenih ter znatno razširila svoje cilje in programe tako z vidika pristojnosti na področju slovenske, furlanske in nemško govoreče skupnosti, po odloku predsednika deželnega odbora št. 266 z dne 3. februarja 2003 preimenovala v **Avtonomno službo za jezikovne identitete** ali S.A.I.L., ki je z vidika administrativne avtonomije hierarhično in funkcionalno sovpadala z direktijo. V okviru te službe je obstajal neposreden odnos s pristojnim odbornikom, kot je veljalo npr. za tedanjo Službo za rekreacijske in športne dejavnosti. Avtonomna služba je prevzela splošne pristojnosti s področja usklajevanja upravnih funkcij na ravni jezikovnih skupnosti in s področja administrativne podpore ter svetovanja za vso javno upravo Furlanije - Julijske krajine.

V okviru deželne organizacijske zasnove se je ta služba ohranila samo prvih šest mesecev leta 2003, saj so z začetkom **9. deželnega mandata** (2003/2008) ter z reorganizacijo služb in uradov

ukinili avtonomne službe, njihove pristojnosti s področja jezikovnih skupnosti pa prenesli na Glavno direkcijo, ki se je le za kratek čas preimenovala v Glavno direkcijo za jezikovne skupnosti in migrante, šolstvo, kulturo, šport ter politike miru in solidarnosti. Leta 2004 so jo namreč znova preimenovali v Glavno direkcijo za šolstvo, kulturo, šport in mir in tako odstranili sklicevanje na jezikovne skupnosti, kar je značilno tudi za vse naslednje zakonodajne mandate. Tudi poimenovanje službe, pristojne za jezikovne skupnosti, se je dokončno spremenilo: od leta 2004 uradno ne obstaja več kot služba, ki jo predvideva dež. z. 15/1996 in ki naj bi se ukvarjala le s področjem manjšin, ampak opravlja tudi druge naloge in pristojnosti.

V času 9. deželnega zakonodajnega mandata so jo namreč preimenovali v **Službo za jezikovne identitete in deželne rojake po svetu** s sedežem v Vidmu, v Trstu pa ustanovili urad, ki je bil hierarhično podrejen navedeni službi in ki se je ukvarjal z izvajanjem ukrepov za slovensko jezikovno manjšino.

V okviru **10. deželnega zakonodajnega mandata** se je služba znova preimenovala v **Službo za jezikovne in kulturne identitete ter za deželne rojake po svetu** – prav tako se je preimenovala tudi direkcija, ki je postala Glavna direkcija za šolstvo, izobraževanje in kulturo –, ohranil pa se je urad, hierarhično podrejen službi in pristojen za izvajanje ukrepov za slovensko jezikovno manjšino.

Poimenovanje so vnovič spremenili med 10. deželnim mandatom in prvič od leta 1996 je služba, ki je pristojna za varstvo deželnih jezikovnih skupnosti (slovenske, furlanske in nemško govoreče), v prvem delu svojega poimenovanja ostala brez sklicevanja na avtohtone jezikovne skupnosti ter postala **Služba za deželne rojake po svetu in manjšinske jezike**, kot je bilo že poudarjeno na prvi deželni konferenci. Služba je ohranila svoj sedež v Vidmu, urad za izvajanje ukrepov za slovensko jezikovno skupnost pa so ukinili.

10

V sedanjem **11. zakonodajnem mandatu** so direkcijo, ki je pristojna za varovanje jezikovnih skupnosti, preimenovali v Glavno direkcijo za kulturo, šport in solidarnost, spet brez navedbe jezikovnih skupnosti. Službo, ki je sprva ohranila svoje prejšnje poimenovanje Služba za deželne rojake po svetu in manjšinske jezike in je imela sedež v Vidmu, pri čemer je bil poudarek vedno na rojakih v tujini, so leta 2015 preimenovali v **Službo za prostovoljno delo in jezikovne manjšine**, sedež pa prenesli v Trst.

Nesporno je, da je v okviru zadnjih treh zakonodajnih mandatov potekalo imensko in hierarhično nazadovanje osrednjega organa, pristojnega za varstvo jezikovnih manjšin v okviru deželne uprave: to je očitno predvsem v primerjavi s službo, vzpostavljeno leta 1996. Naj poudarimo, da je bila ta služba ustanovljena z deželnim zakonom pet let pred sprejetjem državnega zakona o varstvu zgodovinskih jezikovnih manjšin, tj. z. 482/1999, in pred sprejetjem z. 38/2001 o varstvu slovenske jezikovne manjšine. Težko si razlagamo vzroke za tako okrnitev in marginalizacijo v okviru deželnega organigrama osrednje službe, ki je prvenstveno namenjena varstvu vseh jezikovnih skupnosti, kakor tudi težko razumemo razloge, zaradi katerih so tej službi dodelili pristojnosti, ki nikakor niso povezane z zakonom 482/1999 in 38/2001 – najprej deželne rojake po svetu in nato prostovoljno delo.

Zaradi boljšega razumevanja zasnove deželnih služb in uradov bomo na kratko predstavili **sedanjo organizacijo Dežele FJK**.

Tab.1:	Avtonomna dežela FJK – službe in uradi	
	(hierarhična razporeditev)	Skupno število
a	glavne direkcije (glavni direktor in morebitni namestniki glavnega direktorja)	9
b	področni direktorati (področni direktorji)	15
c	službe (direktorji služb)	72
d	vodje resorjev	<i>ni podatka</i>
e	uradi, podrejeni službam (koordinatorji)	<i>ni podatka</i>

Če izhajamo iz potrebe po vzpostavitvi **usklajevalnega organa**, ki naj skrbi za odpravljanje značilne razdrobljenosti med direkcijami in službami in zagotavljanje usklajevanja ukrepov ter izvajanja strateške vizije, je treba preučiti in upoštevati tudi sedanjo zasnovo Predsedstva Dežele FJK, tj. osrednjega organa deželne uprave, od katerega so odvisni Generalna direkcija, Generalni sekretariat, Deželno pravobranilstvo in Civilna zaščita.

Tab.2:	Predsedstvo Dežele		
1	<i>Kabinet predsednika dežele</i>		
		področja	službe
2	GENERALNA DIREKCIJA	2	5
3	GENERALNI SEKRETARIAT		3
4	DEŽELNO PRAVOBRANILSTVO (odvetnik in vodje)		4
5	CIVILNA ZAŠČITA		3
6	Tiskovni urad		1
7	Služba za mednarodne odnose in strateško infrastrukturo		1
8	Služba za usklajevanje gorskih politik		1
	<i>Skupaj Predsedstvo</i>	2	18
	<i>Skupaj glavne direkcije</i>	15	72
	<i>Skupaj A. D. FJK</i>	17	90

V sedanjem organigramu predsedstva delujejo tudi trije organi, ki so sicer označeni kot službe ali uradi (Tiskovni urad, Služba za mednarodne odnose in strateško infrastrukturo, Služba za usklajevanje gorskih politik), vendar so z upravnega vidika avtonomni, podobno kot včasih Avtonomna služba za jezikovne skupnosti (S.A.I.L.).

Če seštejemo vrednosti iz zgornjih tabel 1 in 2 (ki upoštevajo tako organe v okviru Predsedstva Dežele FJK kakor tudi devet glavnih direkcij), ugotovimo, da je **v deželnem organigramu kar 90 služb**, od katerih niti ena ni pristojna izključno za manjšinske jezike FJK. Edina služba, ki na drugem mestu svojega imena navaja manjšinske jezike, deli svoje pristojnosti in cilje s področjem prostovoljnega dela, kar je očitno tudi glavna naloga te službe, o čemer priča že elektronski naslov: volontariato@regione.fvg.it.

Poleg tega je omenjena služba pristojna hkrati za slovensko, furlansko in nemško govorečo skupnost ter za beneška narečja: lahko torej sklenemo, da je varstvu slovenske skupnosti po z. 38/2001 v okviru deželne organizacijske zasnove namenjen **le del polovice ene od skupno 90 obstoječih služb**.

Posledično ni predviden noben hierarhično nadrejen organ – direkcija, področni direktorat ali vodja resorja – za manjšinske jezike. Tudi za funkcijo direktorja službe ugotavljamo, da je poudarek spet na drugi pristojnosti, tj. na deželnih rojaki po svetu oz. na prostovoljnem delu. Hierarhično najvišja funkcija za jezikovne manjšine v okviru deželne organizacije pa trenutno ni vodja službe, ampak t. i. organizacijska enota (P.O.). Za jezikovne skupnosti sta posebej imenovana dva vodja resorja. Prvi je pristojen za usklajevanje aktivnosti na področju manjšinskih jezikov, kar pa ne zadeva le manjšinskih jezikov – slovenščine, furlanščine in nemščine (kot predvidevata zakona 482/1999 in 38/2001) – ter koordinacije sekretariata Posvetovalne komisije za slovensko manjšino v skladu z 8. členom 26/2007. Kader je namreč pristojen tudi za izvajanje ukrepov na področju valorizacije narečij beneškega izvora. Drugi vodja resorja izvaja naloge s področja »upravljanja in usklajevanja aktivnosti v zvezi z rabo slovenskega jezika v javni upravi«: sem spada vodenje Centralnega urada za slovenski jezik, ki je bil pravkar ustanovljen na podlagi alineje c 41. odst. 4. čl. dež. z. 34/2015, čeprav je njegovo delovanje še v povojih – ta tema bo obravnavana v okviru drugega prispevka današnje deželne konference.

Čeprav je Služba za prostovoljno delo in manjšinske jezike najprej pristojna za upravljanje in dodeljevanje prispevkov, ne gre spregledati, da so tudi druge direkcije in službe odgovorne za izvajanje postopkov in financiranja, ki zadevajo slovensko skupnost, njene institucije in ustanove, in to ne zgolj iz naslova zakonov 482/1999 in 38/2001, temveč tudi zaradi specifičnih področnih deželnih predpisov, ki veljajo na primer za področji šolstva in izobraževalnega svetovanja. Gre predvsem za Predsedstvo, Generalno direkcijo (Službo za javne funkcije, Službo za programiranje, strateško načrtovanje, nadzor nad upravljanjem in statistiko, Službo za informacijske sisteme in e-upravo), Generalni sekretariat (Sekretariat paritetnega odbora), Tiskovni urad, Glavno direkcijo za finance, premoženje, koordinacijo in programiranje ekonomske in evropske politike (Službo za nepremičninsko premoženje), Direkcijo za kulturo, šport in solidarnost (Službo za kulturne dejavnosti, Službo za kulturno dediščino, športne objekte in pravne zadeve), Direkcijo za delo, izobraževanje, šolstvo, enake možnosti, mladinsko politiko, raziskave in univerzo (Službo za šolstvo in mladinsko politiko, Službo za visoko šolstvo in raziskave).

Človeški viri

Ogledali smo si organigram A. D. FJK; ko govorimo o deželnih direkcijah in službah, ki so pristojne za izvajanje predmetnega deželnega zakona, ne moremo mimo **kadrov, ki so zaposleni v posameznih službah**.

Uvodoma gre povedati, da brez sistematizacije delovnih mest težko dobimo jasno sliko o kvalitativni in kvantitativni ravni zaposlenih, ki jih je treba formalno dodeliti posamezni službi, toda že omenjeni **2. odst. 11. čl.** deželnega zakona navaja, da »... deželna uprava zagotovi v uradih deželnega sveta in v svojih uradih ter uradih njej podrejenih ustanov prisotnost osebja z znanjem slovenskega jezika«.

12

Iz analize kadrovske zasedbe v okviru navedene Službe pa je razvidno (kot je bilo sicer že poudarjeno na prvi deželni konferenci), da so uslužbenci zaposleni le na podlagi »začasnih« ali »zunanjih« pogodb za določen čas oziroma da se te pogodbe v glavnem iztekajo, saj od časa formalne ustanovitve Službe za regionalne in manjšinske jezike leta 1996 do danes ni bilo objavljenih razpisov za stalno zaposlitev osebja z znanjem slovenskega jezika za potrebe omenjene službe. Očitno pa je, da bi morali od vsega začetka zaposliti uslužbenca, ki bi znali poslovati s številnimi dokumenti deželne uprave tudi v slovenščini (in furlanščini, čeprav so bili v tem primeru Službi od njene ustanovitve dodeljeni stalno zaposleni deželni uslužbenci). To velja tudi za nemščino, za katero prav tako ni predvideno osebje s specifičnim znanjem (niti za prevode, ki se oddajajo zunanjim izvajalcem).

V vseh teh letih – od sprejetja in uveljavitve z. 38/2001 in dež. z. 26/2007 – število strokovnih kadrov, namenjenih izvajanju deželnih pristojnosti s tega področja, ni ustrezno.

V okviru 7. deželnega mandata so novoustanovljeni Službi za regionalne in manjšinske jezike dodelili dva zaposlena iz tržaških lokalnih uprav (Občina Dolina - San Dorligo della Valle), v katerih je od konca druge svetovne vojne na podlagi mednarodnih sporazumov predvidena prisotnost redno zaposlenih uslužbencev z znanjem slovenskega jezika, toda ta uslužbenca sta se ali se bosta kmalu upokojila. Do danes v okviru te službe še niso zaposlili uslužbencev z znanjem slovenskega jezika, ki bi bili izbrani na ustreznem razpisu za ta jezik. Deželna uprava je preprosto premestila že obstoječe uslužbenca z osebnim ali predhodnim znanjem slovenščine oziroma zaposlila kadre, ki so se prijavi na deželne razpise za začasno zaposlitev, v katerih je bilo predvideno tudi preverjanje znanja »tujega jezika«, med drugim »slovenščine«; na razpisih se namreč slovenščina še vedno obravnava kot »tuji jezik«.

Že od prvega zakonodajnega mandata je edini strokovni kader z znanjem slovenščine pri A. D. FJK **novinar, ki je zaposlen v Tiskovnem uradu**. Poudariti gre, da je bila prisotnost novinarja že predvidena pri sistematizaciji delovnih mest A. D. FJK, zato je to vlogo prevzel redno zaposleni uslužbenec, poleg tega je tudi v okviru deželnega sveta deloval novinar z znanjem slovenskega jezika. V navedbah pristojnosti Tiskovnega urada je bilo od samega začetka zapisano, »... da skrbi za prevajalske storitve,

pri čemer upošteva tudi potrebe po informiranju pripadnikov slovenske manjšine ...«. Od 9. deželnega mandata, tj. po uveljavitvi z. 38/2001, pa vse do danes ta naloga v opisu delovnega mesta ni več omenjena. V Tiskovnem uradu Predsedstva deželnega odbora so trenutno za nedoločen čas zaposleni novinarji z znanjem tako italijanskega kot furlanskega jezika, medtem ko se bo edina pogodba o zaposlitvi na podlagi javnega razpisa za novinarja z znanjem slovenskega jezika, sklenjena za določen čas, in sicer za dve leti, v kratkem iztekla.

Če analiziramo, kaj se je v zadnjih treh letih dogajalo pri zaposlovanju osebja z znanjem slovenskega jezika v okviru Službe za javne funkcije, ki spada v Generalno direkcijo, bomo ugotovili, da sta bila izpeljana v glavnem dva postopka: prvi za zaposlitev zgoraj omenjenega novinarja za določen čas in drugi (leta 2017) z objavo javnega razpisa za zaposlitev treh strokovnih sodelavcev, prav tako za določen čas, za prevajalske in storitve tolmačenja v »tujem« jeziku, ki bodo dodeljeni Centralnemu uradu za slovenski jezik – ta postopek še ni izpeljan do konca.

Poudariti gre, da bi morala javna uprava zaposlovati kadre s pogodbami za nedoločen čas in jih nato ustrezno usposobiti za področja, ki niso le »kratkoročna« ali »začasna«, marveč predstavljajo enega od ključnih elementov specifičnosti A. D. FJK. Vztrajanje pri zaposlitvah za določen čas – ne glede na sedanje omejitve s področja zaposlovanja v javnem sektorju – spodbuja prekarnost, hkrati pa pomeni naložbo v kadre ter izgubo njihovega potenciala po sicer daljšem poklicnem usposabljanju zaradi izteka pogodbe o zaposlitvi. Gre torej za izgubo tako z vidika človeških virov kakor tudi z vidika izobraževalnih naložb. Očitno pa je, da bi lahko v svoje kadre vlagali bolje in drugače, če upoštevamo, da je **Služba za javne funkcije** v sestavi Generalne direkcije leta 2017 objavila javni razpis za zaposlitev dveh uslužbencev v Zemljiškoknjižnem uradu s pogodbo za nedoločen čas in s polnim delovnim urnikom na podlagi pridobljene izobrazbe in znanja. Ker je bila slovenščina eden od »tujih« jezikov, ki jih je kandidat lahko izbral za ustni del preizkusa, so zaposlili kandidata, ki je izpolnjeval navedene pogoje.

Lahko torej sklenemo, da trenutno niso predvideni razpisi za zaposlitev osebja z znanjem slovenskega jezika za nedoločen čas, kot to predvideva 2. odst. 1. čl. dež. z. 26/2007, čeprav se na ravni deželne uprave kaže očitno pomanjkanje ustreznih kadrov, ki bi jih šlo dodeliti Službi za prostovoljno delo in manjšinske jezike.

Upravljanje financiranja

Za učinkovito izvajanje deželnega zakona so ključnega pomena upravljanje denarnih sredstev, dodeljenih A. D. FJK na podlagi z. 38/2001, merila in postopki za pripravo pravilnikov in programov porazdelitve sredstev ter sprejetje posameznih odlokov za njihovo dodelitev in izplačilo.

Uvodoma opozarjamo, da je sama italijanska država od leta 1991 (najprej z z. 19/1991, nato pa z z. 38/2001) predvidela specifična finančna sredstva za slovensko skupnost v FJK, da bi izpolnila, kot pogosto navajamo, poslanstvo, ki ga izrecno predvidevata 6. čl. italijanske ustave in 3. čl. statuta A. D. FJK. Ta financiranja se prenašajo na A. D. FJK zlasti za potrebe izvajanja predpisov iz členov **3., 8., 16. in 21. dež. z. 26/2007**, pri čemer je deželna uprava dolžna določiti, vzpostaviti in zagotoviti ustrezne službe in kadre za varstvo in ovrednotenje identitete, jezika in kulture slovenske manjšine.

Izvajanje javnih nalog na ravni usklajevanja med **državo oziroma A. D. FJK in slovenskimi društvi ter ustanovami**, ki so upravičeni do varstvenih predpisov, bo, kot smo že poudarili, težko privedlo do pozitivnih rezultatov, če bo na ravni glavne organizacijske strukture, ki jo predvideva deželni organigram, in politike zaposlovanja še naprej značilno neizpolnjevanje načela ustreznosti.

Če upoštevamo izvajanje obravnavanega deželnega zakona, pa se pojavljajo tudi nove težave: zakoni in zlasti finančni predpisi se nenehno spreminjajo tudi v okviru istega proračunskega leta; spreminjajo se postavke, ki so bile predhodno dodeljene upravičenim subjektom; dokončna

opredelitev višine prispevkov se prenaša na novo proračunsko leto s členitvijo ukrepov. Zaradi vsega tega je izvajanje zakona nujno neučinkovito. Govorimo o glavnem finančnem zakonu, t.i. »zakonu o stabilnosti«, ki opredeljuje proračunske postavke za naslednje leto. Sredi poslovnega leta pa se sprejemajo še rebalans proračuna, ki lahko spreminja in spremeni proračunske postavke, pa tudi zakonske predpise, ter dopolnitve ob koncu proračunskega leta (zakon »bis« o rebalansu proračuna), kar seveda predpostavlja **neizbežno podaljševanje rokov za izvajanje predpisov**, z novimi pravilniki, postopki in odloki. Vse to ima seveda negativne posledice za upravičence do državnih prispevkov. Rezultat tega pa ni samo administrativna preobremenitev tistih, ki predpise izvajajo, temveč tudi ustanov in društev slovenske skupnosti, ki ne morejo računati na jasno opredeljene letne finančne prispevke in niti na natančne roke za njihovo dodelitev in izplačilo. Manjka torej vsakršno zagotovilo o višini prispevkov in o rokih za izplačilo sredstev. Na to smo opozarjali že na prvi deželni konferenci, še posebej v zvezi s financiranjem javne uprave skladno z 8. čl. z. 38/2001.

Primer te metode je razviden iz formulacije **7. čl. dež. z. 25/2016** (zakon o stabilnosti), ki se izvaja skladno z odlokom predsednika deželnega odbora **1113 z dne 16. 6. 2017** za tekoče proračunsko leto. Z njim so upravam in društvom dodelili sredstva na podlagi 16. čl. z. 38/2001 in 18. čl. dež. z. 26/2007. Omenjeni odlok 1113 predvideva, da se 15 ustanovam, kar obsega približno 60 % skupne višine prispevkov iz naslova omenjenega odloka, izplača najprej 80 % sredstev glede na vrednost lanskih prispevkov, o preostalih 20 % pa naj bi odločala posebna komisija, ki bo v okviru treh kategorij ustanov iz 16. čl. dež. z. 26/2007 (to so kategorije 4, 5 in 6) oblikovala lestvico in določila končno višino prispevka. Postavlja se vprašanje, zakaj se je uprava odločila za dvojni postopek pri dodelitvi sredstev za ustanove in institucije, ki so ključne za preživetje slovenske skupnosti. To namreč predpostavlja dvojno izdajanje odlokov in dodatno obremenitev deželnih uradov ob enakem številu zaposlenih, daljši čas za obravnavo vlog in izplačevanje sredstev; na zadnje pa povzroča težave 15 temeljnim ustanovam slovenske skupnosti pri izvajanju njihovih programov. V času priprave tega poročila so potrjene te napovedi: odlok predsednika deželnega odbora, izdan junija leta 2017 – prvo izplačilo v vrednosti 80 % prispevka, izvršeno na začetku avgusta. Trenutno kaže, da se bo postopek s komisijo, ki jo je treba še imenovati, prenesel na proračunsko leto 2018, kar pomeni, da bo za preostalih 20 % prispevkov treba počakati na izpeljavo postopkov.

Iz teh ugotovitev lahko sklepamo, da postopkovnih težav in ovir ne gre nujno pripisati **birokraciji**, kot se to običajno dogaja. Birokratski ustroj javne uprave in torej tudi A. D. FJK, ter zlasti njeni zaposleni, ne odločajo o finančnih izplačilih in niti o postopkih, s katerimi se ustanovam in društvom izplačujejo prispevki, predvideni po zakonu. Odločitve se namreč sprejemajo pri **uvajanju predpisov**.

Pri tem poudarjam, da so deželni zakoni v glavnem napisani zelo zapleteno, kot je sicer značilno za italijansko državno in tudi deželno zakonodajo: zakoni se večinoma sklicujejo na predhodna določila ali tudi samo na del prejšnjih določil (na odstavke in alineje), pri čemer se ne upoštevajo navodila zakonodajnega osnutka.

Na državni in deželni ravni se je uveljavila praksa, da se okvirni zakoni in enotna besedila ne pišejo več: to je bilo med drugim že poudarjeno na prvi deželni konferenci v primeru **6. čl. z. 38/2001**, po katerem bi morala vlada v 120 dneh od uveljavitve z. 38/2001 izdati »zakonski odlok, ki bi vseboval enotno besedilo zakonskih predpisov v zvezi s slovensko manjšino v FJK ...«; o tem, po dobrih petnajstih letih, ni ne duha ne sluha.

Programi in projekti

Čeprav smo se do sedaj sicer le bežno dotaknili težav, povezanih z izvajanjem deželnega zakona, in delno preučili dosedanje dogajanje, se bomo v nadaljevanju osredotočili na tekoče programe in projekte, pri čemer bomo posebej opozorili na področja, ki niso bila predmet razprave na prvi deželni

konferenci.

Že v času prve deželne konference so bila izražena velika pričakovanja v zvezi z **Vladnim institucionalnim omizjem za slovensko manjšino**, pri katerem je glavni sogovornik italijanska vlada in ki so ga vzpostavili v Rimu leta 2012. Na to omizje, ki se je še naprej precej redno sestajalo, lahko nedvomno prenesemo vprašanja, o katerih je govor v tem poročilu.

Glede na dogajanje v zvezi z dež. z. 26/2007 je glavna novost po prvi deželni konferenci sprememba zakona, ki jo je uvedla alineja c 41. odst. 4. čl. dež. z. 34/2015 (zakon o stabilnosti) in je bila pozneje pretvorjena v čl. 19. **bis** obravnavanega deželnega zakona z ustanovitvijo **Centralnega urada za slovenski jezik** za spodbujanje rabe slovenščine v javni upravi. Tudi pričakovanja v zvezi s tem uradom so velika, čeprav v času priprave tega prispevka postopek za njegovo vzpostavitev še traja: tematiko bo podrobneje razčlenilo temu namenjen referat. V zvezi z omenjenim Centralnim uradom je v triletnem programu 2018–2020 (triletni program 2018–2020 o slovenskem jeziku) v okviru Službe za informacijske sisteme in e-upravo v okviru Generalne direkcije predvidena vzpostavitev informacijske mreže med različnimi jezikovnimi uradi, ki delujejo na deželni ravni. Cilj je vzpostavitev in uveljavitev informacijske mreže, ki naj bi jo usklajeval in nadzoroval Centralni urad za slovenski jezik.

Za **Deželno evidenco organizacij slovenske jezikovne manjšine** iz 5. čl. dež. z. 26/2007 je bila uvedena velika sprememba pri porazdelitvi prispevkov z opredelitvijo štirih zveznih organizacij slovenske manjšine, ki povezujejo in združujejo večino slovenskih društev (ZSKD, Slovenska Prosveta, ZSKP in ZSŠDI) in z namenom pospeševanja postopkov prevzemajo vlogo posrednikov v razmerju do svojih članov in njihovih vlog za prispevke. Gre za skupno 196 manjših ustanov v letu 2017, kar kaže na določen porast v primerjavi z letom 2012, tj. letom prve deželne konference, ko je bilo takih ustanov 161. V praksi pa se ta sistem šele uvaja.

Na podlagi opravljenih intervjujev menimo, da bi bilo smiselno razširiti okvir, ki je bil predmet dosedanje analize, seveda s poudarkom na varstvu slovenske skupnosti.

Že na prvi deželni konferenci je bila izražena namera, da se vprašanja v zvezi s šolstvom v slovenskem učnem jeziku ne poglobljajo, saj gre za kompleksno področje, ki je povezano s specifično zakonodajo. Obenem je bila izražena želja, da bi na deželni ravni opravili poglobljeno analizo o tem ključnem in nepogrešljivem področju za slovensko manjšino, za katero je predvideno posebno varstvo na podlagi z. 482/1999 (4. in 5. čl. za šole in 6. čl. za visokošolsko izobraževanje) in z. 38/2001 (11. čl. v povezavi z z. 923/1993 in 13. čl., ki predvideva ustanovitev posebnega urada v sklopu Deželnega šolskega urada ter imenovanje Deželne komisije za slovenske šole). V A. D. FJK je za šolstvo pristojna že omenjena Direkcija za delo, izobraževanje, šolstvo, enake možnosti, mladinsko politiko, raziskovanje in univerzo, zlasti Služba za šolstvo in mladinsko politiko ter Služba za visokošolsko izobraževanje in raziskovanje. Na šolskem področju je v skladu z **dež. z. 10/1980 in dež. z. 11/1977** predvidena posebna finančna podpora, pri čemer je del te namenjen šolam s slovenskim učnim jezikom, da se zagotovijo enake pravice in možnosti dostopa do vzgoje v maternem jeziku, oziroma za delovanje učiteljskih zborov kakor tudi skupščin in svetov staršev. V okviru **načrta ukrepov za razvoj izobraževalne ponudbe šolskih in enakovrednih institucij** so bili izdani tudi posebni odloki (drugi pa so še v postopku sprejemanja), ki predvidevajo objavo razpisov za financiranje šolskih dejavnosti. V okviru teh razpisov je predvidena tudi os, namenjena izvajanju pedagoških aktivnosti za poučevanje jezikov in kultur jezikovnih manjšin (v šolskem letu 2016/17 je bilo npr. od skupnih 78 financiranih 23 vlog za slovenski jezik). Pri tem je treba omeniti tudi delovanje zgoraj navedene Direkcije v zvezi z izobraževalnim svetovanjem v skladu z **dež. z. 27/2017**. Vprašanje o univerzitetni izobrazbi profesorjev slovenskega jezika pa še ni bilo urejeno, saj izvedbeni sporazum iz 25. odst. 15. čl. ministrskega odloka 249/2010 še ni bil sklenjen, kar pomeni, da morajo profesorji pridobiti habilitacijo na slovenskih univerzah.

V zvezi z drugimi programi in aktivnostmi, ki sicer ne spadajo v področje izvajanja z. 38/2001, vendar

pa se nanašajo na varstvo jezikovnih manjšin, so v okviru evropskih programov **Interreg Slovenija - Italija 2014–2020, VI prednostna os**, predvideni trije strateški projekti za skupnih 7,5 milijona evrov, v katere naj bi se vključile posamezne jezikovne manjšine, prisotne na čezmejnem območju.

Zaključek

Ob zaključku tega sicer neizčrpnega pregleda, katerega namen je opredelitev ključnih elementov za celovito izvajanje z. 38/2001 in izvedbenega deželnega zakona, bomo na kratko povzeli vsebine tega prispevka in izpostavili nekatere sklepne ugotovitve.

V prvi vrsti gre poudariti pomen **prepoznavnosti** slovenske skupnosti v okviru javne uprave in širše na območju FJK. Med institucionalne naloge A. D. FJK spada tudi spodbujanje tovrstne prepoznavnosti. Če nisi prepoznaven, ne obstajaš, kar še toliko bolj velja za današnjo informacijsko družbo, prepoznavnost pa je neposredno povezana s pravicami, ki jih določajo vsi zakoni in predpisi, obravnavani v tem prispevku. Tu ne gre le za pravilen zapis imen in priimkov v slovenskem jeziku, ampak za ustrezno prepoznavnost v okviru deželnega organograma oziroma ustanove, ki je pristojna za izvajanje večjega dela zaščitnih predpisov, na sami spletni strani A. D. FJK, kjer se jezikovne manjšine in manjšinski jeziki sploh ne navajajo na prvih straneh deželnega portala, in ne nazadnje v zvezi z ustno in pisno rabo slovenščine na obrazcih A. D. FJK, v publikacijah in javnih oznakah na območju FJK. Na podlagi vsega povedanega lahko sklenemo, da smo v zadnjih treh mandatih doživeli postopno zmanjšanje prepoznavnosti, in to 17 let po sprejetju z. 482/1999 in 15 let po sprejetju z. 38/2001.

Jasno je, da gre za uresničevanje z. 38/2001 in dež. z. 26/2007 prilagoditi **strukturo Dežele FJK**. Zato smo v tem poročilu, predvsem če upoštevamo nenavadno usodo edinega obstoječega upravnega organa, poudarili pomen ustanovitve strukture, ki bi delovala kot usklajevalno telo, in to ne le postransko oziroma v okviru direkcije: tovrstna struktura bi prevzela središčno vlogo z namenom spremljanja in preverjanja učinkovitosti ter usklajevanja ne samo državnih prispevkov, marveč tudi vseh navedenih deželnih financiranj in vsega tega, kar lahko v prihodnosti še nastane. Vzpostavil naj bi se torej organ, ki bi promoviral vse jezikovne skupnosti na območju dežele FJK in oblikoval smernice s področja jezikovne politike za uresničevanje načel z. 482/1999 in posebej z. 38/2001 za slovensko manjšino. Sedanja služba ne more zagotoviti take strateške vizije, saj deluje samo delno v korist deželnih manjšinskih jezikov in v odnosu do slovenske skupnosti opravlja le vlogo izplačevalca državnih sredstev.

Ključni problem, ki je v nasprotju s polnim izvajanjem dež. z. 26/2007, je, kot smo že večkrat poudarili, pomanjkanje **strokovnih kadrov** v službah in uradih (zlasti kadrov z znanjem slovenskega jezika) za opravljanje administrativnih nalog, ki so jih določile različne deželne uprave, in morebitnih novih nalog. Gre predvsem za vlaganje v kadre in njihovo stabilizacijo ter za preprečevanje prekarnega dela na podlagi pogodb za določen čas.

Ob koncu pa želimo znova poudariti, da je treba spremeniti **način sklicevanja deželne konference**: že na prvi konferenci je bila ta zahteva močno izpostavljena, saj se po sedanjih predpisih deželna konferenca skliče vsakih pet let pred iztekom deželnega mandata. Kot smo že povedali, tak način sklicevanja ni strateški in niti funkcionalen, saj ne dopušča možnosti, da bi neposredno vplivali na sprejemanje predpisov in na izvajanje določil, ter novi deželni upravi in novim upraviteljem pravzaprav prepušča sprejemanje nadaljnjih odločitev.

Sklepna opomba:

Pisanje referata smo končali 30. septembra 2017 in zaradi tega ne upoštevamo dogodkov, ki so se morebiti zgodili po tem datumu.

Pregled izvajanja ukrepov v korist rezijanščine ter jezikovnih različic nediških dolin, terske in kanalske doline

Dež. z. 26/2007 z naslovom »Deželni predpisi za zaščito slovenske jezikovne manjšine« kakor tudi zakon 38/2001 predvidevata **posebne ukrepe za Vidensko pokrajino**¹; po eni strani priznavata potrebo po podpori družbenega, gospodarskega in okoljskega razvoja ozemlja, na katerem živi slovenska jezikovna manjšina, po drugi pa določata dodeljevanje namenskih sredstev za podporo rezijanščini in jezikovnim različicam Nediških dolin, Terske in Kanalske doline.

Naj spomnimo, da se je podpora jezikovnim različicam v zadnjih letih posvetil tudi svetovalni odbor Sveta Evrope z Okvirno konvencijo o zaščiti narodnih manjšin, tovrstno podporo pa pogrešamo v Resoluciji ministrskega sveta / ResCMN (2017) 4 o uresničevanju omenjene konvencije z dne 5. julija 2017. Italijanski pristojni organi so namreč poudarili, »da je že Dežela Furlanija - Julijska krajina z deželnim zakonom št. 26 z dne 16. novembra 2007 priznala pravico do zaščite rezijanščine in drugih jezikovnih različic ter predvidela specifične namenske prispevke, skladno s poznejšo Resolucijo evropskega parlamenta z dne 11. septembra 2013 o evropskih ogroženih jezikih«.

Med **priporočili, ki so jih evropske institucije dale Italiji**, nekatera v celoti ustrezajo določenim potrebam stvarnosti, ki jo obravnavamo, in sicer:

- nameniti dovolj finančnih sredstev za pouk jezikov narodnih manjšin in v zvezi s temi zagotoviti razpoložljivost usposobljenih učiteljev in primernih učbenikov;
- posvetiti posebno pozornost potrebam pripadnikov številčno omejenih manjšin;
- povečati finančna sredstva za projekte, namenjene ohranjanju in razvoju kulturne dediščine jezikovnih manjšin.

Deželni odloki in intervjuji

Pri pripravi tega poročila o uresničevanju dež. z. št. 26/2007 v Videnski pokrajini smo najprej preučili deželne odloke za dodelitev sredstev, ki jih predvidevata 20. in 22. člen istega zakona. Vpogled v ukrepe, namenjene slovenski manjšini, so nam omogočili v službi Avtonomne dežele Furlanije - Julijske krajine (v nadaljevanju: A. D. FJK). Zatem smo se obrnili na predstavnike ustanov in društev, ki prejemajo tovrstne prispevke, ter se z njimi pogovorili o kakovosti ukrepov. Sredstva, ki jih predvideva člen 21a za Občino Špeter, se neposredno določajo in dodeljujejo na podlagi finančnih določil, zato jih v tem poročilu nismo obravnavali.

Prva težava je bila povezana s samo izbiro sogovornikov zaradi zamenjave gorskih skupnosti, ki so prej upravljale nakazana sredstva, z medobčinskimi območnimi zvezami (ita : UTI ; v nadaljevanju: MOZ). Zdelo se nam je primerno, da se najprej obrnemo na predsednike treh pristojnih MOZ, ti pa so nam priporočili še druge sogovornike: za trbiško območje župana iz Naborjeta, za nediško-čedajsko območje uradnike bivše gorske skupnosti, za čentsko območje pa nismo dobili navodil. Tako smo intervjuvali župane Naborjeta – Ovčje vasi, Rezije, Čedada, Špetra in uradnika Gorske skupnosti za Ter,

Nedižo in Brda.

Ker se več dejavnosti nanaša na šolsko področje, se nam je zdelo koristno prisluhni tudi predstavnikom šol, in sicer ravnatelju v Trbižu, ravnatelj iz Trasaghisa pa nas je raje napotil k učiteljem iz Rezije, še zlasti k strokovnjakinji, ki vodi dejavnosti v rezijanščini. Intervjuvali smo tudi nekaj predstavnikov društev, ki prejemajo denarne prispevke, npr. Inštituta za slovensko kulturo, Zavoda za slovensko izobraževanje, kulturnega društva Muzeo od tih rozajanskih judi/Muzej rezijanskih ljudi/Muzeo della Gente di Val Resia. Pogovarjali smo se tudi s predsednikom Kmečke zveze, ki je pomagala krajevnim kmetijskim podjetjem pri pridobivanju prispevkov po 20. členu.

Intervjuji so predvidevali pet vprašanj, prilagojenih posameznim stvarnostim:

1. Kateri so bili glavni ukrepi, ki ste jih v vaši ustanovi financirali s sredstvi, ki jih predvidevata 20. in 22. čl. deželne zakona št. 26/2007?

2. Kako so ti ukrepi vplivali na gospodarski, družbeni in okoljski razvoj vašega območja?

3. Kako so ti ukrepi vplivali na jezikovno politiko? Bi lahko ocenili pouk knjižne slovenščine in rezijanščine/jezikovnih različic z vidika usvajanja jezikovnih znanj in z vidika ohranjanja lokalnih različic?

4. So bili mogoče kateri ukrepi financirani, pa jih niste izpeljali? Na kakšne težave ste naleteli?

5. Katere so vaše programske smernice za izvajanje omenjenih zaščitnih določb? Kakšni so vaši obeti? Se že pripravljajo novi predlogi?

Za zagotavljanje enotnosti vsebin bomo ukrepe po 20. in 22. členu obravnavali ločeno. V sklepnem delu o obetih in predlogih bomo ukrepe obravnavali skupaj.

Ukrepi, skladni z 20. čl. deželne zakona 26/2007

20. čl. dež. z. 26/2007 prevzema ukrepe iz 21. čl. z. 38/2001 in predvideva letni državni prispevek za financiranje ukrepov, ki so namenjeni socialnemu, gospodarskemu in okoljskemu razvoju območja Nediških dolin, Terske, Železne in Kanalske doline. Na podlagi tega člena sta bila izdana dva odloka, leta 2014 in 2016. Drugi določa finančna sredstva za triletno obdobje, delno tudi za večletne projekte, ki so porazdeljeni po referenčnem območju.

V letu 2014 je bilo nakazanih skupno **460.819,19 evra**, in sicer:

- **Gorski skupnosti za Ter, Nedižo in Brda:**

230.000 evrov – za pomoč malim podjetjem, ki opravljajo proizvodne dejavnosti za namene družbenega, gospodarskega in okoljskega razvoja;

77.213,19 evra – za ureditev etnografskega muzeja in kulturnega središča slovenske manjšine na obravnavanem območju s pohoštvom, informatiko in tehnološko opremo;

- **Gorski skupnosti Guminskega okoliša, Železne in Kanalske doline:**

25.000 evrov – za financiranje kulturnih in turističnih dejavnosti ter projektov (Naborjet – Ovčja vas, Rezija in Trbiž);

90.000 evrov – za pomoč pri ustanavljanju novih MSP (Naborjet – Ovčja vas, Trbiž);

10.000 evrov – za projekt *Roge. Jaz sem... jaz sem moja bodočnost* (Naborjet – Ovčja vas, Rezija in Trbiž);

286.706 evrov – za izredna vzdrževalna dela v nekaterih občinskih poslopijih, npr. stanovanjskih hišah »Karitasa« v Reziji.

Odlok **iz leta 2016**, izdan po spremembi, ki preusmerja sredstva za gorske skupnosti k MOZ, predvideva **skupno 1.417.500 evrov**, in sicer:

340.000 evrov – za ukrepe v pomoč kmetijskim in gozdarskim podjetjem celotnega obravnavanega območja;

200.000 evrov – za ukrepe, namenjene ovrednotenju in povečanju lokalne proizvodnje gorskega sadja in povrtnin (Nediške doline in Terska dolina);

200.000 evrov – za redna in izredna vzdrževalna dela na javni lastnini ter za javna dela, namenjena izboljšanju operativnih pogojev krajevnih podjetij na območju Zveze Železna-Kanalska dolina;

339.000 evrov – za ukrepe, namenjene upravljanju, promociji in trženju turistično-kulturne ponudbe celotnega obravnavanega območja, ob podpori obstoječim turistično-kulturnim strukturam tudi z oblikovanjem in upravljanjem informacijskih in informatičnih sistemov;

120.000 evrov – za ukrepe v korist Večstopenjske državne šole z dvojezičnim slovenskim in italijanskim poukom v Špetru za nakup pohištva in druge šolske opreme;

90.000 evrov – za ukrepe v kuhinji in menzi Večstopenjske državne šole z dvojezičnim slovenskim in italijanskim poukom v Špetru ter za nabavo opreme v omenjenih prostorih;

65.000 evrov – za obnovo in za varnostno ureditev poslopja tipične kmečke arhitekture v Reziji; gre za hišo Buttolo v Solbici, ki je last kulturnega društva Muzeo od tih rozajanskih judi/Muzej rezijanskih ljudi/Museo della Gente di Val Resia in ki naj bi postala muzej rezijanske ljudske umetnosti in običajev;

63.500 evrov – za ukrepe v podporo dvojezičnemu slovensko-italijanskemu šolskemu sistemu ter za nadaljevanje obveznega šolanja in programov usposabljanja na drugostopenjskih srednjih šolah s slovenskim učnim jezikom v Gorici z organizacijo in upravljanjem prevoza dijakov, ki so prej obiskovali večstopenjsko šolo v Špetru.

Porazdelitev sredstev kaže na to, da se ta nanašajo na zelo raznolike dejavnosti, t. j. na kulturne dogodke, podporo šolanju, dokončanje javnih del ter na pomoč kmetijstvu in malim podjetjem, kar morda še najbolj odraža cilje obravnavanega člana.

Sredstva iz leta 2014 so bila v celoti porabljena, poudarja uradnik bivše Gorske skupnosti za Ter, Nedižo in Brda, ki je spremljal te ukrepe. Sredstva za pomoč malim podjetjem so bila izkoriščena domala v celoti, pri čemer so upoštevali lestvico približno 90 vloženih zahtevkov; znesek v višini 77.213,19 evra, namenjen dokončanju kulturnega središča za slovensko manjšino, ki je bilo v prvi fazi financirano s prejšnjimi sredstvi prav tako na podlagi 20. člena, se je uporabil za ureditev objekta, ki sicer potrebuje še nekaj zaključnih del s pohištvo in elektronsko opremo, da bo lahko postal operativen. Tudi sredstva za Gorsko skupnost Gumina, Železne in Kanalske doline so bila v celoti porabljena; v nekaterih primerih, kot pri prenovi hiš »Karitasa« v Reziji (ki jih občina dodeljuje družinam s stalnim prebivališčem v dolini ter družinam povratnikov), je bil to le del potrebnih finančnih sredstev.

Sredstva, ki so bila leta 2016 nakazana za špetrsko večstopenjsko dvojezično šolo, so bila v celoti izkoriščena; župan te občine je želel poudariti, da je bilo o namenski uporabi sredstev doseženo popolno soglasje oziroma podpora vseh županov tega območja, kar je omogočilo šoli ponovno vselitev v prostore. »V tem specifičnem primeru sem se osebno zavzel, hkrati pa so se z mano strinjali vsi drugi župani: nihče od njih ni nasprotoval posegu, kar je bilo odločilno za njegov uspeh.«

Tudi za hišo Buttolo v Solbici so se uporabila vsa dodeljena sredstva; uradno so jo odprli 14. oktobra. V hiši so uredili muzejsko zbirko rezijanskega pripovedništva; sofinancirana je bila s sredstvi enega izmed prejšnjih projektov. Predstavnica kulturnega društva Muzeo od tih rozajanskih judi/Muzej rezijanskih ljudi/Museo della Gente di Val Resia meni, da je bil deželni prispevek zelo pomemben, saj je ublažil celotni strošek v višini približno 200.000 evrov. Pravi, da je muzej velika priložnost tako za domačine, ki bodo v njem spoznavali svoje korenine, kot za turizem, ki bo lahko vlil novega življenja zadnji rezijanski vasi.

Sredstva za večletne projekte za razvoj kulturnega turizma (prejemnik je Inštitut za slovensko kulturo) so bila le delno izkoriščena, enako sredstva za podporo dvojezičnemu šolskemu sistemu (prevoz dijakov v Gorico na višje srednje šole – porabnik sredstev je Zavod za slovensko izobraževanje).

Projekt za razvoj kulturnega turizma, nam je pojasnila direktorica Inštituta za slovensko kulturo, se navezuje na prejšnji projekt, ki ga je financirala A. D. FJK, in na dva evropska projekta, Jezik – Lingua in Zborzbirk, v okviru katerih je bil v Špetru odprt multimedijški muzej SMO – Slovensko multimedialno

okno, na terenu pa so popisali in delno odprli za javnost več lokacij z že obstoječimi manjšimi muzejskimi zbirkami ali pa čisto novimi (Mašera, Bardo, Rezija, Prosnid, Tipana itd.).

V okviru prejšnjega deželnega projekta je bila vzpostavljena mreža vseh teh enot, ki delujejo tudi kot informativna okenca, ter je bila pripravljena aplikacija za pametne telefone z vsemi informacijami. Ažurirana je bila tudi spletna stran mismotu.it, obenem pa sta bila ponatisnjena informativna brošura in zemljevid.

Zdaj je treba še poskrbeti za varnost in uporabnost sedežev, uskladiti ure obratovanja, zaposliti osebe za sedeže, kjer trenutno še ni zaposlenih (npr. v Kanalski dolini). Vsi muzeji so opremljeni s prevodi in opisi ne le v slovenščini in italijanščini, temveč tudi v furlanščini, nemščini in angleščini. Obiskovalci lahko dobijo tablične računalnike, s katerimi si pomagajo pri ogledu muzejev. Za vsakega se pripravljajo tudi stebrički, ki bodo prinašali informacije ne samo o posameznem muzeju, temveč tudi o preostalih ter o lokalnem območju in dogodkih. Pripravljeno je bilo tudi tiskano gradivo in vzpostavljeni so bili stiki za sodelovanje z drugimi lokalnimi in sosednjimi ustanovami, npr. s Soško dolino. Vsi podatki o obravnavanih dolinah bodo vključeni v spletno stran Triglavskega narodnega parka.

Predsednik Inštituta za slovensko kulturo meni, da si je treba prizadevati za ovrednotenje kulturne dediščine in ponuditi turistom vse, kar premore to območje, predvsem pa kulturo in jezik. S tem bo slovenska skupnost postala opaznejša, kar bo pozitivno vplivalo tudi na jezikovno politiko.

Uradnik bivše gorske skupnosti je pojasnil, da se drugi ukrepi še izvajajo na podlagi objave namenskih razpisov: »Za leto 2016 je bil razdelan program, s katerim so se strinjali vsi udeleženci na območju, tako da so bili prispevki namenjeni trem MOZ. Da bi bili posegi čim bolj homogeni, je bil pripravljen program z ukrepi za podporo kmetijskim podjetjem na celotnem obravnavanem območju, t. j. od Trbiža do Praprotna, obenem je bila podpisana konvencija med tremi MOZ; kmalu bo potrjen razpis in še pred koncem leta bodo izplačani prispevki kmetijskim podjetjem. Ne gre za nepovratna sredstva za nakup opreme ali za naložbe, temveč preprosto za ukrepe, s katerimi naj bi se znižali upravni stroški podjetij, t. j. za nekakšne finančne spodbude za podjetja, s katerimi naj bi si ta opomogla zaradi povečanih stroškov. Ukrep za ovrednotenje avtohtone krajevne proizvodnje sadja in povrtnin zadeva le Nediške in Tersko dolino, ki imajo tovrstno proizvodnjo. Tudi v tem primeru je bila sklenjena konvencija med dvema MOZ in je predviden razpis, v katerem bodo določeni pogoji za pridobitev prispevkov.«

Sredstva za leto 2016, ki so bila dodeljena MOZ Železne in Kanalske doline za javna dela, se bodo uporabila – tako je poročal župan v Naborjetu – za varnostno ureditev ceste, ki pelje na Ukovško planino, za kar je občina dala na voljo tudi lasten denar. Gre torej za podporo tamkajšnjim kmetijam, hkrati pa za investicijo v kulturni turizem. Drugi ukrep se nanaša na mladinski center v Reziji. Občini je bilo dodeljenih 66.000 evrov, celotni strošek pa bo znašal 105.000 evrov; tudi tu gre torej za delno financiranje.

Nihče izmed vprašanih se ni pritoževal nad težavami pri dostopu do sredstev ali njihovem upravljanju, pravzaprav je večina dejala, da so bili postopki preprosti in jasni. Predstavniki Kmečke zveze, ki je pri prošnjah pomagal številnim kmetijskim podjetnikom, je povedal: »Postopki so bili preprosti in hitri, še zlasti če jih primerjamo z drugimi razpisi. Omogočili so nam določene investicije, ki bi bile sicer nemogoče.« Poudaril je tudi, da je prav Kmečka zveza predlagala pomoč kmetijskim podjetjem v zvezi z višjimi stroški zaradi njihove gorske lege ter podporo proizvodnji avtohtonih sort, kar torej odraža potrebe krajevnih podjetnikov.

Nekaj težav naj bi bilo pri triletnih projektih, in sicer zaradi potrebe, da se nekateri stroški prenesejo iz enega v drugo leto, pa tudi zaradi zamud pri začetku izvajanja samih projektov in vključitve novih predlogov, ki sprva niso bili predvideni, vendar so bili očitno zanimivi ter uresničljivi s prenosom

privarčevanih sredstev iz drugih projektnih postavk.

Ocena vpliva ukrepov, sprejetih na podlagi 20. člena, na lokalne družbeno-gospodarske razmere je sicer previdna, vendar pozitivna.

Župan iz Naborjeta je povedal: » ... določeni pozitivni učinki so, saj če z javnim denarjem pomagamo tistim, ki želijo uresničiti določene gospodarske pobude, podpiramo celotno območje. Ne gre torej za to, da se s tem okoristijo Slovenci, temveč gre za pomoč, ki koristi celotnemu območju, na katerem živijo Slovenci. Čeprav učinke težko količinsko opredelimo, smo gotovo vsi imeli koristi od teh prispevkov.«

Župan Rezije pa je rekel: »Jasno je, da če so na voljo določena sredstva, jih uporabimo, saj bi bilo nespametno, če tega ne bi storili. V duhu zakona je tudi prav, da tisti, ki se morda čuti Slovenec, ta sredstva uporabi; obenem ima od tega koristi tudi občina, ki tako razpolaga z dodatnimi sredstvi in jih lahko uporabi za to, da ohranja pri življenju šolo ali pa izvede druga potrebna dela.«

Uradnik bivše Gorske skupnosti za Ter, Nedižo in Brda je glede podjetij, ki so prejemale ta sredstva, pojasnil, »da so uporabila denar za prenovo opreme, predvsem pa za nekatere dejavnosti: recimo za lokalno neposredno prodajo. To je imelo dvojno korist: podjetju se ni bilo treba več obračati na veleprodajne posrednike, obenem pa so se ovrednotili naši lokalni pridelki. Rezultati so bili torej zelo dobri.«

Predstavniki Kmečke zveze pa je izpostavil pomemben problem, in sicer da so predvidena finančna sredstva nezadostna za tako veliko območje. To je že sicer prikrajšano za druge politike (npr. posege za centralna območja), zato so tu razmere malodane katastrofalne.

Ukrepi, skladni z 22. čl. deželnega zakona 26/2007

22. člen dež. z. 26/2007 predvideva prispevke za rezijanščino in jezikovne različice Nediških dolin, Terske in Kanalske doline. Za promocijo dejavnosti in projektov, namenjenih rezijanščini, se lahko financirajo programi, ki jih oblikuje Občina Rezija; kriterije in načine financiranja določi deželni odbor s posebnim sklepom, s katerim tudi dodeli znesek za podporo tovrstnim programom. Za promocijo dejavnosti, namenjenih jezikovnim različicam Nediških dolin, Terske in Kanalske doline, se lahko financirajo projekti, ki jih oblikujejo občine, ustanove in društva na omenjenem območju.

Skladno s tem členom so se redno letno nakazovali prispevki od leta 2012 do 2016 (2012: odlok št. 3539; 2013: odlok št. 3771; 2014: odlok št. 3670/CULT; 2015: odlok št. 3740/CULT, predštevilk 2165; 2016: odlok št. 4859/CULT, predštevilk 51).

Poudariti pa je treba, da so bila v letih 2011–2015 nakazana sredstva veliko skromnejša od sredstev za obdobje 2008–2011 (66.000 evrov namesto prejšnjih 108.800 za Kanalsko dolino, 66.000 evrov namesto prejšnjih 128.800 za Občino Rezija in 88.000 evrov namesto prejšnjih 158.000 za Nediške doline). Dodeljena sredstva so bila torej skoraj razpolovljena.

Predvideni in izvedeni ukrepi so zelo raznoliki, vendar precej homogeni znotraj posameznih območij. Zato smo se odločili, da jih bomo predstavili po posameznih območjih in po kronološkem zaporedju.

Kanalska dolina

Gorski skupnosti za Gumin, Železno in Kanalsko dolino so bila med letoma 2012 in 2016 dodeljeni naslednji prispevki:

2012	24.000 evrov	Tečaji slovenščine in njenih krajevnih različic v osnovnih šolah Kanalske doline; razstava <i>Tradicionalna hiša v Kanalski dolini</i> kot večkulturna etnografska pobuda.
2013	12.000 evrov	Tečaji slovenščine in njenih krajevnih različic v osnovnih šolah Kanalske doline v sodelovanju z večstopenjsko šolo I. Bachmann s Trbiža.
2014	15.000 evrov	Tečaji slovenščine in njenih krajevnih različic v osnovnih šolah Kanalske doline v sodelovanju z večstopenjsko šolo I. Bachmann s Trbiža.
2015	15.000 evrov	Tečaji slovenščine in njenih krajevnih različic v osnovnih šolah Kanalske doline v sodelovanju z večstopenjsko šolo I. Bachmann s Trbiža.
2016	10.000 evrov	<i>Jezik – korenina naše kulture/La lingua – la radice della nostra cultura</i> – ovrednotenje živih govorov slovenskih jezikovnih različic Kanalske doline med mladimi (Združenje don Mario Cernet).

Večina ukrepov se nanaša na poučevanje slovenskega jezika in njegovih različic v šolah; to potrebo so začutili in podpirali tudi lokalna društva in lokalne uprave. Finančna sredstva so bila v celoti uporabljena in dopolnjena z drugimi sredstvi javnih uprav in društev v želji, da bi imel ta pouk neko kontinuiteto.

(»Če ni kontinuitete, je vsega konec,« je povedal ravnatelj tamkajšnje šole). Jezikovne ure so potekale v vseh vrtcih in osnovnih šolah večstopenjske šole, običajno po dve uri na teden.

V letih 2013–2015 so priskočile na pomoč tudi slovenske učiteljice iz šole v Kranjski Gori in avstrijske učiteljice iz občine Čajna (Noetsch). »Projekt je bil finančno samostojen, saj je šlo za izmenjavo učiteljic v režiji posameznih šol.«

Ravnatelj večstopenjske šole na Trbižu je poudaril: »Dve uri pouka na teden služita le ohranjanju smisla za jezik, ne vplivata pa na sposobnosti, na jezikovne kompetence otrok. Nekaj čisto drugega je govoriti tisti jezik ali ga vsaj pasivno poslušati. Ti ukrepi dokazujejo le to, da jezik obstaja in da je za večstopenjsko šolo na Trbižu pomemben. Če hočemo, da se pouk obrestuje, mora imeti dostojno število ur, te pa je treba vključiti v učni program, tako da zagotovimo kompenzacijo med različnimi jeziki in jezikovnimi kodami.«

Podobno je razmišljal župan Naborjeta: »Od sedanjega pristopa do pravega pouka jezika je treba prehoditi kar nekaj poti, sedaj se ne morejo dovolj naučiti, tedenskih ur je premalo in v dveh urah na teden se je težko naučiti jezika.« Poudaril je, da je znanje jezikov pomembno tudi za družbeno-gospodarski razvoj tega območja, »saj se bodo naši mladi z večjim jezikovnim znanjem lažje zaposlili, predvsem v našem posebnem trinacionalnem okolju. Tu, na tromeji, se je verjetno lažje zaposliti, če se dobro obvladajo jeziki.« Kljub tem omejitvam je učinek poučevanja slovenščine kar pozitiven, ne toliko pri usvajanju jezikovnega znanja, temveč bolj z vidika spodbude za družine. Župan je pojasnil: »Razvoj na tem področju je predvsem odvisen od družin, vendar če institucije dajejo tovrstnemu učenju ustrezno pozornost, se potem zanj začenejo bolj zanimati tudi družine, zato je treba skrbeti za ta vidik. Sicer tvegamo, da bo jezik izumrl, z njim pa tudi občutek pripadnosti, kar bi bilo zares žalostno.«

Dolina Rezije

Občina Rezija je med letoma 2012 in 2016 dobila naslednja sredstva:

2012	24.000 evrov	Pouk jezika, kulture, petja, glasbe in rezijanske flore na osnovni šoli v Reziji; natečaj za zgodbe in stripe v rezijanščini; priprava, natis in predstavitev knjige <i>La battaglia dimenticata della Val Resia 26-30 ottobre 1917 (Pozabljena bitka v dolini Rezije 26.–30. oktober 1917)</i> ; natis brošure o dejavnostih in projektih v korist rezijanščine na prvostopenjski srednji šoli; ponatis s predhodno raziskavo o publikacijah, zanimivih za rezijanščino, ene ali več zelo redkih publikacij.
2013	12.000 evrov	Pouk petja in naravoslovnoznanstvene dejavnosti v rezijanskem vrtcu; pouk rezijanskega jezika, kulture, petja in glasbe na rezijanski osnovni šoli; prva svetovna vojna v dolini Rezije: tematska poglobitev v 3. razredu prvostopenjske srednje šole v Reziji; filmski posnetek o dolini Rezije, ki so ga pripravili učenci prvostopenjske srednje šole za udeležbo na državnem natečaju: priprava tematskih plastificiranih posterjev.
2014	15.000 evrov	Pouk rezijanskega jezika, kulture, plesa in petja ter naravoslovnoznanstvene dejavnosti v rezijanskem vrtcu; pouk rezijanskega jezika, kulture, petja in glasbe na rezijanski osnovni šoli; prva svetovna vojna v dolini Rezije: tematska poglobitev v 3. razredu prvostopenjske srednje šole v Reziji; natis večjezične karte o prvi svetovni vojni; kulturne delavnice in pouk rezijanske glasbe v 1. in 2. razredu rezijanske prvostopenjske srednje šole.
2015	15.000 evrov	Pouk rezijanskega jezika, kulture, plesa in petja ter naravoslovnoznanstvene dejavnosti v rezijanskem vrtcu; pouk rezijanskega jezika, kulture, petja in glasbe na rezijanski osnovni šoli; prva svetovna vojna v dolini Rezije: tematska poglobitev v 3. razredu prvostopenjske srednje šole v Reziji; kulturne delavnice in pouk rezijanske glasbe v 1. in 2. razredu prvostopenjske srednje šole v Reziji; natečaj, namenjen prvostopenjskim srednjim šolam, ki je temeljil na arhivskih in terenskih raziskavah o zgodovinskih temah ter natis materiala.
2016	15.000 evrov	Program za ovrednotenje rezijanščine (Občina Rezija).

Tudi Občina Rezija je izkoristila ves dodeljen denar; pri izvajanju predvidenih projektov ni imela posebnih težav. Projekte lahko razdelimo na tri skupine: **pouk rezijanščine in druge šolske dejavnosti, publikacije in natečaji.**

Glede tečajev rezijanskega jezika in kulture zunanja učiteljica – sodelavka ugotavlja, da je ta pouk »podoben pouku tujega jezika, saj večina otrok rezijanščino govori, sliši, posluša le tu, v šoli. [...] Rezijanščina je materni jezik le nekaterih. [...] Vsekakor je to za otroke pozitivna izkušnja, vsi kažejo veliko zanimanja, želijo sodelovati. Gradiva je seveda malo, zato je to delo kar zahtevno.« Učiteljica obžaluje, da je jezikovnih ur tako malo (ena ura vsaka dva tedna za vsako skupino učencev, saj je polovica ur namenjena glasbi in plesu), tudi čas zanje ni najboljši (petki popoldne). Pouk tako pogosto temelji na praktičnih in ročnih dejavnostih. V zadnjih razredih se uvajata tudi branje in pisanje v rezijanščini.

Nekatere družine se z uvajanjem pisne oblike sicer ne strinjajo, ker menijo, da je treba domačo govorico ohranjati le v ustni obliki. V vsakem primeru pouk obiskujejo vsi otroci in družine z zanimanjem spremljajo dejavnosti. Otroci »so doumeli, da gre za nekaj, kar je njihovo, in si torej nekako spet prisvajajo ta jezik: to je nekaj, zaradi česar se počutijo nekoliko drugačne od drugih ... kar je zanje tudi bogastvo.«

Rezijanski župan meni, da delo v šoli poteka dobro, saj se celovito posvečajo jeziku, zgodovini in kulturi. Skupno število ur ni odvisno od občinske uprave (ki neposredno imenuje učitelje), temveč od splošnega načrtovanja na šoli. »Veliko družin so že v 50. letih prisilili, da so opustile rezijanščino; vračati se danes k njej ni lahko. Zelo veliko je tudi mešanih zakonov. [...] Vsekakor pa lahko že opazamo

določene rezultate: otroci sicer ne znajo dolgo govoriti, vendar razumejo vse, in ko so dovolj stari, vzpostavijo stik z drugimi, aktivirajo nekakšno samoobrambo.«

V prvostopenjski srednji šoli je dejavnost usmerjena bolj v ohranjanje zgodovinskega spomina, kar je v ospredju tudi na raznih natečajih, ki jih razpisuje občina in ki se financirajo tudi iz drugih virov. Izdane publikacije podpirajo in dokumentirajo didaktične dejavnosti (posterji, škatla z didaktičnimi kartami), delno pa služijo širši uporabi (npr. turizmu – z zemljevidom o prvi svetovni vojni).

Nediške doline in Terska dolina

Gorski skupnosti Tera, Nediže in Brd so bila med letoma 2012 in 2016 nakazana naslednja sredstva:

Leta 2012: 32.000 evrov za projekte:

- ponatis topografske karte *Valli del Natisone/Nediške doline* (izdala jo je gorska skupnost);
- knjiga *Miti, fiabe e leggende – Area Valli del Natisone* [Miti, pravljice in legende – območje Nediških dolin] (gorska skupnost in Občine Dreka, Grmek, Srednje, Sovodnje, Sv. Lenart, Špeter, Podbonesec in Praprotno);
- tečaj jezika in kulture Nediških dolin za učitelje ali v izvedbi učiteljev za območne šole (Občine Špeter, Srednje in Sv. Lenart);
- izdelava panojev (Občini Dreka in Podbonesec);
- ponatis publikacije (Občina Tipana);
- *A tavola nell'Alta Val Torre [Pri mizi v gornji Terski dolini] – Jesti tou Terski dolini* (Občina Bardo)
- knjige in drugo za knjižnico – oddelek za kulturo in manjšinske jezike (Občini Fojda in Ahten);
- natečaj za šole o msgr. Ivanu Trinku (Občina Sovodnje);
- ponatis brošure o kulturnih zanimivostih in drugem (Občina Grmek).

Leta 2013: 16.000 evrov za projekte:

- natis publikacije *Le Krivapete [Krivapete]* (gorska skupnost);
- nakup knjig, publikacij in avdiovizualnih sredstev za knjižnico – oddelek za kulturo in manjšinske jezike (Občina Ahten);
- nakup elektronske opreme za oblikovanje zgodovinskega arhiva o krajevnih jezikovnih različicah (Občina Podbonesec);
- natis publikacije o lokalni zgodovini z naslovom *Faedis, un paese nella storia [Fojda, vas v zgodovini]* (Občina Fojda);
- ponatis brošure o območju Občine Grmek (Občina Grmek);
- ponatis publikacij, pripravljenih s sredstvi iz poslovnega leta 2011 (Občina Špeter);
- dvojezični koledar (Občina Tipana);
- organizacija kulturnih dejavnosti, povezanih z ovrednotenjem ljudskih običajev, kot so *Rožinca* in *Devetica* (Občina Dreka);
- organizacija kulturnega natečaja *Doli.doli.doline*, namenjenega vrtcem, osnovnim šolam in višjim srednjim šolam Podutane (Občina Sv. Lenart);
- organizacija dogodkov, predstav in kulturnih pobud v okviru prireditve *Burjanka* (Občina Bardo);
- toponomastične table in kulturne prireditve na območju Občine Srednje (Občina Srednje);
- realizacija in postavitve dvojezičnih panojev (Občina Sovodnje).

Leta 2014: 20.000 evrov za projekte:

- razstava o razvoju lokalne kartografije skozi stoletja – zgodovinske raziskave in toponomastične analize, zbiranje in reprodukcija gradiva (gorska skupnost);
- priprava in namestitve dvojezičnih panojev, brošur in turistično-kulturnih publikacij (Občina Ahten v sodelovanju z Občinami Fojda, Neme in Tipana);
- realizacija in namestitve dvojezičnih panojev (Občini Dreka in Sovodnje);

- tečaji narečja in *Senjam beneške pesmi* (Občina Grmek);
- koledar za leto 2015 (Občina Bardo);
- tečaj jezika in kulture Nediških dolin za učitelje in učence krajevnih šol vseh stopenj (Občina Podbonesec z Občinami Špeter, Sv. Lenart in Srednje).

Leta 2015: 20.000 evrov za projekte:

- nadaljevanje akcije, ki se je začela leta 2014, za pripravo, namestitvev in sitotisk panojev za razstavo o lokalni kartografiji skozi stoletja – zgodovinske raziskave in toponomastične analize – zbiranje in reprodukcija gradiva (gorska skupnost);
- dvojezični koledar (Občina Tipana);
- informativna dvojezična brošura (Občina Sovodnje);
- nadaljevanje projekta, ki se je začel leta 2014, za pripravo in postavitvev dvojezičnih panojev (Občina Dreka);
- narečni natečaj *Naš domači izik* (Občina Špeter);
- dvojezični koledar (Občina Bardo);
- tematski zemljevid (Občina Fojda v sodelovanju z Občino Ahten);
- promocijska publikacija *Stregna – Sriednje* (Občina Srednje);
- koledar v sodelovanju z društvom Rečan – krajevna publikacija v sodelovanju z društvom Stellini (Občina Grmek);
- projekt *Memorie [Spomini]* – zbirka intervjujev v nediškem narečju za ovrednotenje zgodovinskega spomina (Občina Sv. Lenart);
- prevod publikacije *La lupa del monte Mia* (Občina Podbonesec) v nediško narečje.

Leta 2016 je bilo 34.440 evrov neposredno dodeljenih posameznim predlagateljem za naslednje projekte:

- *Parole e musica: za kupe se ġuoldat* – jezikovni tečaj, prispevki in literarni natečaji za spodbujanje, širjenje in preučevanje nediške jezikovne različice (Občina Podbonesec);
- *Civiale: po slovensko Čedad* – zbiranje in popisovanje pričevanj v raznih različicah slovenščine v soudeleženih občinah, priprava itinerarija po mestu za poglobitev zgodovinske, družbene in kulturne stvarnosti Čedada, gledališka priredba zbranih anekdot (Občina Čedad);
- *Alta Val Torre – Terska dolina* – ponatis in posodobitev dvojezičnega turističnega vodnika, postavitvev dvojezičnih informativnih panojev, priprava brošure in dveh kulturnih večerov (Občina Bardo).

Že na prvi pogled je očitna **velika razdrobljenost ukrepov, izjema je samo zadnje leto**. Uradnik bivše gorske skupnosti nam je povedal: »Sklenjeno je bilo, da se del prispevkov neposredno nakaže občinam, ki bodo same poskrbele za izvedbo svojih projektov. Porazdelitev sredstev med posamezne občine je bila matematična. Toliko je denarja, toliko občin, vsaka je dobila enak delež ne glede na kakovost projekta. [...] Nekateri projekti so se že zaključili, drugi se zaključujejo, tako npr. projekt same gorske skupnosti, ki je sklenila, da bo združila več letnih prispevkov za nekoliko večje projekte, medtem ko so občine izvajale preprostejše projekte, ki so trajali leto dni ali pa kvečjemu poldrugo leto. [...] Na vseh pisnih in konkretnih izdelkih je bilo treba navesti vir denarnih sredstev, t. j. 22. čl. dež. z. 26/2007, predpisi za zaščito slovenske jezikovne manjšine v FJK v dvojezični obliki, ker je pomembno, da se prizna prizadevanje Avtonomne dežele Furlanije - Julijske krajine za podporo tudi tovrstne kulture in za ovrednotenje slovenskih narečij. [...] Iz pripravljenega gradiva je očitno, da je narečij zelo veliko, saj so opazne razlike že med posameznimi vasmimi. S prizadevanji za reševanje teh razlik se je rešil tudi del jezikovne in kulturne dediščine obravnavanega območja, ki bi se lahko sicer izgubila. Moramo izreči priznanje tudi občinam, ki so vedno podpirale lokalna kulturna društva in združenja, s katerimi so dobro sodelovale.«

Čedajski župan, ki je tudi predsednik MOZ Nediških dolin, meni: »Negativna plat teh projektov je bilo prav dejstvo, da smo se osredotočali na značilnosti obmejnega območja, zaradi česar smo morali večkrat zelo jasno in specifično razdrobiti ukrepe na mikroprojekte.«

Tudi špetrski župan meni, da bi morali izvajati enotne projekte in da ne bi smeli pozabiti na rdečo nit: »Če namreč delamo s številnimi prekinitvami, ne pridemo nikamor.«

V primerjavi z območji Kanalske doline in doline Rezije so bili ukrepi v korist šolstva le obrobni: tečaj narečja za učitelje leta 2012, tečaj za učitelje in učence leta 2014 in dva natečaja za šole. To je verjetno posledica različnih izbir pri določanju kriterijev za uporabo teh sredstev. Treba pa je poudariti, da obe špetrski večstopenjski šoli, t. j. šola Dante Alighieri in dvojezična šola Pavel Petričič, namenjata veliko pozornost krajevnim narečjem tako pri rednih dejavnostih kot pri izvajanju projektov, kjer lokalne jezikovne različice niso več le sredstvo za sporočanje, temveč tudi orodje za terenske raziskave in predmet jezikovnega raziskovanja.

Šolska ravnateljica sta nam pojasnila, da se ti projekti delno financirajo s sredstvi deželnih razpisov za izobraževalno ponudbo, delno iz drugih virov. V vrtcih in osnovnih šolah na Bardu in v Tipani potekajo tudi krajši tečaji slovenščine, vedno ob uporabi deželnih sredstev za šolstvo.

Glede odnosa med knjižnim jezikom in lokalnimi narečji čedajski župan meni, »da je v šoli prav poučevati jezik, ki je tudi nacionalni jezik, to pomeni, da je za slovenščino to slovenski jezik, ker to zagotavlja dodatne priložnosti našim učencem, hkrati pa je treba poskrbeti, da se ne izgubi naša tradicija. Pri odgovornem vodenju teh projektov je treba poiskati ustrezno ravnotežje med obema vidikoma: pomembno je spoštovati zgodovino in tradicijo prebivalcev Nediških dolin, hkrati pa je treba razumeti, da se časi spreminjajo in da je treba omogočiti mladim, da se dejansko naučijo določenega jezika.«

26

Veliko dejavnosti za ohranjanje narečja (publikacije, koncerti, gledališke predstave) izvajajo tudi sama lokalna društva, ki črpajo sredstva tudi iz drugih virov, ki jih predvideva dež. z. 26/2007. To je poudaril tudi predsednik Inštituta za slovensko kulturo: »Lahko rečemo, da so od samega začetka vse dejavnosti naših društev potekale v našem narečju, ki je za nas veliko bogastvo. Zaradi tega ga še vedno uporabljamo v časopisju, gledališču, ki širi našo jezikovno tradicijo, publikacijah, pesmih itd.«

Od dejavnosti, ki so bile financirane leta 2016 in ki večinoma še potekajo, je še posebej zanimiv projekt ***Civiale: po slovensko Čedad***, ki se navezuje tudi na dejavnosti v okviru občine Čedad delujočega okenca za slovenski jezik. V projektu namreč sodelujejo različne javne uprave in društva kakor tudi šole iz Čedada in Nediških dolin, poleg tega pa projekt podpira tudi za turistično ponudbo.

Izhajajoč iz slovenske toponomastike tega mesta, ki je ne poznajo niti njegovi prebivalci, se z intervjuji na terenu na novo odkrivajo stare tržnice in s tem novejša ljudska zgodovina vojvodskega mesteca ter oblikujejo novi turistični itinerariji. Ob sodelovanju učencev raznih šol je bil maja dan »kulturnega orienteeringa«, organizirani so bili vodeni obiski, pripravljene so bili brošura z zemljevidom Čedada in izvlečki intervjujev. Šola Piccoli je na podlagi vsega tega pripravila gledališko predstavo in knjižico za »Mittelgledališče«. Projekt se dopolnjuje z akcijo Somsija Čedad v izložbi.

Čedajski župan pravi, da je ukrep povezan »z odprtjem urada, informativnega okenca in s pobudami, ki lahko tudi na čedajskem območju upoštevajo potrebe slovenske manjšine.«

Obeti in predlogi

Glede bodočih ukrepov so številne ustanove izrazile željo, da bi zagotovili nadaljevanje že začelih projektov: npr. prevoz dijakov iz Nediških dolin v slovenske šole v Gorici, ki ga organizira Zavod za slovensko izobraževanje, ohranitev lokalnih muzejev manjšine, ki jih upravlja Inštitut za slovensko kulturo, ter tečaji rezijanščine v rezijanskem vrtcu in osnovni šoli.

Nekateri intervjuvanci so izrazili željo, da bi občinske uprave med sabo tesneje sodelovale in da bi

A. D. FJK pozorneje spremljala izvedene oziroma izvajane pobude in da bi bila prožnejša.

Tajnik Kmečke zveze je poudaril, da bi morala A. D. FJK oblikovati natančne smernice o sodelovanju med medobčinskimi območnimi zvezami. »Če bomo še naprej delovali kot doslej, t. j. če bomo tako upravljali zadnja razpoložljiva sredstva, bo vsaka zveza objavljala svoje razpise. To za nas ni pravilen način delovanja. Morali bi izbrati nekaj skupnih ciljev in delati zanje, vse tri MOZ bi morale skupaj pripravljati ciljno usmerjene projekte, ki naj se osredotočajo na posamezna območja. Če bomo namreč denar razdeljevali med vse strukture, gotovo ne bomo dosegli dobrih rezultatov. To je torej naš pogled na zadeve, o tem smo večkrat razpravljali tudi v Kmečki zvezi: mora pa tudi A. D. FJK oblikovati smernice za to. To pomeni, da mora tudi dežela opredeliti določene cilje, ki so pomembni za to območje, če se že sami ne znamo odločiti, za katere ukrepe naj se ta denar uporabi.«

Tudi **uradnik bivše Gorske skupnosti za Ter, Nedižo in Brda** je potrdil: »Dodelitev 516.000 evrov za območje od Trbiža do Praprotna ni tako visok znesek, da bi lahko veliko spremenil, vendar je lahko znamenje nekega interesa predvsem za podjetništvo v primarnem sektorju, ki je tudi najbolj kapilarno prisotna stvarnost na tem območju.«

Direktorica Inštituta za slovensko kulturo je dejala, da bi potrebovali sredstva za ohranjanje in nadgradnjo že obstoječih projektov. Najemnine za muzejske prostore so trenutno krite za triletno obdobje, medtem ko prepoved vstopnine traja še pet let po zaključku projekta, skladno s tem, kar je predvideno za evropske projekte. K temu je treba dodati še stroške za osebje, ki skrbi za odprtje muzejev: osebje v Špetru dela trenutno s skrajšanim delovnim časom, v Bardu je osebje zaposleno s pogodbami o sodelovanju, v Kanalski dolini pa bo center postal operativen šele oktobra in zato še nima osebja.

Tudi **predsednik Inštituta za slovensko kulturo** je podal nekaj misli v zvezi s tem: »Srčno upamo, da se bo triletni projekt nadaljeval. Pri teh projektih namreč tvegamo, da po izpeljavi zamrejo. Treba pa je delovati še naprej. Zagotoviti je treba vsaj minimalna sredstva, da se lahko delo nadaljuje, ker se projekti ne razvijajo sami od sebe, vedno je treba narediti kaj več.« Dolgoročni cilj projekta je ustvariti **muzejsko mrežo**, ki mora izpolnjevati vse zahteve deželnega zakona o muzejih ter mora biti ustrezno priznana in financirana. Direktorica je poudarila, da je končni predlog vključitev te mreže v deželno mrežo manjšinskih muzejev ob razširitvi slovenske lokalne mreže in ob sodelovanju z nemškima jezikovnima otokoma Sauris in Timau ter z drugimi kraji v deželi.

Drug projekt, ki bi ga inštitut rad izpeljal v bližnji prihodnosti, je »**Benečija gor in dol**«, ki predvideva integracijo turističnega prevoza izletnikov in kolesarjev v režiji Občine Kobarid z imenom »**Hop on – Hop off**«. Dva minibusa naj bi vozila iz Čedadada po dolinah in se na določenih mestih (npr. na Livku in v Robedišču) srečala z vozili slovenskega projekta za morebitno izmenjavo potnikov in nadaljevanje vožnje po predvideni poti. Itinerarija sta že bila določena (eden vključuje tudi Tersko dolino), projekt pa naj bi se začel poletu 2018. Pobudniki se zavedajo, da sicer ni bil predviden v prvotnem predračunu, in upajo, da omejena fleksibilnost sklada ne bo preprečila njegovega izvajanja, saj bi ta dejavnost krepko podprla lokalni turizem.

Župan iz Naborjeta je pojasnil, da so sredstva, ki jih prejema občina, po večini namenjena razvoju geografskega območja, vendar bi raje videl, da bi bila usmerjena v šolstvo. Vztrajal je, da bi morali uvesti pouk slovenščine v ukovški šoli. Nekatera občinska sredstva so bila uporabljena za razvoj trijezičnega izobraževalnega modela, pilotnega projekta, ki ga bo treba preizkusiti in predstaviti A. D. FJK in ministrstvu za izobraževanje. »Mislim, da bi morali zdaj narediti naslednji korak: poskrbeti, da bo postal pouk slovenskega in nemškega jezika stalnica v učni metodologiji vsaj v ukovški šoli.«

Ravnatelj večstopenjske šole na Trbižu je pojasnil, da je »zamisli o vsaj trijezičnem pouku na tem območju spet aktualna,« in omenil tudi Občino Naborjet, ki »se zelo zavzema za to, da bi imela na svojem območju trijezično šolo, in je financirala nekakšno eksperimentiranje s strokovnim

svetovanjem«. Tudi v Trbižu govorijo o tem, da bi v kratkem uvedli jezikovne učne module, obenem pa nameravajo oblikovati mednarodni znanstveni odbor v sodelovanju z avstrijsko, slovensko in vidensko univerzo. Ravnatelj je prepričan, da bo lahko dejavnost spet stekla, vendar potrebuje potrditev pristojnega ministrstva, »da ne bi obviseli na tanki niti, ki je odvisna od finančnih sredstev« in dobre volje. Zamisel je bila deležna veliko zanimanja in v kratkem naj bi bil pripravljen podrobnejši načrt za njeno izvedbo.

Učiteljica iz Rezije, ki je z učiteljico glasbe učila rezijanščino v osnovni šoli in vrtcu, je predstavila učne razmere, ki se še niso povsem izoblikovale, saj še vedno pogrešajo didaktično gradivo in zadostno število ur pouka. Šola želi okrepiti prisotnost rezijanščine s projektom likovne vzgoje v rezijanščini, ki je bil tudi že vključen med predloge, s katerimi se je šola prijavila na deželne razpise na področju izobraževalne ponudbe.

Glede sredstev za Rezijo je **predstavnica kulturnega društva Muzeo od tih rozajanskih judi/Muzej rezijanskih ljudi/Museo della Gente di Val Resia** izrazila zadovoljstvo nad sodelovanjem z A. D. FJK in opozorila na problem rezijanske pisave, ki bi ga bilo treba čim prej rešiti. Zaenkrat še ni enotnega modela, ki bi ga sprejela celotna rezijanska skupnost. Učiteljica, ki poučuje rezijanski jezik, je tudi izpostavila določeno zadržanost staršev do poučevanja rezijanske pisave, saj bi raje videli, da bi se pouk omejeval le na ustni pristop. Po županovem mnenju so vzrok za to razhajanja glede zapisovanja (po načelu »torej raje nič«). Župan sicer misli, da pisava, ki jo je predlagal občinski svet, ustreza zahtevam velike večine občanov, in opozarja, da je sam Steenwijk, avtor rezijanskega pravopisa, v svojih zgodnjih razpravah dopuščal določene dvome.

Sklepi

28

Za zaključek lahko **povzamemo nekaj prioritarnih nalog**, ki jih bo treba izvesti v prihodnje:

- optimizirati nakazila sredstev, ki jih predvideva 20. čl. in ki bi jih bilo treba po možnosti povečati ali dopolniti glede na skupne cilje celotnega območja;
- omogočiti večjo fleksibilnost pri izvajanju projektov, predvsem ko se lahko vanje vključijo inovativni ali dopolnilni elementi, ki sprva niso bili predvideni;
- okrepiti dejavnosti v šolah (ob upoštevanju dejstva, da so se v zadnjih letih drastično zmanjšala tudi nacionalna sredstva za šole, ki jih predvideva z. 482/99), da bodo postale učinkovitejše;
- odzvati se na zelo občuteno potrebo po trijezičnem pouku v Kanalski dolini s stabilno in trajno sistemsko rešitvijo, ki naj predvideva usposobljene učitelje za poučevanje in rabo lokalnih jezikov.

Nazadnje bi poudarili, da se moramo izogibati dodeljevanju sredstev vse povprek. Bolje je, da namenimo razpoložljiv denar najkoristnejšim projektom, kot se je že zgodilo leta 2016.

Sklepna opomba:

Pisanje referata smo končali 30. septembra 2017 in zaradi tega ne upošteva dogodkov, ki so se morebiti zgodili po tem datumu.

Opombe:

1 Za slovensko poimenovanje mesta ali pokrajine Udine sta v rabi dve različici; poleg tu uporabljene Viden je namreč razširjena in ustaljena tudi oblika Videm. Dvojnost se prenaša tudi na izpeljane pridevnike.

Centralni urad za slovenski jezik in mreža storitev na obravnavanem geografskem območju: ocena trenutnega stanja, teoretski vidiki in organizacijski modeli

V referatu bomo obravnavali nekatere vidike in dejavnike, pomembne za **organizacijsko in tehnično zasnovano** deželne strukture, ki ponuja integrirane jezikovne storitve javni upravi. Gre za izvajanje institucionalnega in operativnega okvira nastajajočega **Centralnega urada za slovenski jezik in mreže storitev na ozemlju Avtonomne dežele Furlanije - Julijske krajine**. Urad je predviden na podlagi alineje c 41. odstavka 4. člena deželnega zakona št. 34/2015 (po katerem se je dodal 19. člen bis deželnemu zakonu 26/2007) kot organizacijska enota, ki bo pristojna za upravljanje in koordinacijo dejavnosti, povezanih z rabo slovenščine v javni upravi.

Glede na informacije, ki so nam na voljo¹, bo nastajajoči urad predvsem **usklajeval in nadziral mrežo jezikovnih strokovnjakov**, ki sodelujejo z različnimi ustanovami javne uprave na območju občin in naselij, ki jih navaja odlok predsednika republike z dne 12. septembra 2007. Skrbel bo za terminološko **revizijo, nadzor in standardizacijo**, hkrati pa bo zagotavljal **prevajanje in tolmačenje** za potrebe referenčnega Odborništva in po potrebi tudi za druge deželne Direkcije in organe. Tako bo urad **podpiral in spodbujal rabo slovenskega jezika** v javni upravi, pri čemer bo sodeloval s posameznimi organi javne uprave in z Institucionalnim paritetnim odborom za vprašanja slovenske manjšine. Urad bo tudi **skrbel za jezikovno in strokovno usposabljanje** kadrov, ki bodo pristojni za jezikovne storitve v posameznih organih javne uprave.

V okviru omenjenih (in morebiti še drugih) dejavnosti se bo urad moral **spopadati z določenimi težavami**, ki so bile že zaznane na obravnavanem geografskem območju², predvsem kar zadeva jezikovne storitve za slovenski jezik, ki se trenutno izvajajo pri organih javne uprave v Furlaniji - Julijski krajini³. Moral bo zlasti **zagotavljati in spodbujati dobro kakovost besedil** (predvsem prevedenih) **v slovenščini** – izraz »kakovost« je tu premalo definiran in ga bomo skušali bolj opredeliti v nadaljevanju prispevka. Urad bo moral tudi **optimizirati obstoječe vire** tako z vidika znanja kot z vidika proračuna, da se bo povečala učinkovitost delovnih procesov in z njimi povezanih postopkov: ta vidik bomo poglobili predvsem v zadnjem delu tega poročila.

V nadaljevanju bomo najprej predstavili trenutno stanje jezikovnih storitev (predvsem kar zadeva prevajanje in lektoriranje besedil), ki izhaja iz analize vzorčno izbranih besedil, zatem bomo podali nekaj teoretskih ugotovitev, na koncu pa bomo postavili nekaj hipotez o organizacijski zasnovi nastajajočega urada. Prispevek temelji na raziskovalnih protokolih, ki predvidevajo vzorčenje empiričnih jezikovnih podatkov, polstrukturiran intervju, strukturiran vprašalnik, zbiranje podatkov iz institucionalnih spletnih virov, nato pa še analizo, primerjavo in obdelavo gradiva.

I. Jezikovne storitve za slovenski jezik v organih javne uprave na obravnavanem geografskem območju: trenutno stanje in opredelitev težav

Za pripravo tega prispevka smo vzorčno izbrali, pregledali, popisali in analizirali petnajst (15) besedil. Pripravili so jih različni organi javne uprave v sedmih (7) različnih občinah Furlanije - Julijske krajine, ki

spadajo v skupino 32 občin, kot jih navaja odlok predsednika republike z dne 12. septembra 2007; vsa besedila so dostopna na spletnih straneh posameznih organov javne uprave in so torej javna⁴. Ta besedila so bila očitno najprej napisana v italijanskem jeziku, pozneje pa prevedena v slovenščino; na voljo nimamo podatkov ne o avtorjih ne o postopkih, ki so jih uporabljali pri prevajanju. Na podlagi opravljene analize smo skušali ugotoviti, katere prevajalske strategije so izbrali prevajalci, zaustavili smo se pri sprejetih rešitvah in morebitnih problematičnih vidikih.

Ob jezikovni analizi vzorčno izbranih besedil smo naleteli na **velika razhajanja glede na primerljivi korpus referenčnih besedil, ki ga lahko dobimo v okviru slovenskega jezikovnega kontinuuma**⁵; še zlasti so bili očitni pojavi medjezikovnega stikanja z italijanskim jezikom, zasidranost odstopanj in vzporedni terminološki standardi. Kot smo tudi že predhodno domnevali, smo v besedilih različnih uprav kakor tudi različnih služb in celo samo različnih prevajalcev naleteli na **številine primere terminološke, morfosintaktične, pravopisne in tekstualne/stilistične nedoslednosti in nepovezanosti**. V splošnem je kakovost prevodov posameznih besedil zelo spremenljiva, pri čemer so nekateri prevodi odlični, v številnih pa lahko naletimo tudi na zelo grobe prevajalske napake.

Razloge za zgoraj navedene pojave lahko v splošnem pripišemo predvsem naslednjim okoliščinam:

a. okoljski/prostorski dejavniki:

- podaljšano **medjezikovno stikanje** med italijanščino in slovenščino pri osebju, ki je pristojno za prevajanje besedil, s posledičnim enosmernim vplivom italijanščine na slovenščino (ne pa nasprotno) zaradi različnega statusa, ki ga uživata jezika na obravnavanem območju; pojav se ne obravnava ustrezno v učnih načrtih in v programih usposabljanja ter v drugih specifičnih programih;
- relativna jezikovna **»izoliranost«** skupnosti slovenskih govorcev, tudi prevajalcev in verjetno tudi koristnikov/uporabnikov prevajanih besedil (pripadniki slovenske jezikovne in narodne skupnosti v Furlaniji - Julijski krajini);

b. strokovno-specialistični dejavniki:

- **pomanjkljiva oz. fragmentarna izobrazba** osebja, ki je pristojno za prevajanje besedil; poleg pomanjkljivega splošnega znanja na področju prevajanja, tolmačenja in medjezikovnega posredovanja je zaznati nepoznavanje tem, ki so tesno povezane s kontaktnim jezikoslovjem in pragmatiko v manjšinskih kontekstih in s pravno-upravno terminologijo;
- **pomanjkljiva jezikovna izpostavljenost** osebja besedilom, praksam in diskurzivnim dinamikam v slovenskem jezikovnem kontinuumu, predvsem na referenčnih področjih, kar vodi v delne vrzeli pri slogu in pisanju v specifični strokovni zvrsti ciljnega jezika in v slabo poznavanje relevantne terminologije;

c. organizacijski dejavniki:

- **odsotnost skupnega vodenja** postopkov analize, prevajanja in lektoriranja besedil kakor tudi svetovanja in – ko je to potrebno – ustaljenih protokolov za izbiranje terminoloških, besedilnih in pravopisnih rešitev;
- **pomanjkanje skupne strategije** pri izbiranju, usposabljanju in zaposlovanju prevajalcev;
- **pomanjkanje informacijske infrastrukture (IT CAT– računalniško podprto prevajanje)**, ki bi bila skupna vsem kadrom, pristojnim za analizo, prevajanje in lektoriranje besedil; še zlasti opozarjamo na pomanjkanje pomnilnikov prevodov, glosarjev, strukturiranih terminoloških baz in drugih ad hoc orodij⁶.

Poudariti moramo, da je glavni problem teh in drugih pojavov terminološke, morfosintaktične, pravopisne in tekstualne/stilistične nedoslednosti in nepovezanosti povezan (tudi) z njihovo **zasidranostjo**: zlasti uradna besedila, vendar tudi besedila za javnost, ki jih objavlja javna uprava, so za njihove uporabnike **jezikovni vzorec**, na katerega se potem navezujejo. Dejansko prav ta besedila – zaradi svoje institucionalne narave – oblikujejo jezik ali njegovo lokalno različico, zaradi česar so

posredna orodja za jezikovno načrtovanje. Z dokumenti, spletnimi portali, institucionalnimi spletnimi stranmi, referenčnimi obrazci in drugimi besedili javne uprave prihaja širša javnost končnih uporabnikov v stik s pravno-upravno terminologijo, obenem pa tudi s sintakso, stilistiko in komunikacijskimi praksami določenega jezika.

Zaradi svoje razširjenosti in dostopnosti na spletnih straneh organov javne uprave javna besedila dejansko predstavljajo skupnost govorcev, ki jih sestavlja, in javne institucije, ki jih objavljajo. Če je v besedilnem korpusu veliko razhajanj, pomanjkljivosti, pravopisnih napak, nedoslednosti in neustreznih praks za referenčno stroko (v tem primeru za pravno-upravno področje javne uprave), je tak korpus nedvomno zelo slabo orodje jezikovnega načrtovanja in **zelo neučinkovit primer promocije kulturne in jezikovne pluralnosti Dežele kakor tudi njene odličnosti na področju znanstvenega in strokovnega znanja**.

Pripisovati te in druge pojave terminološke, morfosintaktične, pravopisne in tekstualne/stilistične nedoslednosti in nepovezanosti objektivnim razlikam med referenčnima upravno-pravnima sistemoma, to je italijanskim in slovenskim, je **ustaljena praksa, dejansko pa zgolj ideološka in znanstveno povsem neutemeljena**. Strokovno prevajanje – kot teorija in praksa medjezikovnega posredovanja tudi v institucionalnih in uradnih okvirih, hkrati pa v specifičnih panogah – ima na voljo ustrezna znanja, veščine in orodja za pravilno in učinkovito obravnavo tovrstnih primerov, ki so sicer zelo pogosti na mednarodni in medjezikovni ravni. Končno to dokazujejo tudi strukture, ki so pristojne za jezikovne storitve (med drugim prevajanje in tolmačenje) na ravni Evropske unije, ki pri svojem delu aplicirajo 24 jezikov na 28 državnih pravnih in upravnih sistemov (<http://cdt.europa.eu/>; v. 28/09/17).

Ustanovitev **Centralnega urada za slovenski jezik**, ki bo odgovoren za usklajevanje mreže storitev na obravnavanem geografskem območju, za standardizacijo in lektoriranje besedil, za nadzor, usposabljanje in promocijo slovenskega jezika, torej predstavlja **potreben korak za izvajanje pravih jezikovnih politik skladno s tem, kar je predvideno tudi na ravni Evropske unije**. Ko bo začel urad konkretno delovati, se bodo lahko začele izvajati na ravni celotnega zainteresiranega območja številne dobre prakse, da bodo odpravile do zdaj ugotovljene težave, ki jih predstavljamo v nadaljevanju.

31

1.1 Jezikovne težave v analiziranih besedilih

V obravnavanih besedilih se redno pojavljajo določene jezikovne težave, o vzrokih katerih smo že prej na kratko spregovorili. V tem poglavju bomo podrobno, vendar neizčrpno in na podlagi posameznih primerov, prikazali določene pojave, ki izhajajo iz stika med italijanskim in slovenskim jezikom, ter določene morfosintaktične in stilistične izbire, ki niso skladne s slovenskim jezikom, niti s trenutnimi predpisi/jezikovno kodifikacijo niti s stilističnimi praksami, standardiziranimi v kontekstualni praksi.

Predstavili bomo torej nekaj pomanjkljivosti, netočnosti in pravopisnih napak, ki jih ne bi smelo biti oz. ki bi jih bilo treba odpraviti ali popraviti pri lektoriranju/popravljanju besedil.

1.1.1 Pojavi medjezikovnega stikanja

V nadaljevanju navajamo nekaj specifičnih leksikalnih pojavov, ki smo jih zasledili v obravnavanih besedilih in ki izhajajo iz interferenc. To so kalki in napake pri razumevanju polisemije in paronimije. Poleg tega bomo na kratko omenili še druge primere pojavov, ki so povezani z medjezikovnim stikanjem, čeprav nanje nismo naleteli v obravnavanih besedilih⁷.

1.1.1 - a Kalk

Jezikovni kalk je posledica prevajalskega postopka, po katerem se dobesečno prenesejo v ciljni jezik elementi, ki so njegovemu jezikovnemu sistemu popolnoma tuji. Kalk lahko predvsem v bolj formalnih registrih in znanstveno-strokovnem jeziku povzroči prave prevajalske napake, predvsem v primeru

terminoloških stalnih besednih zvez, pri katerih se pomen celote razlikuje od seštevka pomenov posameznih besed.

V obravnavanih besedilih smo naleteli na naslednje kalke stalnih besednih zvez⁸:

Št. primera	Stalna besedna zveza v italijanščini	Kontekst	Stalna besedna zveza, prevedena v slovenščino in prisotna v obravnavanih besedilih	Strukturna analiza kalka italijanščina -> slovenščina	Število in vrsta konkordanc v referenčnem korpusu za slovenski jezik (www.gigafida.net)	Slovenski termin v referenčnih korpusih ali v dvo- in večjezičnih terminoloških bazah (št. konkordanc na www.gigafida.net)
I.1.1.a/1	classe di concorso	razpis za osebje v specifičnem sektorju	natečajni razred	concorso -> natečaj; di concorso -> natečajni; classe -> razred	4, vse iz 1 vira (slovenski medij v Italiji)	področje razpisa (35); habilitacijsko področje (42); področje habilitacije (16); predmetno področje (1.298); strokovno področje (2.236) ...
I.1.1.a/2	messo comunale	vročitev dokumentov	občinski sel	messo -> sel; občina -> comune; občinski -> comunale	9, vse iz zbirke humoresk <i>Butalci</i> , ki so bili ponatisnjeni kot priloga dnevnika Delo	vročitelj (29); uradna oseba, pristojna za posredovanje informacij javnega značaja ⁹

32

V prvem primeru (I.1.a/1) opozarjamo tudi na napačno razumevanje večpomenskosti posameznih leksikalnih elementov, iz katerih je sestavljena besedna zveza, kakor tudi terminološke enote:

Leksem	Pomeni/pomenski odtenki v italijanščini ¹⁰ (neizčrpen seznam s primeri)	Mogoči prevodi v slovenščino ¹¹ (neizčrpen seznam s primeri)
Classe	c. tributarie, c. sociali, c. di età; insieme, aggregato; raggruppamento di alunni; materia, aula; ...	razred, učilnica, kategorija, rod, generacija, letnik, sloj, rod, stan, kakovost, eleganca ...
Concorso	reclutamento degli idonei; partecipazione, collaborazione; affluenza, incontro; gara; ...	natečaj, konvergenca, razpis, sočasna prisotnost ...

I.1.1 - b. Napačna interpretacija polisemije

Polisemija označuje večpomenskost enega samega leksema, ki je torej večpomenski (<http://www.garzantilinguistica.it/ricerca/?q=polisemico>, v. 26/09/17). V leksikologiji polisemija ni izjema, temveč skoraj pravilo. Zgolj v znanstveni in strokovni terminologiji se skuša pomen čim bolj omejiti, tako da so terminološke enote čim bolj enopomenske.

Polisemija lahko vodi v številne napake pri prevajanju: precej pogosto se zgodi, da prevajalec – predvsem če ni strokovnjak – zamenja razne pomene in pomenske odtenke.¹²

V obravnavanih besedilih smo naleteli na naslednje primere napačnega razumevanja večpomenskosti v izvornem jeziku:

Št. primera	Italijanski leksem	Kontekst	Slovenski leksem v obravnavanih besedilih	Strukturna analiza pomena v italijanščini (s podčrtanim relevantnim pomenom) ¹³	Strukturna analiza pomena slovenskega leksema v obravnavanih besedilih ¹⁴	Alternativni slovenski izraz, ki ustreza relevantnemu pomenu v italijanščini ¹⁵
I.1.1.b/1	iniziativa	promocijske in informativne dejavnosti	pobuda	- zavestna in odgovorna odločitev, da se lotimo določene dejavnosti; - <u>dejavnost, zamišljena in izpeljana dejavnost</u>	- Kar povzroča kako dogajanje, delovanje; prizadevanje, težnja po delovanju. ///	dogodek, prireditev, akcija, ...
I.1.1.b/2	intervento	javno srečanje	poseg	- <u>udeležba na sestanku, na slovesnosti itd., prispevek pri razpravi</u> ; - posredovati, da se spoštujejo pravila pravilnika ali da se dodelijo kazni; - operacija, kirurški poseg	/// - Dejanje, s katerim se odločilno vpliva na potek česa; prim. vojaški poseg, prim. operacijski poseg	udeležba; govor, predavanje, nagovor, pozdrav, poseg v razpravo, predstavitev (prispevka, stališča ...).
I.1.1.b/3	luce	dobava električne energije	svetloba	- naravni pojav, ki sproža vizualne občutke v očesu; - svetlobni vir; - <u>dobava električne energije</u>	- kar omogoča, da so predmeti vidni; elektromagnetno valovanje, zaznavno z vidom; - lastnost predmetov, da so vidni; - ///	elektrika; dobava električne energije.

I.1.1 - c. Paronimija («lažni prijatelji»)

Paronimija je zamenjava dveh besed, ki sta si podobni po obliki, vendar različni po pomenu. Lahko jo zasledimo znotraj enega samega jezikovnega kontinuumu ali pa na stičišču med dvema kontinuumoma¹⁶. Na stičišču med slovenskim in italijanskim jezikovnim kontinuumom je veliko primerov paronimij tudi na institucionalnem področju, npr. na pravno-upravnem področju¹⁷, kar lahko resno škoduje ne le razumevanju, temveč tudi zanesljivosti in verodostojnosti dokumentov¹⁸.

V obravnavanih besedilih smo odkrili naslednje primere paronimije med izvornim in ciljnim jezikom.

Št. primera	Italijanski leksem	Kontekst	Slovenski leksem v obravnavanih besedilih	Strukturna analiza pomena v italijanščini (s podčrtanim relevantnim pomenom) ¹⁹	Strukturna analiza slovenskega leksema v obravnavanih besedilih ²⁰	Alternativni slovenski izraz, ki ustreza relevantnemu pomenu v italijanščini ²¹
l.1.1.c/1	territorio	proizvodi proizvodnih dejavnosti določenega območja	teritorij	- <u>geografsko območje</u> ; - okolje; - območje, ki spada pod določeno sodno in upravno pristojnost; - območje, ki ga žival ali skupina živali ščiti pred drugimi živalmi iste vrste	- <u>ozemlje, območje, prostor</u> ; - okolje; - ozemlje, območje; - teritorij, naselitveno območje.	območje, prostor; regija, pokrajina, kraj, okolica, soseščina, okraj
l.1.c/2	riservato	dokumenti z zaupnimi podatki	rezervirano	- diskreten, plah; - <u>ki je namenjen določeni osebi, ki ga ni mogoče prepustiti drugim, zaseben</u> ; - namenjen specifični rabi; namenski; - rezerviran	- zadržan, nedostopen; - <u>zaupen, tajen, zaseben</u> ; - namenjen specifični rabi; namenski; - rezerviran, zaseden.	zaupen, tajen, za notranjo uporabo, osebni ...;

I.1.2 Pojavi jezikovne marginalizacije

Ti pojavi se razlikujejo od pojavov medjezikovnega stikanja, saj niso neposredno povezani z vplivom prevladujočega jezika na manjšinski oz. podrejeni jezik, temveč so posledica »oddaljenosti« ali »osamitve« določenih skupnosti govorcev v okviru istega jezikovnega kontinuuma. V specifičnem primeru govorimo o relativni osamitvi slovenske manjšinske skupnosti v Italiji glede na slovensko večinsko skupnost v Sloveniji.

Zaradi te osamitve je mogoče naleteti na več jezikovnih dejavnikov, izmed njih pa so najbolj očitni naslednji:

- zastareli termini, ki se v jezikovnem kontinuumu ne uporabljajo več (npr. »rekurz«, »konzulta«);
- nepravilni termini (npr. »stalež«);
- ad hoc skovanke (npr. »sheda«, »bulizem« ...);
- primeri hiperkorekcije (npr. »ravnateljstvo« namesto »direkcija«);
- primeri pomanjkljive ali neustrezne modulacije in transpozicije oblik, rabe in glagolske besedne zveze, ki so sicer pogoste v italijanščini, vendar zelo redke v slovenščini, kot npr.:
 - pasivni glagoli (s prislovnim določilom) -> aktivni glagoli (z osebkom):
»è stato proposto (dall'ufficio)« = »je bilo predlagano (s strani urada)« -> »urad je predlagal«;
 - neosebne oblike -> osebne oblike z morebitnim splošnim osebkom:
»si richiede l'autorizzazione« = »zahteva se avtorizacijo« -> »zahteva se avtorizacija« / »zahtevamo avtorizacijo« / »potrebno je soglasje«;
 - glagolske zveze -> nominalizacija:
»al fine di evitare« = »z namenom, da se izogne« -> »v izogib« / »za izogibanje« / »za preprečevanje«;
 - »al fine di promuovere« = »s ciljem, da se promovira« -> »za promocijo«.

Pogoste so tudi pravopisne napake, predvsem se uporabljajo pravopisna pravila, ki niso skladna z natančno kodificiranim slovenskim pravopisnim priročnikom, tj. Slovenskim pravopisom 2001²²:

- nepravilna uporaba velikih začetnic:

»Venezia Giulia« = »Julijska Krajina« -> Julijska krajina;

- nepravilna uporaba ločil:

»Friuli Venezia Giulia« = »Furlanija Julijska krajina« -> »Furlanija - Julijska krajina«.

II. Centralni urad za slovenski jezik: teoretske predpostavke in organizacijski modeli

Pred predstavitvijo nekaterih mogočih organizacijskih modelov za nastajajoči urad bomo podali krajše razmišljanje o določenih vidikih, ki se nanašajo na pravilne prevajalske postopke na pravno-upravnem področju. Ti so pomembni za pravilno razumevanje in presojanje ugotavljanj, ki jih bomo podali v nadaljevanju.

II.1 Teoretske predpostavke: terminologija in prevajalski prijemi

Pri prevajanju besedil moramo upoštevati celo vrsto teoretskih, metodoloških in strateških dejavnikov, ki zahtevajo interdisciplinarni spretnosti – od projektnega vodenja do medkulturnega posredovanja – in specifična znanja – od sintakse do strokovne terminologije. Oglejmo si na kratko nekatere izmed teh elementov, ki so koristni za razumevanje nadaljnje vzorčne analize zbranih besedil.

II.1.1 Terminologija

Z izrazom »terminologija« označujemo bodisi stroko, ki se ukvarja z zbiranjem, preučevanjem in standardizacijo konceptov ter opredelitev za zagotavljanje natančne, dosledne in praktične strokovne komunikacije²³, bodisi izdelek tovrstnega procesa standardizacije, ki je dejansko **zbirka eno- in večbesednih leksemov, ki se uporabljajo na določenem strokovnem področju**. Za namene tega referata bomo uporabljali izraz »terminologija« v drugem pomenskem odtenku.

Drugače kot za druge rabe besedišča v raznih pogovornih praksah je za rabo sektorske terminologije značilno, da mora biti čim bolj **stabilna, specifična, jasna in enoznačna**, kar še zlasti velja za besedila **s pravnega in upravnega področja**: če po eni strani vsa strokovna terminologija teži k jasnosti in doslednosti pri uporabi posameznih leksemov, pravno-upravna terminologija celo zavrača vsakršno dvoumnost (tako da skuša v čim večji meri odpraviti uporabo sinonimov), skuša čim bolj omejiti prostorsko (geografsko) in časovno (zgodovinsko) spremenljivost, večkrat pa celo zahteva izrecne zunajjezikovne kodifikacije. Skratka, vse, kar v vsakodnevnem komuniciranju dojemamo kot »bogastvo« (pluralnost, dvoumnost, jezikovne različice ...), se v strategijah, tehniki in praksi strokovnega prevajanja, predvsem na pravno-upravnem področju, klasificira kot »napaka«. Pri prevajanju pravno-upravnih besedil ni mogoče izbirati med več mogočimi izrazi, kar je za področje jezikoslovja pravzaprav izjema.

Terminologija je še danes edina jezikovna veda, ki jo urejajo standardi ISO; gre predvsem za predpis 704 (»Principles and methods of terminology«)²⁴, ki je bil prvič določen leta 1987, potem pa večkrat spremenjen, dokler ni dokončno obveljala različica iz leta 2009, ki je bila vnovič potrjena leta 2017.

Kar nas tu najbolj zanima, ne glede na tehnične podrobnosti, ki bi jih lahko kje drugje poglobili, je splošno načelo normiranja, tj. obdelave terminologije na podlagi analize konceptov in njihove umestitve v dosledne strukture.

Terminologijo, še zlasti pa pravno-upravno terminologijo, obravnavajo številna eno- in večjezična besedila, ki niso le priročniki, temveč predvsem normativna besedila²⁵.

Poleg enojezičnih korpusov in računalniških tehnologij, ki se zanje uporabljajo in ki so nedvomno neobhodno potrebne referenčne točke za delo na področju terminologije, moramo spomniti na nekatere priročnike in zbirke podatkov, ki se nanašajo na večjezične korpus, predvsem na IATE, ki

hrani zelo obsežno terminološko zbirko v vseh jezikih Evropske unije. V zvezi s tem moramo navesti tudi nekaj referenčnih platform mednarodnih teles, npr. platformo organizacije FAO (<http://www.fao.org/faoterm/en/>), kakor tudi mreže in strukture, ki so namenjene optimizaciji jezikovno-komunikacijskih praks teh teles, npr. Mrežo za odličnost institucionalne italijanščine (Rete per l' Eccellenza dell' Italiano Istituzionale REI), ki jo je leta 2005 zasnoval Generalni direktorat za prevajanje pri Evropski komisiji, in portal EVROTERM za institucionalno slovenščino (<http://www.evroterm.gov.si>).

Znanstveno in strokovno delo, ki ga opravlja struktura, pristojna za upravljanje terminologije (v našem primeru Centralni urad za slovenski jezik), temelji predvsem **na usklajevanju terminov, da bi se izognili interpretacijskim dvomjem**, in skrbi za uporabo terminoloških izbir, ki morajo biti primerljive z drugimi jeziki in znotraj istega jezikovnega kontinuuma. Terminologija se normira predvsem s svojo (enoznačno, nedvoumno in dosledno) rabo v uradnih, normativnih in zakonodajnih besedilih v določeni stroki²⁶. Vendar ta cilj ni niti preprosto dosegljiv niti samoumeven: za dosledno, enoznačno in nedvoumno rabo terminologije, usklajeno s sistemom določenega jezikovnega kontinuuma, ne stojijo le predpisi (če so sploh kodificirani) nekega jezika in praksa določenega referenčnega konteksta, temveč tudi **kompleksno delo ekipe strokovnjakov** (Gambier - Doorslaer, 2010). Slednji morajo določiti termine, ki so prisotni v določeni stroki ali pa ki bi bili zanje primerni, jih nato popisati, preučiti, vnesti v specifične datoteke, kodificirati (tudi glede pravopisa, okrajšav, sopomenk itd.) in dati na voljo širši javnosti s pripravo priročnikov, npr. slovarjev, glosarjev in terminoloških baz za programsko opremo računalniško podprtega prevajanja. Jasno je, da se delo, ki smo ga tu na kratko povzeli, ne opravlja ročno ali individualno, temveč ga opravljajo ekipe strokovnjakov, ki uporabljajo informacijske tehnologije v vseh fazah obdelave terminov, od samih besedil do končnega izdelka.

36

Če pustimo ob strani te zelo tehnične vidike – ki jih bo sicer moral nujno upoštevati Centralni urad za slovenski jezik – moramo poudariti, da **so terminološka vprašanja povezana tudi z jezikovno politiko in usmeritvami**, zaradi česar so pomembna tudi pri jezikovnem načrtovanju. Ustanavljanje organov, pristojnih za jezikovno normiranje, je lahko eden izmed ključnih ukrepov za zaščito ogroženih jezikov, za poživitev regionalnih manjšinskih jezikov, za promocijo nacionalnih jezikov na jezikovnih otokih (v enklavah) ali pa na avtohtonih manjšinskih območjih²⁷. Slovenski jezik v Furlaniji - Julijski krajini spada v zadnjo kategorijo, saj je ta jezik uradni in državni jezik v sosednji državi, poleg tega pa tudi eden izmed uradnih jezikov Evropske unije. Različno od tega, kar velja za ogrožene jezike (npr. severna samijsščina) in za regionalne jezike (npr. furlanščina), imajo nacionalni jeziki – ki jih govorijo manjšinske skupnosti zunaj ozemlja, na katerem je to državni/uradni/prevladujoči jezik – določene značilnosti, ki jih je treba upoštevati tudi pri terminološkem načrtovanju.

Ti jeziki – v konkretnem primeru slovenščina, manjšinski jezik v Italiji, vendar uradni in državni jezik v sosednji Republiki Sloveniji, obenem pa eden izmed uradnih jezikov Evropske unije – so bili že slovnično (fonološko, morfološko in sintaktično) ter leksikološko opisani, so bili obenem že predmet standardizacije za strokovno ali institucionalno rabo in prakso; poleg tega imajo eno-, dvo- in večjezična orodja za terminološko normiranje tudi institucionalne in mednarodne narave²⁸, hkrati pa imajo na voljo vire, kakršni so besedilni korpusi, programska oprema in jezikovne platforme. **Območni jezikovni urad**, ki je pristojen za dva jezika s tovrstnim mednarodnim statusom – italijanščina in slovenščina sta nacionalna jezika, torej uradna/državna v referenčni državi, hkrati pa tudi manjšinska v sosednji državi in uradna v Evropski uniji – **bo torej moral nujno upoštevati vse, kar je že bilo narejeno** na področju jezikovne standardizacije in jezikovnega normiranja, **prilagoditi se bo moral in sprejeti referenčno terminologijo, ki je bila določena in sprejeta na nacionalni in mednarodni ravni**. Samo v redkih primerih, ki se nananjajo izključno na lokalno predmetnost, bo lahko sprejemal ad hoc terminološke rešitve, pri čemer pa bo moral upoštevati stroge epistemološke, metodološke in tehnične postopke, ki se uporabljajo v takih primerih²⁹.

Šele ko bodo zastavljene terminološke in stilistične smernice – na podlagi že obstoječih nacionalnih in mednarodnih modelov³⁰– bodo lahko stekli prevajanje dokumentov, lektoriranje že prevedenih besedil in tolmačenje na institucionalnem področju.

II.1.2 Tehnike prevajanja

Kakovost strokovnega (pisnega ali ustnega) prevoda je v veliki meri odvisna od stopnje enakovrednosti in ustreznosti uporabljene terminologije; to velja predvsem za specifično in strokovno prevajanje pravno-upravnih besedil. Obenem je treba biti pozoren do vseh drugih jezikovnih vidikov in upoštevati referenčne opisne in normativne vire za slovenski jezik v pravno-upravnih besedilih.

Izbira pravilne prevodne/terminološke enote je torej ena izmed tehnik, ki se ji morajo prilagoditi prevajalci. **Uporaba različic, neologizmov in nekodificiranih sopomenk** mora biti skladno s prakso čim bolj omejena, če pa se že uporabijo, se morajo pri njihovem navajanju **upoštevati postopki in protokoli**, ki jih določi pristojni urad in morajo biti normirani za vse zainteresirane strani. Prevajalec mora namreč uporabljati besedišče in slog, ki morata biti dosledna in skladna s tistima, ki se redno uporabljata v referenčni stroki; le tako bo lahko postal besedilni korpus tudi referenčni korpus za nadaljnje delo.

Predhodna in natančna izbira **terminoloških virov** ter priprava – ko je to potrebno – **novih glosarjev** skladno s **standardiziranimi postopki in protokoli** sta zagotovilo za dober in hitrejši prevod. Terminološko delo namreč pospeši bodisi iskanje terminov, ki se bodo uporabljali, bodisi preverjanje kakovosti prevedenega besedila, s čimer se poveča produktivnost in se zmanjšajo stroški.

Strategije prevajanja so po večini konvencionalne, sledijo že standardiziranim načelnim smernicam, vendar se mora skupina strokovnjakov vsakič znova o njih posvetovati in dogovoriti. Poleg izbire samih terminov, o čemer smo že veliko razpravljali, je treba namreč tudi določiti leksikalna, pravopisna (kjer niso vnaprej določena) in stilistična načela, tako da bodo besedila referenčne prevajalske strukture čim bolj enotna in dosledna. Tako kot terminološke bodo morale tudi leksikalne, pravopisne in stilistične izbire temeljiti na **specifičnih referenčnih modelih**, ki jih bo ekipa strokovnjakov izbrala med izvirnimi slovenskimi besedili ali pa med v slovenščino prevedenimi besedili iz drugih jezikov, ki pa se v vsakem primeru nanašajo na isto strokovno področje (pravno-upravno). Spomnimo naj, da bo za jezike, ki imajo en sam standard, **terminološki**, leksikalni in slovnični referenčni **model** vedno model države, v kateri ima tisti jezik status uradnega/državnega/nacionalnega jezika³¹: **v primeru slovenščine je referenčni lingvistični standard jezik Republike Slovenije**. V vseh primerih, ko se bo izkazalo, da je slovenski knjižni jezik premalo ustrezen za potrebe območja, na katerem bo deloval nastajajoči urad, bo mogoče z lahkoto najti alternativne referenčne standarde v enojezičnih virih uradov in strokovnih služb EU, s katerimi sodelujejo strokovnjaki za italijanski in slovenski jezik.

Besedila nastajajočega urada bodo namreč institucionalne, upravne in pravne narave, zaradi tega bodo morala biti skladna z natančnimi slogovnimi navodili in leksikalnimi/terminološkimi predpisi tega področja. Tako si bo mogoče besedila ogledati, jih razumeti in v splošnem uporabljati tudi na nacionalni in mednarodni ravni.

Prevodi danes **nujno** temeljijo na **računalniško podprtem prevajanju s specifično programsko opremo (CAT)**³² – predvsem če gre za prevode zajetnih besedil, za timsko delo in za vsebine s kompleksno terminologijo. Pri računalniško podprtem prevajanju temelji prevajalska programska oprema na primerjavi obstoječih in ustrezno usklajenih **besedilnih korpusov**, na (že obstoječih in dopolnjujočih se) **zbirkah podatkov**, ki vsebujejo strokovne termine, in na **pomnilnikih prevodov**, ki se nenehno dopolnjujejo. Ne gre torej za samodejno prevajanje³³, temveč za postopek, ki je v pomoč prevajalcu in mu svetuje eno ali več mogočih terminoloških izbir.

Prednost računalniško podprtega prevajanja je nedvomno ta, da postanejo **prevajalski postopki**

veliko hitrejši, prevodi so **natančnejši**, terminološke in stilistične izbire so **doslednejše**. Ker je to zelo izpopolnjena in specializirana programska oprema, se morajo njeni uporabniki spoznati ne le na tehnične vidike, temveč morajo zelo dobro poznati tudi prevajalske procese, predvsem pa morajo odlično obvladati projektno organizirane delovne procese.

Računalniško podprto prevajanje je danes neobhodno potrebno orodje, ki se naglo spreminja – ocenjujejo, da bo **v prihodnjih desetih letih** programska oprema opravila večino »grobega« dela pri prevajalskih procesih, tako da bodo prevajalci (ki jih bo torej manj, vendar bodo morali biti izredno usposobljeni) v glavnem samo pregledovali besedila, izbirali med rešitvami, ki jih bo predlagala programska oprema, in vsakič znova ažurirali ogromne zbirke podatkov. Človek bo torej izbiral, sprejemal odločitve in nosil odgovornost, stroji pa bodo opravljali materialno delo.

Zamuda pri javni upravi Furlanije - Julijske krajine, v kateri je manj kot 10 % organov opremljenih s programi CAT³⁴, je skrb vzbujajoča. Še huje pa je, da pozna ta orodja zelo malo prevajalcev (približno 20 %) in jih dejansko niti ne uporabljajo. Zbrani podatki nas spodbujajo k razmišljanju o **usposabljanju**, ki ga je bilo do zdaj deležno osebje, ki se ukvarja s prevajanjem, predvsem pa o bodočem – obveznem – usposabljanju, ki se ga bo moralo udeleževati vse zainteresirano osebje, tudi preko Mreže javnih uprav v okviru dejavnosti nastajajočega urada.

Treba je sicer poudariti, da **uvajanje računalniško podprtega prevajanja ne more odpraviti vseh težav**, ki smo jih osvetlili v tem prispevku. Potrebno je predvsem primerno in ažurirano strokovno, jezikovno in poklicno usposabljanje, nujni so tudi jasni in strogi postopki, ki naj urejajo delovne procese – vključno s procesi sprejemanja odločitev in z odnosi med osebjem nastajajočega urada, osebjem javne uprave znotraj mreže in morebitnimi zunanji sodelavci ali ponudniki storitev. Brez vsega tega so informacijska orodja povsem nekoristna, če že ne škodljiva, tako kot avtomobili, ki jih damo v roke ljudem brez vozniškega dovoljenja.

38

III. Razmišljanja o organizacijski strukturi nastajajočega urada

Pred izbiro oz. pred samim razmišljanjem o nekaterih izmed mogočih organizacijskih ustrojev nastajajočega urada bo treba opraviti nekaj predhodnih korakov, še zlasti bo treba natančno, tj. z vidika kakovosti in količine, opredeliti predvidene namene, cilje in rezultate nastajajočega urada. Zaradi tega bo treba čim podrobneje določiti:

- 1) kateri organi javne uprave so/bodo vključeni v institucionalno mrežo kot uporabniki in/ali partnerji dejavnosti nastajajočega urada: referenčno odborništvo? Avtonomna dežela Furlanija - Julijska krajina? Občine? Medobčinske območne zveze UTI? Drugi organi in ustanove javne uprave?³⁵;
- 2) kvantitativne vidike ter mesečne in letne delovne obremenitve (npr. število strani, ki jih bo treba prevesti, ure tolmačenja, delež storitev svetovanja, ure usposabljanja itd.);
- 3) naloge, odgovornosti in pristojnosti (tasks) nastajajočega urada in zaposlenih kadrov (standardizacija, usklajevanje, nadzor, prevajanje, pregledovanje, jezikovno lektoriranje, tolmačenje, usposabljanje, promocija in drugo) tudi glede na druge organe javne uprave v mreži in pozneje še glede na zunanje ponudnike storitev.

V trenutku pisanja tega referata imamo na voljo nekatere informacije, ki nam jih je posredoval nastajajoči urad³⁶; če pa se želijo zares doseči pričakovani rezultati z učinkovitimi in uspešnimi organizacijskimi modeli, kar zadeva odnose med (človeškimi, finančnimi in drugimi) viri, bi morali imeti na voljo **natančne kvantitativne parametre** (število ustanov/organov, število ur tolmačenja, število prevajalskih strani ...), ki jih v tej fazi še nismo imeli na voljo.

Na podlagi teh parametrov, ki bodo morali biti – poudarjamo – izredno pretehtani in podrobni, hkrati pa ob upoštevanju proračunskih sredstev in kadrov, ki jih že ima nastajajoči urad³⁷, se bodo lahko natančneje definirali organizacijski vidiki, predvsem pa:

- 1) delovni procesi in linije poročanja (od izvirnega besedila do prevedenega besedila v dokončni različici in ob upoštevanju vseh podpornih dejavnosti ter orodij);
- 2) količina in vrsta nalog, odgovornosti in veščin (tasks), ki jih bodo opravljali in imeli zaposleni, ki že delajo v uradu;
- 3) kadrovski načrt zaposlenih s podrobnim opisom posameznih položajev in zahtevanih pogojev, kar zadeva znanje, spretnosti in veščine;
- 4) količina in vrsta nalog, odgovornosti in pristojnosti (tasks), ki jih bo treba upravljati z drugimi organi javne uprave, vključenimi v mrežo;
- 5) količina in vrsta nalog, odgovornosti in pristojnosti (tasks), ki bodo dodeljene zunanjim sodelavcem in/ali zunanjim ponudnikom integriranih storitev;
- 6) postopki, ki bodo urejali delovne procese, linije poročanja in razmerja med zaposlenimi in zunanjimi sodelavci, vključno z izbirnimi postopki, usposabljanjem in pogodbenimi postopki, z natančno opredelitvijo nalog in pristojnosti na posameznih položajih;
- 7) načrti za vodenje projektov.

Iz pogovora z vodjo organizacijske enote³⁸ sta prišli na dan **predvsem dve težavi**:

1. trenutno, čeprav verjetno le začasno, pomanjkanje natančnih kvantitativnih kazalnikov/številk, na podlagi katerih bi lahko napovedali potek dela, procese in postopke;

2. pomanjkanje podrobne opredelitve posameznih nalog na obsežnem strokovnem področju jezikovnih storitev. Ta vidik je v resnici zelo pomemben predvsem v fazi iskanja in izbiranja zaposlenih, vendar tudi pri načrtovanju procesov in postopkov, ki jih bo treba izvajati/udeležati v delovnih procesih. Ne moremo si namreč predstavljati, da bi en sam poklicni profil, čeprav zelo usposobljen, opravljal vse navedene naloge, pa čeprav v zelo omejenem obsegu. Strokovno znanje za posamezne dejavnosti (usklajevanje, prevajanje, tolmačenje, lektoriranje, usposabljanje ...) je bolj ali manj skupno več poklicnim profilom, ko pa govorimo o spretnostih in veščinah, so zadeve drugačne: precej redko je npr., da bi bil odličen prevajalec tudi odličen tolmač, ali pa da bi bil strokovnjak za terminološko standardizacijo tudi učinkovit koordinator, ali pa da bi bil dober učitelj tudi učinkovit lektor besedil. To so **specifične naloge**, ki se med sabo zelo razlikujejo in **ki zahtevajo spretnost, nadarjenost in osebne pristope, ki so prav tako specifični in večkrat med sabo nezdržljivi**. Zaposliti tri osebe (skladno z razpisom, ki je bil objavljen 16. avgusta 2017 in ki ga navajamo v opombi št. 37) in upati, da bodo uspešno opravljale vse te naloge, je po našem mnenju zelo optimistična poteza.

Glede na trenutne razmere, ko med pripravo tega referata poteka izbirni postopek za tri zaposlene, ki se bo verjetno končal v času naše konference, bo treba določiti dejavnosti in zasnovati strukturo urada na podlagi njihovih poklicnih profilov, ne pa nasprotno; ko bodo potem določeni kvantitativni in kvalitativni kriteriji, bodo dejansko že ti zaposleni poklicni profili določali z njimi povezane procese, vključno z odnosi z drugimi organi javne uprave in z morebitnimi zunanjimi ponudniki integriranih jezikovnih storitev. Tak postopek je sicer precej običajen pri upravljanju človeških virov, gotovo pa ni optimalen za strukturo urada, ki se šele oblikuje. Če bodo recimo tiste tri izbrane osebe imele zelo dobre spretnosti in veščine na področju tolmačenja in lektoriranja besedil, bo primerno poveriti zunanjim sodelavcem dejavnosti usklajevanja, standardizacije, prevajanja in usposabljanja; če pa bodo zaposleni imeli zelo dobre organizacijske, upravljalске in didaktične spretnosti, bo primerno poveriti zunanjim sodelavcem tolmačenje, prevajanje, lektoriranje besedil itd. Glede na to, da bo nastajajoči urad vključen v mrežo organov javne uprave, bo gotovo dobro **optimizirati vse procese** s pripravo zbirke podatkov o že izbranih zaposlenih v posameznih strukturah in preučiti njihovo znanje, spretnosti in veščine na podlagi enotnih in usklajenih parametrov, tako da bo vedno v luči učinkovitejše razporeditve kadrov jasno, kdo lahko opravlja določeno vrsto nalog. Ni namreč smiselno, da se potencialno odličen prevajalec zaposli pri občinski upravi, ki potrebuje malo prevodov in veliko

tolmačenja; ali pa da odličen lektor besedil dela kot tolmač – rezultati bodo ne glede na strokovno znanje in razpoložljive tehnologije v obeh primerih skromni.

Na podlagi znanja, spretnosti in veščin, ki se zahtevajo od zaposlenih, kakor tudi na podlagi najbolj običajnih načel poteka dela, ki jih izvajajo številne (javne in zasebne) strukture, ki opravljajo jezikovne storitve³⁹, bi morali v splošnem predvideti **naslednja ločena področja**:

- 1) organizacija, usklajevanje, splošni nadzor;
- 2) terminološka standardizacija (dvojezični proces) in slogovna standardizacija (enojezični proces); lektoriranje (dvojezični proces) in popraviljanje besedil (enojezični proces); eventualno področno usposabljanje;
- 3) prevajanje; eventualno področno usposabljanje;
- 4) tolmačenje; eventualno področno usposabljanje;
- 5) promocija, ozaveščanje javnosti in splošno usposabljanje;
- 6) podpora dejavnost uporabe računalniških orodij;
- 7) analiza in ocenjevanje vseh storitev, vključno z organizacijskimi in kadrovskimi vidiki.

Na vseh teh delovnih področjih in ne glede na delovno obremenitev bi bilo primerno predvideti **transverzalne storitve zunanjega svetovanja**, npr. pomoč za uporabo programov računalniško podprtega prevajanja in druge programske opreme, specifično terminološko svetovanje, podporo pri posredovanju informacij javnosti in promociji.

Nekateri čisto jezikovni in strokovni vidiki, ki se nanašajo na dejavnosti, navedene v točki 2, bi morali biti nujni pogoji za delovne procese, navedene v točkah 3, 4 in 5; gre za **vidike terminološke standardizacije**, tj.:

- analiza, izbor in hierarhizacija obstoječih terminoloških (eno-, dvo- in večjezičnih) virov tako v tiskani kot v digitalni obliki;
- sestava protokolov za iskanje novih rešitev in/ali različic za terminologijo v rabi, ki ni dovolj ustrezna ali pa ki sploh ni skladna z zgoraj navedenimi potrebami in kriteriji (gl. odstavek II.1);
- uveljavljanje terminologije s pripravo ad hoc glosarjev in/ali z dopolnjevanjem obstoječih virov kakor tudi z morebitno pretvorbo tiskanih virov v digitalne oblike, ki so primerne za uporabo terminoloških zbirk orodij za računalniško podprto prevajanje;
- priprava slogovnih priročnikov za poenotenje jezikovnih, besedilnih in komunikacijskih praks na podlagi obstoječih kodificiranih pravil za slovenski jezik in njihovih posodobitev.

Samo na podlagi vsega navedenega bo mogoče nastaviti ustrezen sistem orodij računalniško podprtega prevajanja in nato začeti ploden proces terminološkega in stilističnega poenotenja, ki bo lahko izboljšal kakovost jezikovnih storitev organov javne uprave v Furlaniji - Julijski krajini.

Sklepi

Vzpostavitev Centralnega urada za slovenski jezik je pomemben, če že ne bistven korak za **izvajanje veljavne zakonodaje** o zaščiti manjšinskih jezikov, še zlasti pa slovenskega jezika, kakor tudi za **uveljavljanje** s tem **povezanih pravic**. Z uradom se bo tudi Avtonomna dežela Furlanija - Julijska krajina opremila z najnovejšimi strokovnimi in tehnološkimi orodji, **spodbujala bo strokovna znanja in veščine** ter postala primer dobre prakse ne samo na lokalni, temveč tudi na nacionalni in mednarodni ravni.

Preden se bodo začele izvajati vse njegove dejavnosti, pa bo moral urad **premostiti nekaj težav**, ki so predvsem organizacijske narave in o katerih smo veliko razpravljali v tem prispevku. Potrebni bodo predvsem naslednji koraki:

- čim bolj natančno bo treba opredeliti delovne procese, definirati področja delovanja, pristojnosti in odgovornosti vseh udeležencev v procesih z določitvijo natančnih postopkov in protokolov;

- poiskati bo treba primerne človeške vire, ki ustrezajo poklicnim profilom, potrebnim pri zgoraj navedenih delovnih procesih; hkrati bo treba tudi vsem strokovnjakom, soudeleženi pri različnih dejavnostih (notranjemu osebju, zaposlenim v raznih organih javne uprave v okviru mreže in morebitnim zunanjim ponudnikom storitev), omogočiti redne in obvezne programe jezikovnega, strokovnega in poklicnega usposabljanja;
- sprejeti bo treba potrebne **strokovne, jezikovne in organizacijske rešitve** za doseganje pričakovanih ciljev in rezultatov.

Po uvedbi teh predhodnih ukrepov, po vzpostavitvi primernih metodoloških temeljev in ob morebitnem sklicevanju tudi na druge zunanje podporne ustanove (univerze, raziskovalne centre, mednarodna telesa ...) bo lahko nastajajoči urad obvladoval številne izzive, ki ga čakajo, s tem pa tudi dosegal pričakovane cilje in rezultate.

Sklepna opomba:

Pisanje referata smo končali 30. septembra 2017 in zaradi tega ne upoštevamo dogodkov, ki so se morebiti zgodili po tem datumu.

Opombe:

1 Tu se sklicujemo na polstrukturiran intervju, ki sem ga kot avtorica tega referata opravila z vodjo organizacijske enote, Eriko Hrovatin, 2. avgusta 2017. Opozarjamo, da so bile določene naloge nastajajočega urada tudi javno in institucionalno predstavljene, prim. <http://www.regione.fvg.it/rafvfg/comunicati/comunicato.act?dir=/rafvfg/cms/RAFVG/notiziedallagiunta/&nm=20170313180250012>, v. 26/9/17 in druge vire.

2 Za ažuriran in izčrpen pregled (socio)lingvističnih razmer Slovencev v Italiji gl. Jagodic - Kaučič Baša - Dapit (2016). Posamezni vidiki izvajanja veljavne zakonodaje se obravnavajo v drugih referatih tega posveta.

3 Na podlagi podatkov, ki so nam na voljo, trenutno predvideva storitve v slovenskem jeziku 36 organov javne uprave, vključno (sicer nestalnimi) dejavnostmi prevajanja in tolmačenja.

4 Zaradi deontoloških razlogov smo opustili podatke o besedilih, zato da se ne bi posredno sklicevali na avtorje prevodov, ki bi jih sicer lahko enostavno opredelili glede na dokaj omejeno število poklicnih prevajalcev, ki se ukvarjajo z medjezikovnim posredovanjem. Podrobnejši podatki o besedilih so na voljo v zbirkah podatkov avtorice tega prispevka.

5 Jezikovni kontinuum: s tem izrazom označujemo prepletanje jezikovnih različ in/ali narečij, ki so si geografsko blizu ali pa genetsko sorodni. Izraz se uporablja v sociolingvistiki tako za posamezne jezike kot (pogosteje) za jezikovne družine, ko želimo poudariti notranjo spremenljivost, vendar tudi vzajemno razberljivost in/ali sorodnost govorov. Izraz govor pa se tu uporablja kot nevtralna različica terminov »jezik«, »narečje«, »jezikovna različica«, ki imajo včasih ideološke konotacije.

6 Podatki izhajajo iz vprašalnika, ki smo ga pripravili za namene tega referata in ki nam je omogočil sicer splošno raziskavo pri omenjenih organih javne uprave. Iz podatkov je razvidno, da samo dve ustanovi (od 33, ki so sodelovale v raziskavi) uporabljata orodja za računalniško podprto prevajanje; od preostalih 31, ki ne uporabljajo CAT-a, ima samo 5 ustanov osebje, ki pozna ta orodja.

7 Izčrpnjši pregled in obširnejša bibliografija v Grgič (2016).

8 Terminološka stalna besedna zveza označuje terminološko enoto, ki jo sestavlja več besed in ki postane nerazdružljiva celota. Njen pomen je samostojen glede na pomen posameznih terminov, ki jih vsebuje (<http://www.treccani.it/vocabolario/polirematico/>, v. 26/09/17). Terminološke stalne besedne zveze imajo lahko tudi terminološko vrednost (npr. *concorso in colpa*, *domicilio fiscale*, *beneficio di inventario*, *credito deteriorato*, *nulla osta* ...).

9 Izrazi so prisotni v relevantni zakonodaji Republike Slovenije: <https://www.ip-rs.si/zakonodaja/zakon-odostopu-do-informacij-javnega-znacaja/>, v. 26/09/17.

10 Za pomene in pomenske odtenke v italijanskem jeziku z morebitnimi sopomenkami in protipomenkami smo uporabljali <http://www.treccani.it/vocabolario/classe/>, v. 26/09/17.

11 Za pomene in pomenske odtenke v slovenskem jeziku z morebitnimi sopomenkami in protipomenkami smo uporabljali <http://hipsis.amebis.si/>, programska oprema z licenco.

12 V primeru jezikovne kombinacije italijanščina-slovenščina in slovenščina-italijanščina sta za to vsaj deloma kriva pomanjkanje in neustreznost dvojezičnih pripomočkov. Za navedeno jezikovno kombinacijo obstaja en sam referenčni slovar, t. i. Šlenc (2012), ki je metodološko zastarel in v več pogledih neprimeren za potrebe kompleksnejšega prevajanja, predvsem na pravno-upravnem področju.

13 Za pomene in pomenske odtenke v italijanskem jeziku z morebitnimi sopomenkami in protipomenkami smo uporabljali <http://www.treccani.it/vocabolario/classe/>, v. 26/09/17.

14 Za pomene in pomenske odtenke v slovenskem jeziku z morebitnimi sopomenkami in protipomenkami smo uporabljali Slovar slovenskega knjižnega jezika, www.fran.si, v. 26/09/17.

15 Za pomene in pomenske odtenke v slovenskem jeziku z morebitnimi sopomenkami in protipomenkami smo uporabljali <http://hipsis.amebis.si/>, programska oprema z licenco.

16 Primer paronimije znotraj italijanskega jezikovnega kontinuuma sta lahko glagola *perpetuare* (= ovekovečiti) – *perpetrare* (= zakriviti). Primer paronimije med italijanskim in angleškim jezikovnim kontinuumom bi lahko bila izraza »cantina« (= klet) in »canteen« /kæn'ti:n/ (= menza).

42

17 V zvezi s tem gl. enega izmed redkih priročnikov, ki obravnavajo izključno pojav jezikovnega stikanja z italijanskim jezikom, tj. slovar paronimov *Lažni prijatelji / I falsi amici* D. Fabjan Bajc (1994), ki je sicer že nekoliko zastarel, vendar še vedno referenčno besedilo za obravnavani pojav.

18 Paronimi so pogosto prisotni na področju izobraževanja in usposabljanja (npr. *studente* ≠ *študent*; *studiare* ≠ *študirati*; *docente* ≠ *docent*; *lezione* ≠ *lekcija*; *dottore* ≠ *doktor*; *organico* [zaposleni, kadri] ≠ *organik* ...), tudi v uradnih dokumentih oz. dokumentih, ki so namenjeni javni rabi. To je spet problem zasidranosti teh prevajalskih napak, ki jih govorniki dojemajo kot terminološke in jezikovne standarde, ne pa kot pojave lokalnih različic, ki se sicer lahko uporabljajo neformalno, nikakor pa ne v institucionalnih krogih.

19 Za pomene in pomenske odtenke v italijanskem jeziku z morebitnimi sopomenkami in protipomenkami smo uporabljali: <http://www.treccani.it/vocabolario/classe/> in <http://www.garzantilinguistica.it/ricerca>, v. 26/09/17.

20 Za pomene in pomenske odtenke v slovenskem jeziku z morebitnimi sopomenkami in protipomenkami smo uporabljali: Slovar slovenskega knjižnega jezika, www.fran.si, v. 26/09/17.

21 Za pomene in pomenske odtenke v slovenskem jeziku z morebitnimi sopomenkami in protipomenkami smo uporabljali: <http://hipsis.amebis.si/>, programska oprema z licenco.

22 Naj spomnimo, da se slovenska pravopisna pravila določajo in oblikujejo po nemškem modelu, zaradi tega so zavezujoča in ne dopuščajo odstopanj na vseh področjih, kjer je predvidena raba formalnega registra ali strokovnega jezika.

23 Namen te dejavnosti je sistematsko ustvariti in razviti namensko specialistično in terminološko govorico določene stroke na podlagi komunikacijskih potreb na tovrstnem področju.

24 Na predpis ISO 704 se navezujejo še nekateri drugi predpisi, npr. ISO 10241. Prim. <https://www.iso.org/standard/40362.html>, v. 25/09/17.

25 Teoretski uvod si je mogoče prebrati npr. na spletni <http://itia.ir/farsi/documents/ha.pdf>, v. 25/09/17.

26 Preprost in zelo jasen primer je termin »mleko«. Do zdaj se je izraz uporabljal tako za mleko živalskega izvora kakor za pijače rastlinskega izvora, ki so ga nadomeščale ali dopolnjevale. Na podlagi sodbe Sodišča

ECLI:EU:C:2017:458 se bo odslej termin »mleko« lahko uporabljal le za prvo vrsto mleka. Terminologijo bo torej treba prilagoditi zakonodaji ne na podlagi jezikovnih in sistemskih pravil ali komunikacijskih praks (kar se običajno dogaja za neterminološke leksikalne enote), temveč na podlagi zakonskih določb.

27 Za namene tega referata so:

- regionalni manjšinski jeziki/nenacionalni jeziki jeziki, ki tako kot furlanščina ali sardinščina niso uradni (državni) jeziki v nobeni državi, čeprav jih na določenih območjih govori večina prebivalstva;
- manjšinski nacionalni jeziki jeziki, ki so tako kot slovenščina v Furlaniji - Julijski krajini, italijanščina v Sloveniji ali nemščina na Južnem Tirolskem manjšinski – čeprav uradno priznani – v določeni regiji, medtem ko so jeziki večinskega naroda oz. uradni in državni jeziki v sosednji državi;
- jezikovni otoki/enklave tiste skupine govorcev v določeni regiji, ki se identificirajo z manjšinskim jezikom v tisti regiji, ki pa je v drugi sicer nesosednji državi/regiji jezik večinskega naroda oz. uradni in državni jezik; termin se večkrat uporablja za skupnosti, ki so se izselile pred nedavnim (npr. Turki v Nemčiji, Romuni v Italiji ...).

28 Gl. npr. platforme <http://iate.europa.eu/>, <http://www.evroterm.gov.si>, <http://eurovoc.europa.eu/>, <http://eur-lex.europa.eu/homepage.html> in institucionalne spletne strani <http://cdt.europa.eu/en/our-story>, https://ec.europa.eu/info/departments/translation_sl, <https://curia.europa.eu/> in druge.

29 Za splošni pregled terminološkega dela na mednarodni in institucionalni ravni gl. <http://termcoord.eu/>.

30 Za slovenski jezik se bo treba sklicevati predvsem na normativne priročnike, kot so Slovenska slovnica, Slovar slovenskega knjižnega jezika 2, Slovenski pravopis, kar zadeva slovnico, leksikografijo in kodificirana pravopisna pravila; na stilistične priročnike <http://publications.europa.eu/code/sl/sl-000100.htm> za stilistiko; na <http://www.termania.net/> za terminološke vire kakor tudi na vse druge opisne, normative in podporne vire, ki so na voljo na ravni EU.

31 Glede na to, da je za vse jezike (jezikovne kontinuumi) značilna določena stopnja spremenljivosti, terminologija razlikuje med jeziki z enim samim standardom in jeziki z več standardi: med prve spadajo slovenščina, češčina, poljščina itd., med druge angleščina (z britanskim, ameriškim, avstralskim standardom ...), nemščina (germanski, avstrijski, švicarski standard ...) in italijanščina (italijanski in švicarski standard). To razlikovanje je prisotno tudi v vseh programih računalniško podprtega prevajanja in v nekaterih nastavitvah za samodejno popravljanje pravopisnih napak v najbolj razširjenih programih za obdelavo besedil.

32 Izraz CAT je okrajšava za Computer Assisted Translation ali Computer Aided Translation.

33 Z izrazom strojno prevajanje (angl. Machine translation) označujemo samodejna in nestrokovna orodja, kakršno je npr. Google translate.

34 Tu se znova navezujemo na raziskavo, ki je bila izpeljana za namene tega referata, prim. opombo št. 7.

35 Seznam občin je naveden v odloku predsednika republike z dne 12. septembra 2007 »Odobritev seznama občin v Furlaniji - Julijski krajini, v kateri se izvajajo ukrepi za zaščito slovenske manjine, skladno s 4. čl. zakona št. 38 z dne 23. februarja 2001 (Uradni list št. 276 z dne 27. 11. 2007).

36 Prim. opombo št. 2: tudi tu se navezujemo na polstrukturirani intervju, ki sem ga kot avtorica tega referata imela z vodjo organizacijske enote, dr. Eriko Hrovatin, in na drugo javno gradivo (časopisni članki, objave na spletni strani Dežele). Iz razpoložljivega gradiva sicer niso razvidne številke in kakovostni kriteriji, za katere pa upamo, da bodo naknadno določeni.

37 Med pisanjem tega referata je bil 16. avgusta 2017 objavljen razpis za izbor treh TOLMAČEV/PREVAJALCEV za opravljanje funkcij Centralnega urada za slovenski jezik pri Osrednji direkciji za kulturo, šport in solidarnost. Sprašujemo se, na podlagi česa je bilo ocenjeno, da bodo potrebne tri (3) osebe, in katera znanja, spretnosti in veščine bo presojala izbirna komisija, če ni bilo še niti podrobno določeno, katere specifične naloge bodo ti zaposleni opravljali na obširnem področju jezikovnih storitev.

38 Prim. opombo št. 2.

39 Tu se navezujemo predvsem na naslednje podobne strukture:

<http://cdt.europa.eu/>; <http://www.europarl.europa.eu/interpretation/en/introduction/introduction.html>, http://ec.europa.eu/dgs/scic/become-an-interpreter/index_it.htm; https://curia.europa.eu/jcms/jcms/Jo2_12357/, <http://termcoord.eu/>; http://www.gsv.gov.si/si/o_generalnem_sekretariatu/organiziranost/sector_za_prevajanje/, <http://www.provincia.bz.it/avvocatura/temi/commissione-terminologia-terkom.asp>; <http://bistrosearch.eurac.edu/>.

Predstavništvo slovenske manjšine – zastopstvo in zastopanost

Razmislek o izboljšanju politične participacije Slovencev v Italiji

Uvod

Pri preučevanju participacije narodnih manjšin¹ ločujemo po navadi dva vidika: sodelovanje v procesih odločanja (predstavništvo oz. različne oblike (politične) participacije) in organiziranost manjšine (oziroma njeno samoupravljanje).

Ko se pri politični participaciji osredotočamo na procese odločanja, se praviloma ukvarjamo z vprašanji »predstavništva« v širšem pomenu. S takšnim pristopom torej ne obravnavamo zgolj predstavništva v parlamentu (npr. rezervirana mesta za predstavnike manjšine) in vladi (oziroma izvršnih telesih), ampak tudi prisotnost pripadnikov manjšin v javni upravi, policiji in sodstvu; sem sodi tudi vzpostavitev posvetovalnih teles in drugih mehanizmov, ki omogočajo obsežnejše in globlje sodelovanje narodne manjšine v opravljanju javnih zadev. Poleg tega je vprašanje participacije tesno povezano z volilnimi sistemi (vključno z različnimi oblikami preferenčnih volitev in nižjimi volilnimi pragi za manjšinske politične stranke v zakonodajnih telesih).

Drugi vidik politične participacije narodnih manjšin se nanaša na njihovo lastno organiziranost in samoupravljanje; gre torej za vprašanje pristojnosti na področju upravljanja in sprejemanja odločitev v zvezi z manjšino in njenim socialnim, ekonomskim in političnim življenjem ter za vprašanje pristojnosti odločanja v njenem imenu. Glede na ustavno ureditev, državni ustroj, zakonske podlage in druge okoliščine lahko pri vsaki narodni manjšini začrtamo fiktivno mejo med samo skupnostjo, ki upravlja svoje ekonomsko, politično in socialno življenje (z večjim ali manjšim manevrskim prostorom), in državo, ki ohranja nadzor nad odločanjem o manjšinskih vprašanjih. S prenosom pristojnosti na regionalne in lokalne akterje pa država pogosto približa manjšini sprejemanje tovrstnih odločitev in njihovo implementacijo; s tem omogoča in zagotavlja fleksibilnost, potrebno za upravljanje skupnosti, ki se po kulturnih, jezikovnih, verskih ali drugih značilnostih bistveno razlikuje od večinskega prebivalstva.

V tem prispevku bomo obravnavali oba vidika participacije izbranih narodnih manjšin – tako sodelovanje v procesih odločanja kot lastno organiziranost. Namen tega prispevka je dvojen: prvič, predstaviti izsledke raziskave o politični participaciji slovenske manjšine v Italiji; drugič, predstaviti nekaj mehanizmov in dobrih praks treh manjšinskih okolij v Italiji in drugje po Evropi, ki bi jih morda lahko s prilagoditvijo uporabili za predruženje in izboljšanje politične participacije pri slovenski narodni manjšini v Italiji.

Za ustreznejšo interpretacijo rezultatov in boljše razumevanje rešitev, ki so jih sprejele druge manjšine, bomo najprej povzeli nekaj iztočnic o pomenu participacije narodnih manjšin v javnem življenju in o sredstvih, s katerimi jo spodbujamo.

Participacija pripadnikov narodnih manjšin v javnem življenju

Participacija pripadnikov narodnih manjšin v javnem življenju je bistvenega pomena za vsako demokratično družbo, ki želi živeti v miru. Participativni mehanizmi stremijo k integraciji in vključevanju manjšin v družbe, v katerih živijo, pri tem pa spodbujajo ohranjanje manjšinske identitete ter zavirajo asimilacijo.

Eden temeljnih vzrokov konflikta med manjšino in večino izhaja iz percepcije, da manjšina ne more/sme sodelovati v političnem, ekonomskem in socialnem življenju države, v kateri živi. Manjšina se počuti diskriminirano in dojema državo kot entiteto, ki namerno uporablja prijeme, s katerimi ji želi odvzeti njeno kulturno, jezikovno in včasih tudi versko identiteto. K temu je seveda treba prišteti še številne socialne, ekonomske, politične, zgodovinske in kulturne dejavnike, ki prispevajo k razkoraku med narodnimi in etničnimi skupnostmi v državi: »Efektivna participacija v javnih zadevah /je/ potrebna, saj omogoča, da se izognemo občutku pripadnikov narodnih manjšin, da bi morali poseči po drugih, manj sprejemljivih sredstvih, da se upoštevajo njihova mnenja. Z utrjevanjem zaupanja lahko participacija ustvari lojalnost do države in do družbe, katere sestavni del so tudi manjšine.«²

To lahko dosežemo samo pod pogojem, da spremenimo izhodiščno predpostavko: država zagotavlja namreč aktivno participacijo pripadnikov manjšin samo pod pogojem, da zaščito manjšin dojema kot nekaj bistvenega tudi za svoj nacionalni interes: »Če namreč država sama izkaže manjšini lojalnost, s tem da ji ponudi možnost efektivne participacije, lahko pričakuje lojalnost tudi z druge strani.«³

Ključni cilj politične participacije narodnih manjšin je zagotavljanje dejanske enakopravnosti državljanov, ki so različnega etničnega ali narodnega porekla. Na tem načelu »vsebinske enakosti« temeljijo vsi pristopi in mehanizmi, ki zagotavljajo predstavništvo in nasploh participacijo narodnih manjšin. Različni mehanizmi participacije na državnem, regionalnem ali lokalnem nivoju so smiselni samo v okolju, kjer obstaja splošna politična volja družbenih in političnih struktur odločanja, da sprejmejo »filozofijo participacije«⁴ kot temeljno načelo družbe.

Dejansko participacijo pripadnikov narodnih manjšin lahko zagotavljamo z različnimi mehanizmi, ki jih razvrščamo na kontinuum med dvema skrajnostma: individualno volilno pravico na eni strani in enakopravno predstavništvo različnih (etničnih in narodnih) skupnosti države na drugi. Med ti skrajnosti uvrščamo enakopravno participacijo v volilnih procesih, ustrezno predstavništvo v parlamentu in drugih izvoljenih telesih, vzpostavitev učinkovitih posvetovalnih teles in zagotavljanje njihovega poslovanja, splošno participacijo narodnih manjšin v kulturnem, družbenem in ekonomskem življenju države ter izboljšanje ekonomskega statusa pripadnikov manjšinskih skupnosti.⁵

Mehanizmov za spodbujanje politične participacije narodnih manjšin je torej veliko. V določenih okoliščinah so nekateri med njimi bolj učinkoviti in uporabni kot drugi. Zato bomo v nadaljevanju predstavili izsledke raziskave o politični participaciji slovenske skupnosti v Italiji,⁶ ki kažejo dobre plati trenutnega sistema organiziranosti in predstavništva te skupnosti ter najbolj pereče izzive. V zadnjem delu prispevka bomo predstavili še nekaj zanimivih iztočnic za razmislek o morebitnih spremembah in pravnih rešitvah, ki bi lahko prispevale k boljši vključenosti in politični participaciji slovenske skupnosti⁷ v Italiji.

Predstavništvo in organiziranost slovenske skupnosti v Italiji

Junija in julija 2017 smo izvedli kvalitativno raziskavo o predstavništvu in organiziranosti slovenske skupnosti v Italiji. V njej smo zbrali mnenja 16 predstavnikov slovenske narodne skupnosti v deželi Furlaniji - Julijski krajini (FJK): med njimi je bilo pet izvoljenih političnih predstavnikov, sedem predsednikov in direktorjev primarnih slovenskih organizacij in ustanov v tržaški, goriški in videmski pokrajini, predstavnica predstavniškega telesa ter trije novinarji slovenskih medijev. Pogovore smo opravili in posneli na sedežu SLORI ter na sedežih posameznih ustanov. Intervjuvance (v nadaljevanju: interv.) navajamo anonimno, označeni so le s številko.

Intervjuvance smo prosili, naj izrazijo svoje mnenje o treh temeljnih ravneh predstavništva slovenske narodne skupnosti v Italiji, in sicer:

- o krovnih organizacijah — Slovenski kulturno-gospodarski zvezi (SKGZ) in Svetu slovenskih organizacij (SSO);

- o paritetnem odboru in o deželni posvetovalni komisiji kot institucionalnih predstavniških oziroma posvetovalnih telesih;
- o slovenskih izvoljenih političnih predstavnikih.

V pogovorih sta bili v ospredju učinkovitost predstavništva Slovencev v Italiji v odnosih do posameznih ravni oblasti ter notranja organizacija in procesi odločanja slovenskih organizacij in ustanov. Sogovornice in sogovorniki so podali tudi svoje predloge o morebitnih novih predstavniških organih in spremembah obstoječih.

Poudariti moramo, da nam kvalitativna metoda, ki smo jo izbrali za raziskavo, ne dopušča posploševanja zbranih mnenj, ocen in predlogov na vso slovensko skupnost v Italiji. V raziskavi smo zbrali mnenja posameznikov, ki nam zaradi svoje vključenosti v politične procese in/ali njihovega dobrega poznavanja lahko omogočajo pregled politične participacije slovenske skupnosti v Italiji ter dajo relevantne informacije o pozitivnih vidikih in izzivih skupnosti. Intervjuvanci so bili posamezniki, ki imajo tesne stike s predstavniki in ustrojem krovnih organizacij, poleg tega pa sodelujejo s slovenskimi izvoljenimi političnimi predstavniki, spremljajo delovanje paritetnega odbora in deželne posvetovalne komisije ter so na različne načine soudeleženi v političnem odločanju; njihove ocene izhajajo iz dolgoletne prakse in pridobljenega znanja.

Iz posnetkov izhaja, da so se intervjuvanci za sodelovanje odločili predvsem v želji, da bi prispevali k višji ravni sodelovanja in komunikacije med predstavniki manjšine in samo skupnostjo. Verjamejo namreč, da bi s tem lahko spodbujali nadaljnjo vključevanje, participacijo in integracijo manjšine ter izboljšali njen splošni družbeno-politični in jezikovni položaj. Izražena mnenja in ocene izhajajo torej iz pozitivnega odnosa do skupnosti, njenih predstavnikov, organizacij in institucionalnih teles.

Reprezentativnost krovnih organizacij

Intervjuvanci so v pogovorih razmišljali o dveh krovnih organizacijah, SKGZ in SSO. Interv. št. 13 sprejema sistem organizacij in ustanov Slovencev v Italiji pod okriljem dveh krovnih organizacij, SKGZ in SSO, kot danost, ki se težko spreminja. Organizaciji sta izraz družbeno-političnih procesov v povojnem obdobju in ideoloških razlik; sicer pa interv. št. 13 — kot tudi preostali sogovorniki — pozdravlja trenutno sodelovanje med njima.

Sogovorniki so razmišljali o odnosih med krovnicama organizacijama in članicami ter o procesih odločanja.

Interv. št. 13 in 14 pogrešata ustrezno vizijo in strategijo delovanja slovenske skupnosti v Italiji oziroma jasno opredelitev ciljev, ki jih mora skupnost doseči. Opažata, da se posledično odločitve pogosto sprejemajo »sproti«, brez programske podlage.

Interv. št. 1, 2, 7 in 15 so bili kritični do procesov odločanja znotraj krovnic organizacij. Želijo si več »demokracije«, ki naj se kaže tudi z doslednejšim vključevanjem izvršnih odborov in članic v obravnavo ključnih vprašanj skupnosti.

Interv. št. 14 od obeh krovnic organizacij pričakuje več stikov s članicami, ki delujejo na terenu, npr. v obliki rednih srečanj, na katerih bi njuni predstavniki predstavili cilje in namene. Predstavniki krovnic organizacij bi morali bolj prisluhniti članom društev in aktivnim posameznikom, tako da bi se lahko odločitve sprejemale od spodaj navzgor. Podobno je interv. št. 6 ugotavljal, da krovnicama organizacijama manjka umeščenost v širši prostor in med mladino. Interv. št. 1 je predlagal, da bi predstavniki SKGZ in SSO vstopili v upravne odbore primarnih organizacij, s čimer bi se bolj vključili v delovanje članic.

Tudi interv. št. 8 opaža, da je predvsem SKGZ, ki jo bolje pozna, zelo oddaljena od ljudi, ker ima premalo sodelavcev na terenu, ki bi gojili stike in komunikacijo s posameznimi članicami; ljudje v društvih je niti ne poznajo, še manj pa ji zaupajo, saj ne vidijo otipljivih rezultatov. Obenem se zaveda,

da je to povezano s hladnim in nezaupljivim odnosom, ki ga imajo ljudje na splošno do politike ter ljudi na vodstvenih položajih. Interv. št. 7 in 12 menita, da sta SKGZ in SSO preveč strankarski, obenem pa ni jasne meje med politiko in civilno družbo.

Sogovornike smo izrecno vprašali, ali se jim zdi, da sta SKGZ in SSO reprezentativni v odnosu do oblasti na eni strani in do slovenske narodne skupnosti v Italiji na drugi. Interv. št. 13 je pozitivno ocenil reprezentativnost krovnih organizacij, saj sta prisotni na terenu in imata organe, ki se sestajajo. Predsednika sta po njegovem mnenju aktivna in imata dober odnos. Interv. št. 15 je poudaril, da sta krovni organizaciji sogovornik Dežele FJK, kar jamči, da slovenska skupnost obstaja kot priznan subjekt. Podobno je interv. št. 10 potrdil, da sta SKGZ in SSO odraz slovenske narodne skupnosti v Italiji — v mejah sodobne družbe, kjer se itak nekateri posamezniki ne prepoznavajo v ničemer. Po besedah interv. št. 16 odražata SKGZ in SSO v manjši meri celotno slovensko skupnost v Italiji, saj v primerjavi s preteklostjo (ko se je večina njenih pripadnikov opredeljevala za eno ali drugo opcijo) danes veliko Slovencev v Italiji ni včlanjenih v nobeno organizacijo. Interv. št. 10 je ugotavljal, da se problem reprezentativnosti krovnih organizacij povezuje s širšim družbenim pojavom vedno večjega individualizma in družbeno-politične neaktivnosti posameznikov. Poudaril je, da sta krovni organizaciji v odnosu do oblasti učinkoviti predvsem, kadar delujeta usklajeno. Tudi interv. št. 3 in 11 menita, da je vprašanje predstavnštva splošni družbeni problem, ki se pojavlja ne le pri krovnih organizacijah, ampak tudi širše v strankah, sindikatih itd. Dodala sta, da je opisano stanje na področju participacije odraz širše družbene krize, ki jo doživljajo politika ter tradicionalne oblike predstavnštva in strank, sploh v Italiji. Po njunem ljudje težko sprejemajo, da nekdo drug odloča v njihovem imenu. Interv. št. 7 je prav tako ugotavljal, da veliko slovensko govorečih posameznikov ni vključenih v delovanje slovenskih organizacij in ustanov. Na podlagi svojih izkušenj je opazil, da lahko skupnost v svojo sredo pritegne tudi neaktivne posameznike le s kakovostno ponudbo kulturnih, športnih in drugih aktivnosti ter storitev.

48

Interv. št. 6 je razmišljal, da bi morali vodstvo in predstavniki organi slovenske narodne skupnosti v Italiji tudi v nekakšnem parlamentu ali drugem novem predstavniskem telesu zasnovati program delovanja in cilje, ki bi bili uresničljivi in sprejemljivi za vsakega pripadnika te skupnosti, s sporočilom, da »se spleča biti manjšina v tem prostoru v smislu kulturne raznolikosti, možnosti, priložnosti«.

Za interv. št. 5 je pozitivno, da krovni organizaciji sodelujeta s političnimi oblastmi v Rimu in Ljubljani. V odnosu do Dežele FJK pa po njegovem mnenju delujeta nekoliko preveč konzervativno. Interv. št. 8 meni, da sicer krovni organizaciji nista vedno učinkoviti v pogajanjih z oblastmi in pri reševanju konkretnih problemov svojih članic. Oba predsednika se po njegovih besedah dnevno soočata z nešteti in ⁸kompleksnimi vprašanji delovanja svojih članic, zato je nemogoče, da bi podrobno poznala vse. Sestaviti bi morala skupino strokovnjakov oziroma strokovno službo, ki bi jima bila v oporo pri posameznih resorjih in temah. Interv. št. 8 je še ugotavljal, da deklaracije, ki jih sproti dajeta obe krovni organizaciji, članicam niso v pomoč, če potem ni konkretnih dejanj.

Interv. št. 9 meni, da je reprezentativnost obeh krovnih organizacij šibka, potrebovali bi boljše organizirano politično zastopstvo, ki bi postavljalo jasno formulirane in utemeljene zahteve ter se pogajalo z oblastmi. Trenutno imajo oblasti več sogovornikov, in sicer poleg obeh krovnih organizacij še stranke; intervjuvanec meni, da bi bilo boljše, če bi se z oblastmi pogovarjal le en subjekt.

Predstavniki in posvetovalni telesi: paritetni odbor in posvetovalna komisija

Intervjuvance smo prosili za mnenje o delovanju dveh predstavnških oziroma posvetovalnih teles, ki sta v različnih vlogah izraz politične participacije slovenske narodne skupnosti v Italiji in soudeleženi v različne procese odločanja. Prvo telo je Institucionalni paritetni odbor za vprašanja slovenske manjšine (v nadaljevanju: paritetni odbor), ki na podlagi državnega zaščitnega zakona za slovensko

narodno skupnost v Italiji 38/2001 skrbi za njegovo izvajanje. Drugi organ je posvetovalna komisija, ki na podlagi deželnega zaščitnega zakona za slovensko narodno skupnost v deželi FJK 26/2007 pripravlja mnenja o vprašanih in vsebinah, ki so v tem zakonu, o predlogu razdelitve finančnih sredstev, ki jih država dodeli deželi za dejavnosti manjšinskih ustanov in organizacij, o vprašanih deželnih organov in splošno o smernicah deželne politike glede kulturne in jezikovne raznolikosti.

Vloga paritetnega odbora je pravno določena, zato sogovornice in sogovorniki o njem razmišljajo kot o organu, ki ima zakoličeno delovanje. Po mnenju interv. št. 16 je paritetni odbor uravnotežen organ, ki ga sestavljajo slovensko in italijansko govoreči člani različnih političnih opcij. Interv. št. 6 je razlagal, da paritetni odbor deluje samostojno kot državni organ in nima institucionalnih stikov ali srečanj z deželno posvetovalno komisijo, kar je škoda, saj obe telesi večkrat obravnavata sorodne teme. Zato je predlagal, da bi bil predsednik paritetnega odbora tudi član posvetovalne komisije in obratno. Interv. št. 1 meni, da bi bilo dobro, če bi bilo več usklajenosti in sodelovanja med paritetnim odborom, posvetovalno komisijo in deželnimi svetniki, saj se večkrat ukvarjajo z istimi ali sorodnimi problematikami.

Komentarji so se v glavnem dotikali odnosa med paritetnim odborom ter slovenskimi organizacijami in ustanovami. Interv. št. 11 in 13 sta razmišljala, da bi se lahko slovensko govoreči člani paritetnega odbora občasno sestali s slovenskimi organizacijami in ustanovami. Ta odbor daje po njunem mnenju vtis, da nima stikov z okoljem: zdi se, da soočanje in sodelovanje potekata le s krovnicama organizacijama, ki pa imata drugačen pogled kot njune članice. Interv. št. 1 je razmišljal podobno, torej da bi lahko imel paritetni odbor stike tudi s slovenskimi organizacijami in ustanovami. Tako bi se še posebej njegovi italijansko govoreči člani seznanili z njihovim delovanjem in spoznali realnost, na katero se aplicirajo zaščitne norme. Interv. št. 7 je ugotavljal, da skupnost nasploh premalo pozna in ceni delovanje odbora.

Delovanje posvetovalne komisije je sogovornicam in sogovornikom bliže, saj zadeva javno financiranje slovenskih ustanov in organizacij, ki jih sami vodijo in/ali v njih delujejo. Interv. št. 1 se je strinjal, da bi morala komisija odločati na podlagi programa delovanja oziroma strategije slovenske skupnosti v deželi FJK, ki pa trenutno nista izdelana. Interv. št. 6 je razmišljal podobno, in sicer da bi moralo biti javno financiranje, ki ga določa posvetovalna komisija, skladno z nekim programom delovanja po resorjih, ki bi ga imeli, če bi se zasnovalo novo predstavniško telo v obliki parlamenta ali sorodnega predstavniškega organa. Interv. št. 7 je bil kritičen do sestava posvetovalne komisije, saj v njej ni strokovnjakov za posamezne sektorje, s katerimi bi bolj podkvano odločala o delitvi finančnih sredstev slovenskim organizacijam in ustanovam. Interv. št. 12 je obžaloval, da v posvetovalni komisiji nista zastopana gospodarstvo in kmetijstvo, saj sta obe področji ključni za slovensko narodno skupnost v Italiji tudi z vidika zaposlovanja mladih.

Interv. št. 1 in št. 10 sta razmišljala o tem, da bi lahko posvetovalna komisija pridobila še dodatne pristojnosti in postala stalno predstavniško telo v Deželi FJK pod vodstvom pristojnega deželnega odbornika za narodne in jezikovne skupnosti.

Interv. št. 1, 2, 3, 4 in 5 so izpostavili še tri telesa na deželni ravni, ki jih po njihovem mnenju premalo izkoriščamo in bi lahko imela vlogo pri povezovanju izvoljenih predstavnikov iz vrst levosredinskih in desnosredinskih strank ali drugih političnih gibanj. To so: svet slovenskih izvoljenih predstavnikov, deželna šolska komisija in svet županov občin na dvojezičnem območju, ki je sicer še v zametkih.

Izvoljeni politični predstavniki in skupno politično predstavništvo

Z intervjuvanci smo se pogovarjali o slovenskih izvoljenih političnih predstavnikih in njihovi koordinaciji v obliki skupnega političnega predstavništva. Interv. št. 1 in 4 sta razložila, da krovni organizaciji SKGZ in SSO včasih sami predstavljata slovensko skupnost v Italiji; ob drugih priložnostih pa ima to vlogo

skupno predstavništvo, ki ga sestavljajo ali krovne organizacije, izvoljeni politični predstavniki in predstavnik paritetnega odbora ali pa krovne organizacije, slovenski svetnik z najvišjim položajem v deželnem svetu in slovenska poslanka v Rimu — skratka, formul je veliko in se spreminjajo glede na okoliščine.

Interv. št. 6 meni, da je politično predstavništvo Slovencev v Italiji preveč razpršeno. Zato si želi, da bi deloval parlament te skupnosti, ki bi osredinil programsko delovanje slovenskih organizacij in ustanov ter v katerem bi imeli svojo vlogo tudi izvoljeni politični predstavniki. Interv. št. 9 in 10 sta bila do trenutne oblike skupnega političnega predstavništva kritična, češ da njegovi člani ne delujejo usklajeno, zaradi česar so neučinkoviti. Po njunem mnenju to telo nima nekih pravil delovanja in imenovanja oziroma izvolitve svojih članov, ampak to ureja sproti.

Interv. št. 1, 3 in 5 so razložili, da krovni organizaciji SKGZ in SSO resda predstavljata civilno družbo, vendar samo svoje članice, politični predstavniki pa imajo za seboj volivce, ki legitimirajo njihovo delovanje. Zato menijo, da mora biti predstavništvo slovenske narodne skupnosti kombinacija krovnih organizacij in izvoljenih političnih predstavnikov.

V odgovorih na vprašanje, kakšen odnos vzpostaviti do slovensko govorečih izvoljenih predstavnikov v strankah, ki tradicionalno niso bile naklonjene manjšinskemu vprašanju, so sogovornice in sogovorniki v glavnem podpirali dialog in sodelovanje z njimi. Interv. št. 11 je ugotavljal, da je politično telo Slovencev v Italiji danes ideološko in strankarsko raznoliko. Dodal je, da se jedro te skupnosti prepozna v tradicionalnih levosredinskih strankah in s tem povezanimi krovnicama organizacijama. Vendar je navedel dejstvo, da danes veliko pripadnikov te skupnosti voli tudi desnosredinske stranke in sodobna politična gibanja. Opaža še, da je taka slika tudi posledica tega, da slovenska manjšina ne občuti več pritiska večinske italijanske skupnosti. Po njegovem se danes pripadniki manjšinske skupnosti veliko manj povezujejo na podlagi načela narodne pripadnosti. Podobno je interv. št. 3 ugotavljal, da narodna pripadnost ni več prioriteta posameznika. Interv. št. 7 je razmišljal, da so slovensko govoreči izvoljeni predstavniki lahko tudi izraz desnosredinskih strank in drugih gibanj: z njimi se je treba srečevati soočiti in vzpostaviti dialog, saj so se zadeve v zadnjih 20 letih znatno spremenile. Tudi interv. št. 6 meni, da je treba s temi političnimi predstavniki vsekakor gojiti stike in dialog ter jih s pragmatičnim pristopom ocenjevati na podlagi rezultatov, ne le ideološko. Interv. št. 1 je navedel, da ena tretjina pripadnikov slovenske skupnosti v Italiji danes ne voli več tradicionalnih levosredinskih strank. Po njegovih besedah je to po eni strani to nevarno, ker se manjša politična moč Slovencev v Italiji, po drugi strani pa predstavlja priložnost, da se tudi v desnosredinskih strankah razvije pozitiven odnos do manjšinskih vprašanj.

Interv. št. 1 je predlagal, da bi se razvila nova oblika političnega predstavništva Slovencev v Italiji, in sicer iz vrst skupščine slovenskih izvoljenih predstavnikov, ki je pravno določena z deželnim zakonom in se občasno sestaja pod okriljem Dežele. To telo bi bilo izraz javnih upraviteljev in bi delovalo ob dveh krovnicah organizacijah.

Predlogi novih organov predstavništva in odločanja

Intervjuvanci so predlagali različne oblike predstavniških teles in organov, ki bi po njihovem mnenju spodbujali učinkovitejše procese odločanja in vodenja znotraj sistema organizacij in ustanov Slovencev v Italiji. Zamišljajo si, da bi lahko z novimi oblikami predstavništva premostili nekatere temeljne težave, ki jih opažajo. Med njimi so še posebej omenjali pomanjkanje programa ter kratko- in dolgoročne vizije prihodnosti te skupnosti. Zaradi tega ni konkretnih rezultatov in se stvari rešujejo le sproti, kot je poudaril interv. št. 12. Interv. št. 1 je ugotavljal, da bi moralo biti pri oblikovanju takega programa delovanja prioritarno vprašanje slovenskega jezika in s tem povezano identitetno vprašanje o tem, kdo je danes pripadnik slovenske narodne skupnosti v Italiji. Podobno je razmišljal interv. št. 16: ta je

izpostavil vprašanje sodobnih identitet Slovencev v Italiji, ki niso jasno zamejene in vsebujejo vedno bolj bodisi slovensko bodisi italijansko komponento. Zato ostaja odprto vprašanje, kako opredeliti pripadnike slovenske narodne skupnosti v Italiji. Sogovornike moti neuresničevanje sprememb v strukturi in delovanju, ki bi tej skupnosti omogočile, da bi zažvela skladneje s sodobno družbeno-politično situacijo. Nekateri sogovorniki so izrecno omenili Programsko konferenco, ki je na prehodu v novo tisočletje ustvarila podlago za možne reforme, a do njih ni prišlo, kar je pustilo za sabo razočaranje in občutek, da se nič ne da premakniti. Interv. št. 4 je predlagal, da bi z ažuriranjem Programske konference sestavili program oziroma strategijo delovanja slovenskih organizacij in ustanov v deželi FJK, za katero bi skrbel poseben odbor, na deželnih konferencah pa bi se preverjale prioritete in doseženi rezultati. Interv. št. 3 je ugotavljal, da je pogled slovenske narodne skupnosti v Italiji obrnjen predvsem navznoter, zaradi česar ni usklajena z družbo, v kateri živi. Morala bi se, nasprotno, soočiti z novimi izzivi, a nima primerne strategije. Omenil je npr. Trst kot prestolnico znanosti leta 2020, kar naj bi bil izziv tudi za slovensko narodno skupnost.

V naslednjih odstavkih bomo povzeli, kako so si intervjuvanci na podlagi svojega dolgoletnega delovanja in pridobljenega znanja zamislili novo predstavniško telo Slovencev v Italiji. Tako telo bi lahko na eni strani pripravilo program in vizijo delovanja slovenskih organizacij in ustanov, na drugi strani bi pripadniki te skupnosti demokratično, z volitvami, izbirali vodstvo tega organa. Navzven bi ta imel večjo pogajalsko moč v odnosu z oblastmi na državni, deželni in drugih ravneh v Italiji in Sloveniji, ker bi imel jasno oblikovane zahteve in cilje. Po oceni interv. št. 1 je trenutno več sogovornikov z oblastmi, in sicer obe krovni organizaciji, izvoljeni slovenski predstavniki strank in paritetni odbor. Interv. št. 3 je dodal, da bi bilo treba oblikovati enoten predstavniški organ, ki bi združeval predstavnike krovnih organizacij, civilne družbe ter politično-institucionalnih oblasti in organov, delovati pa bi moral ob podpori strokovnjakov.

V analizi intervjujev sta se izluščila dva predloga predstavniškega organa, ki bi bil, kot že zgoraj omenjeno, demokratično izvoljen in bi imel hkrati pristojnosti odločanja v imenu slovenske narodne skupnosti v Italiji: to bi bil parlament oziroma skupščina Slovencev v Italiji ali enotna krovna organizacija.

Interv. št. 6 meni, da bi morali imeti telo ali organ, ki bi deloval kot neke vrste parlament z izvoljenimi člani in pristojnostmi za odločanje v imenu slovenske narodne skupnosti. Sistem slovenskih organizacij in ustanov v deželi FJK bi posledično prilagodili delovanju tega organa. Volitve bi omogočile večjo in širšo participacijo pripadnikov slovenske manjšine, ki bi na tak način tudi prevzeli odgovornost za izvolitev svojega vodstva.

Na podlagi odgovorov, zbranih v intervjujih, lahko opredelimo značilnosti morebitnega »parlamenta« kot predstavniškega in vodstvenega telesa slovenske narodne skupnosti v Italiji.

Interv. št. 6 je predlagal, da bi tak organ lahko sestavljali širši zbor, ožje vodstveno telo in institucionalni predstavnik parlamenta s časovno omejenim mandatom. Parlament bi sestavil program delovanja slovenskih organizacij in ustanov po posameznih resorjih. Med primarnimi resorji so sogovornice in sogovorniki izrecno omenili šolstvo, kmetijstvo, šport, kulturo, socialo, pravno službo, odnose z javno upravo in medije. Druga pomembna področja so še Videmska pokrajina, raba in uveljavljanje slovenskega jezika, povezovanje z matično državo Slovenijo in promocija manjšine med večinskim prebivalstvom oziroma prepoznavnost v italijanskem prostoru (interv. št. 1 in 3). Več sogovornikov je poudarilo pomen gospodarstva ter s tem povezanega zaposlovanja in bega možganov med mladimi v slovenski narodni skupnosti v Italiji (interv. št. 3 in 11).

Interv. št. 6 je ugotavljal, da bi bilo treba izpeljati volitve in v ta namen sestaviti volilni imenik pripadnikov slovenske skupnosti v Italiji. Pripadnost skupnosti bi lahko po mnenju intervjuvanca opredelili na podlagi kriterijev, kot so npr. njihovo izobraževanje v slovenskih šolah v Italiji, njihovo članstvo v slovenskih društvih ali izobraževanje njihovih otrok v slovenskih šolah v Italiji. Drugi

sogovorniki (interv. št. 3 in 5) so bili do takega sistema volitev skeptični, ker bi šlo za preštevanje pripadnikov slovenske narodne skupnosti, temu pa so ti vedno nasprotovali. Nekateri se mogoče ne bi želeli vpisati na tak seznam, ker bi se počutili izpostavljeni. Da bi se izognili kateremukoli preštevanju, so interv. št. 5, 7 in 12 predlagali, da bi volilni imenik sestavljali že obstoječi člani v slovenskih društvih in organizacijah v Italiji, to bi bilo preprosteje kot sestavljanje volilnega imenika ex novo. Po njihovem mnenju gre za že opredeljen bazen volivcev, ki bi omogočil soudeležbo širokega kroga ljudi v procesih izbiranja svojih predstavnikov.

Interv. št. 6 je poudaril, da bi bili izvoljeni predstavniki v parlament Slovencev v Italiji nosilci javne funkcije in odgovornosti ter bi za to prejeli honorar, torej ne bi delovali niti ljubiteljsko niti prostovoljno. Vodstvo bi moralo biti zelo visoko kvalificirano in strokovno z vidika sposobnosti, kompetenc in komunikacije. Tudi interv. št. 7 se je strinjal, da bi bili v tem organu strokovnjaki za posamezna področja. Interv. št. 6 je še dodal, da bi tako zasnovan parlament predstavljal celotno slovensko narodno skupnost v deželi FJK v odnosu do državnih oblasti v Italiji in Sloveniji, dežele, krajevnih avtonomij in drugih sogovornikov, npr., na evropski ravni. Pri številu članov bi bilo treba upoštevati tudi pokrajinsko zastopanost. Interv. št. 15 je podprl zamisel, da bi bile v takem parlamentu soudeležene tudi slovenske šole v Italiji s profesorji in starši.

Interv. št. 1 in 6 sta razmišljala, da bi tak parlament deloval na podlagi spremembe deželnega zaščitnega zakona za slovensko jezikovno skupnost v Italiji 26/2007 ali drugega namenskega deželnega zakona. Sicer se je interv. št. 7 zdel zamisel deželne zakonske osnove za začetek preveč ambiciozna. Zato je predlagal, da bi v prvi fazi tako telo volili na interni ravni člani slovenskih organizacij in društev, v drugi fazi pa bi oblikovali telo, ki bi pridobilo tudi deželno zakonsko podlago. V takem parlamentu bi imeli krovni organizaciji SKGZ in SSO status, ki bi bil enakovreden drugim primarnim organizacijam (interv. št. 6) ali pa bi se te lahko tudi razpustilo (interv. št. 16).

Interv. št. 16 je predlagal sorodno predstavniško telo, in sicer deželni svet Slovencev v Italiji. V njem bi bili izvoljeni politični predstavniki Slovencev v Italiji ter predstavniki krovnih in primarnih organizacij Slovencev v Italiji. Podobno kot zgoraj omenjeni parlament bi imel tudi ta organ pristojnost in legitimacijo z deželnim zakonom, da lahko sprejema odločitve bodisi o finančnih zadevah bodisi o strateško-razvojnih vidikih, ki so nato obvezujoče za slovenske organizacije in ustanove v Italiji. z v Nadomestil bi lahko deželno posvetovalno komisijo in druge obstoječe koordinacijske odbore.

Iz pogovorov z intervjuvankami in intervjuvanci je izšel še drugi predlog predstavniškega in vodstvenega telesa, ki bi se lahko razvil na podlagi spremembe delovanja dveh krovnih organizacij. Interv. št. 3, 5, 9 in 11 so zagovarjali združitev SKGZ in SSO v eno organizacijo z enotnim članstvom in enim vodilnim odborom, ki bi bila izraz različnih ideoloških pogledov in bi imela »narodnoobrambni« značaj. Interv. št. 5 je menil, da sta trenutno organizaciji dvojnika, saj se ukvarjata z istimi problemi tudi z vidika financiranja. Sicer se interv. št. 3 zdi nerealno, da bi do tega prišlo, čeprav so nekatere članice že itak včlanjene v obe in je razlik med njima vedno manj. Če se ohranita obe, naj potem imata vsaj skupno telo soočanja in odločanja, kar podpirata interv. št. 3 in 13.

Podobno bi interv. št. 1 rad videl, da bi se iz SKGZ in SSO razvila ena organizacija, v kateri bi se vodstvu združili in bi se članice povezale po sektorjih delovanja. Vendar bi morala vodstvo enotne krovne organizacije izvoliti širša volilna baza, ne le njeni člani kot doslej, ki bi temu telesu dala legitimacijo, da predstavlja celotno slovensko skupnost v Italiji. To bi spodbudilo demokratično participacijo širokega kroga Slovencev v Italiji. Dodal je, da bi organ in sistem volitev urejala deželna zakonodaja. Isti intervjuvanec je razmišljal še o tem, da bi se lahko tako oblikovano predstavniško telo Slovencev v Italiji razvilo iz že obstoječe posvetovalne komisije, v katero bi člane volili in ne imenovali kot doslej.

Izhodišča za razmislek na osnovi rezultatov raziskave

Analizo stanja predstavništva Slovencev v Italiji lahko strnemo v nekaj zaključnih misli:

- skupnost se dobro zaveda, da bi bilo treba trenutni sistem predstavništva izboljšati – v smislu več demokratičnih procesov pri volitvah in imenovanju predstavnikov;
- pojavila se je potreba po organu (prenovljenem konceptu krovnih organizacij), ki bi bil legitimiran, da sprejema odločitve v imenu slovenske skupnosti v Italiji, ter učinkovit pri izvajanju ukrepov;
- potreben je tudi »programski pristop«, ki bi ga zgoraj omenjeni legitimirani organ uporabljal pri svojem delu tako, da bi sledil programu; organ bi na osnovi tega dela tudi ocenjevali;
- pojavile so se številne zamisli o predstavniških organih, ki jih ni mogoče strniti v eno vizijo. Večina intervjuvancev pa se je strinjala, da bi lahko skupina strokovnjakov pripravila predlog organa Slovencev v Italiji skladno z obstoječo državno in deželno zakonodajo.

Študije primera politične participacije narodnih manjšin v Italiji in Evropi

Na osnovi izzivov, ki smo jih zaznali v pravkar predstavljeni študiji, bomo v nadaljevanju kot izhodišče za razmislek o možnih spremembah na področju participacije slovenske narodne skupnosti v Italiji predstavili tri študije primera. Ker je zaradi omejenega prostora nemogoče predstaviti te primere celovito, se bomo osredotočili zgolj na nekaj segmentov, mehanizmov in dobrih praks, ki so z vidika slovenske narodne skupnosti v Italiji (in pravkar predstavljenih rezultatov raziskave) najbolj zanimivi in z določenimi prilagoditvami tudi uporabni.

Za prvo študijo primera smo izbrali italijansko narodno manjšino v Sloveniji, ker njen pravno-formalni položaj izvira iz podobnih mednarodnopravnih obvez (Londonski memorandum, Osimski sporazumi) kot položaj slovenske narodne manjšine v Italiji. Za drugo študijo primera smo izbrali nemško in ladinska skupnost n Južnem Tirolskem. Ti manjšini skupaj s slovensko živita pod streho skupnega pravnega reda (in predvsem podobnih pravnih možnosti) v Republiki Italiji. Za tretjo študijo primera smo izbrali ureditev manjšinskega vprašanja na dansko-nemški meji, ki je primer dobre prakse v evropskem merilu. Ureditev manjšinskih vprašanj na tej meji je zgodovinsko, jezikovno in sociološko primerljiva s položajem na slovensko-italijanski meji.

Študija primera 1: italijanska narodna manjšina v Republiki Sloveniji

Italijanska narodna skupnost v RS je relativno majhna in na območju, kjer prebiva, v manjšini. Njena proporcionalna politična moč je na državni ravni neznatna, na lokalni pa precej majhna.

Italijanska manjšina poseljuje območje občin Koper, Izola, Piran in Ankaran. V ljudskem štetju leta 2002 se je na tem območju več kot 80 odstotkov prebivalcev izreklo za Slovence, v preostanek pa sodijo poleg prebivalcev italijanske narodnosti še Srbi, Hrvati in druge narodne skupnosti.

Zaščita italijanske manjšine temelji na meddržavnih pogodbah z Italijo (Londonski memorandum, Osimski sporazum) ter na 64. členu Ustave RS, ki navaja posebne pravice avtohtone italijanske in madžarske narodne skupnosti v RS. Organizacijo italijanske narodne skupnosti v Sloveniji v veliki meri določa Zakon o samoupravnih skupnosti. Ta narekuje pripadnikom italijanske narodne skupnosti, da ustanovijo svoje samoupravne skupnosti, ki skrbijo

- za uresničevanje posebnih pravic, ki jih zagotavlja Ustava Republike Slovenije,
- za uveljavljanje njihovih potreb in interesov ter
- za organizirano sodelovanje pri javnih zadevah.

Država pooblašča samoupravne narodne skupnosti, ki so telesa javnega prava, za opravljanje določenih nalog, ki so v pristojnosti države, ter zagotavlja sredstva za njihovo uresničevanje.

Italijanska narodna skupnost je organizirana v občinske samoupravne narodne skupnosti, ki se povezujejo v Obalno samoupravno skupnost italijanske narodnosti. Njen najvišji organ je svet

samoupravne narodne skupnosti.

Samoupravne narodne skupnosti dajejo državnemu zboru, vladi in drugim državnim organom predloge, pobude in mnenja o vseh zadevah iz svoje pristojnosti. Kadar državni organi odločajo o zadevah, ki se nanašajo na položaj pripadnikov narodnih skupnosti, morajo predhodno pridobiti mnenje samoupravnih narodnih skupnosti. V statutu samoupravnih narodnih skupnosti so podrobneje določene njihove naloge in pristojnosti, organiziranost, način odločanja, način in oblike predstavljanja samoupravne narodne skupnosti v Republiki Sloveniji in način volitev v njene organe. Statut določa tudi način in oblike sodelovanja samoupravnih narodnih skupnosti z organizacijami, društvi, združenji ali drugimi oblikami dela, ki jih ustanavljajo pripadniki narodne skupnosti za uresničevanje svojih posebnih pravic.

Italijanska narodna skupnost je neposredno zastopana v predstavniških organih lokalne samouprave in v državnem zboru. Pripada ji zagotovljeno predstavništvo v parlamentu in v občinskih svetih na dvojezičnem območju. Pripadniki italijanske manjšine imajo dvojno volilno pravico: enkrat volijo kot vsi drugi slovenski državljani, drugič pa volijo predstavnika svoje skupnosti.

Predstavniki narodne skupnosti v parlamentu so polnopravni člani parlamenta. Dvojno volilno pravico imajo predstavniki italijanske manjšine tudi na lokalnih volitvah, obakrat pa so izvoljeni po večinskem sistemu.

Zakon o volitvah v državni zbor opisuje postopek teh volitev in splošne kriterije za volilno upravičenost ter določa, da je treba pri oblikovanju volilnih enot in volilnih okrajev upoštevati geografsko zaokroženost ter skupne kulturne in druge značilnosti. To je v primeru prisotnosti narodnih manjšin na nekem območju zelo pomembno, saj lahko oblikovanje volilnih enot in okrajev pomembno vpliva na izid volitev in položaj manjšine.

54

V skladu z Zakonom o evidenci volilne pravice se za volitve predstavnika italijanske manjšine v državni zbor pripravijo posebni volilni imeniki in posebna volilna enota. Seveda je posebej kočljivo vprašanje, kako sestaviti volilne imenike, saj je prej treba opredeliti, kdo pripada narodni manjšini. V primeru volilnega imenika državljanov RS, pripadnikov italijanske narodne skupnosti, to nalogo prevzame komisija Samoupravne skupnosti, ki v volilni imenik vpiše pripadnike avtohtone italijanske narodne skupnosti. Pripadnost se ugotavlja na podlagi vpisa v volilni imenik državljanov RS, pripadnikov italijanske narodne skupnosti, na preteklih volitvah ali na podlagi izjave državljana RS: komisija Samoupravne skupnosti v tem primeru odloča, ali so izpolnjeni pogoji za vpis v imenik, in če niso, izda odločbo.

Po katerih kriterijih pa odloča komisija? Zakon določa, naj Samoupravna skupnost predpiše podrobnejša merila za vpis v volilni imenik, pri čemer naj merila določi zlasti na podlagi:

- ohranjanja dolgotrajne, trdne in trajajoče vezi s svojo skupnostjo, ali
- skrbi za ohranjanje vsega, kar konstituira skupno identiteto posamezne skupnosti, vključno z njeno kulturo ali jezikom, ali
- sorodstvene vezi do drugega kolena v ravni vrsti z državljanom, ki mu je že priznana volilna pravica pripadnika avtohtone italijanske (oziroma madžarske) narodne skupnosti. (12. člen Zakona o evidenci volilne pravice)

Teh meril Samoupravna skupnost kljub odločbi ustavnega sodišča (še) ni pripravila, kar napeljuje na misel, da je identifikacija pripadnosti narodni skupnosti kočljivo vprašanje, s katerim se tudi sama skupnost težko sooča.

O dvojni volilni pravici pripadnikov italijanske narodne skupnosti je zaradi njene domnevne neskladnosti z načelom enakosti pred zakonom presojal ustavno sodišče in razsodilo, da je takšna »pozitivna diskriminacija« ustavno dovoljena, saj ustava zahteva od zakonodajalca, da implementira takšne ukrepe, čeprav se odmikajo od principa enakosti pri volilnih pravicah. Poleg tega državljani, ki

so pripadniki italijanske narodne skupnosti in nimajo stalnega prebivališča na dvojezičnem območju, lahko zaprosijo komisijo Samoupravne skupnosti za uvrstitev v volilni imenik pripadnikov italijanske narodne skupnosti (samo) za volitve v državni zbor. Tudi pri tem primeru je ustavno sodišče odločilo, da lahko upoštevamo kot pripadnike italijanske narodnosti posameznike, ki živijo zunaj dvojezičnega območja in imajo zato tudi dvojno volilno pravico.

Pomembno dopolnilo k politični participaciji italijanske narodne skupnosti v Sloveniji predstavlja tudi 64(5) člen ustave, ki določa, da zakoni, drugi predpisi in splošni akti, ki zadevajo uresničevanje v ustavi določenih pravic in položaja narodnih skupnosti, ne morejo biti sprejeti brez soglasja predstavnikov narodnih skupnosti. Pri tem pa ni jasno, kateri so ti zakoni. Prav tako se pravica do »veta« aplicira na cel zakon (ko se ta ukvarja zgolj z narodnimi skupnostmi), ne pa na njegove posamezne dele ali člene. To velja tudi za akte in predpise, sprejete na lokalni ravni.

Italijanska manjšina ima v Sloveniji 52 društev. Posebno vlogo med njimi ima Italijanska unija, ki predstavlja poleg samoupravne skupnosti nekakšno (dodatno) krovno organizacijo italijanske skupnosti in razdeljuje finančna sredstva, ki jih za zaščito manjšine prispeva vlada Republike Italije. Članice Italijanske unije so (lokalne) italijanske skupnosti, ki jih sestavljajo (včlanjeni) pripadniki italijanske manjšine. Ti izvolijo svoje predstavnike v skupščino, ki oblikuje tudi svoje vodstvo.

Če torej povzamem:

- V RS zakon določa ustanovitev samoupravne skupnosti, ki skrbi za organizirano sodelovanje italijanske skupnosti v opravljanju javnih zadev.
- Samoupravne skupnosti so telesa javnega prava, ki delujejo po pooblastilu države in so sredstvo organiziranega sodelovanja manjšine v javnih zadevah. Italijanska unija je društvo, ki združuje pripadnike italijanske manjšine, ima svojo skupščino in vodstvo.
- Samoupravne skupnosti so posvetovalno telo (za državo) pri vprašanjih, ki se nanašajo na italijansko skupnost.
- Volilni imeniki pripadnikov italijanske manjšine se pripravljajo na osnovi preteklih imenikov in izjav posameznikov, pri čemer kriteriji pripadnosti skupnosti (še) niso jasno določeni. Skupnost sama odloča o uvrstitvi v volilni imenik.
- Dvojna volilna pravica se dojema kot ustavno dovoljena pozitivna diskriminacija.
- Volitve se izvajajo tudi v društvu Italijanska unija in njegovih lokalnih enotah. Na volitvah se izvoli skupščina, ki oblikuje vodstvo društva.

Študija primera 2: nemška in ladinska skupnost na Južnem Tirolskem

Zaščita nemške skupnosti na Južnem Tirolskem temelji na Dogovoru Gruber-Degasperi, na (Prvem in) Drugem posebnem statutu iz leta 1972 ter na Paketu 137 ukrepov, ki jih je pripravila Komisija 19-ih v 70. letih 20. stoletja. Bistvo te ureditve je koncept teritorialne avtonomije pokrajine Južna Tirolska, to je izredno trdne osnove za zaščito nemške skupnosti, ki je v tej pokrajini v večinskem položaju. S posebnim statutom in Paketom so se pomembne pristojnosti Dežele Trentinske – Južne Tirolske prenesle na obe pokrajini (Trentinsko in Južno Tirolsko). Zaradi svojega avtonomnega položaja ima pokrajina Južna Tirolska zakonodajne in administrativne pristojnosti, kakršne imajo dežele, in proračun v višini približno pet milijard evrov, da uresničuje svoje načrte. Nemška skupnost je v tej pokrajini de facto večina – *torej oblast*. Za politično participacijo v izvoljenih telesih se zato uporabljajo običajni mehanizmi – t. j. politične stranke.

Največ nemških in ladinsko govorečih prebivalcev Južne Tirolske je v Južnotirolski ljudski stranki (SVP), ki je bila ustanovljena leta 1945 in naj bi predstavljala nemško in ladinsko govoreče prebivalce Južne Tirolske. Od te stranke so se v drugi polovici prejšnjega stoletja odcepile Južnotirolska unija (*Union für Südtirol*), Liberalci (*Freiheitlichen*) in Južnotirolska svoboda (*Süd-Tiroler Freiheit*). Model

ena narodna skupnost – ena stranka, ki se je vzpostavil ob koncu druge svetovne vojne na Južnem Tirolskem, blede in izgublja svojo trdnost, saj se čedalje bolj pojavlja potreba po ideološki raznolikosti tudi znotraj manjšine.

Italijansko govoreči prebivalci Južne Tirolske volijo primarno italijanske vsedržavne stranke. To kaže, da so politične stranke na Južnem Tirolskem v osnovi organizirane vzdolž jezikovnih /etničnih meja. Edina medetnična stranka je okoljevarstvena stranka — Zeleni.

Da nemška skupnost pri izvajanju svojih zakonodajnih administrativnih pristojnosti ne bi marginalizirala drugih jezikovnih skupnosti (npr. ladinske in italijanske), statut predpisuje več mehanizmov, ki so zanimivi in uporabni tudi za druge skupnosti, ki so na svojem naselitvenem območju v manjšinskem položaju.

Pokrajinski svet se izvoli na neposrednih, tajnih in splošnih volitvah. Zaradi demografske dominantnosti nemške skupnosti (ki predstavlja več kot 2/3 prebivalstva) ni posebnih mehanizmov, ki bi zagotavljali njeno predstavništvo. Vendar statut predvideva posebne ukrepe za zagotavljanje predstavništva ladinske jezikovne skupnosti. Za to imajo posebne ukrepe tudi v pokrajini Trento, kjer pa je zagotovljeno predstavništvo v pokrajinskem parlamentu vezano na teritorij, ki ga poseljuje ladinska jezikovna skupnost, in ne na samo jezikovno skupino.

Predsedstvo pokrajine Južna Tirolska se rotira tako, da je v prvi polovici mandata nemški predsednik, v drugi pa italijanski. Tako enega kot drugega lahko zamenja ladinski. Predsedstvo sestavljajo predsednik in dva podpredsednika, vsak pripada drugi jezikovni skupnosti. Sestava pokrajinske vlade mora odsevati jezikovno oziroma etnično sestavo pokrajinskega parlamenta, zgolj Ladincev je lahko v pokrajinski vladi proporcionalno več v primerjavi s številom predstavnikov v pokrajinskem parlamentu. Pokrajinski vladi predsedujejo predsednik in dva podpredsednika, eden je pripadnik italijanske in drugi nemške skupnosti.

Posebnost ureditve na Trentinskem – Južnem Tirolskem je tudi mehanizem, ki otežuje sprejemanje zakonov, ki bi škodovali eni izmed jezikovnih skupnosti. Večina svetnikov iz ene jezikovne skupine deželnega sveta ali južnotirolskega pokrajinskega sveta lahko namreč zahteva, da se o predlaganem zakonu voli po jezikovnih skupinah, če meni, da predlog škodi enakopravni obravnavi jezikovnih skupin ali etničnim in kulturnim značilnostim samih skupin. Če se zahtevi ne ugotovi oziroma je zakon sprejet kljub nasprotovanju 2/3 svetnikov jezikovne skupine, ki je zahtevala volitve po jezikovnih skupinah, lahko ta jezikovna skupina zahteva ustavno presojo zakona.

Pri tem se seveda postavi vprašanje, kaj so pravzaprav jezikovne skupine v deželnem in pokrajinskem svetu in kako se konstituirajo.

V pokrajini Južna Tirolska zelo poudarjajo enakopravno predstavništvo glede na »moč« jezikovnih skupin, pri čemer se za osnovo o pripadnosti ali povezanosti z jezikovno skupino vzame izjava, ki jo vsak prebivalec poda ob popisu prebivalstva. Tako so jezikovne skupine enakopravno zastopane v državnih službah na tem območju, tudi večina javnega sektorja deluje po »kvotnem« sistemu, ki proporcionalno odraža jezikovno raznolikost prebivalstva. Da lahko ugotovijo numerično moč posameznih jezikovnih skupin v izvoljenih telesih na Južnem Tirolskem, se mora vsak kandidat na volitvah izreči o svoji povezanosti ali pripadnosti eni jezikovni skupini.

Pomembno vlogo pri upravljanju pokrajine in usklajevanju z državo ima tudi t. i. komisija 6, ki jo sestavljajo trije predstavniki pokrajine (dva nemško govoreča in en italijansko govoreči) in trije predstavniki države (dva italijansko in en nemško govoreči). Ta dvojna enakovrednost omogoča uspešnost te komisije, ki je bila na začetku posvetovalno telo italijanske vlade pri implementaciji Posebnega statuta in Paketa, vendar se je sčasoma prelevila v telo, ki sprejema odločitve. Vlada doslej še ni odločila v nasprotju s stališčem komisije.

Če torej povzamem:

- Model zaščite manjšin na Južnem Tirolskem temelji na teritorialni avtonomiji; na tem območju je nemška skupnost v večinskem položaju.
- Za ladinsko manjšino se za zagotavljanje politične participacije v izvoljenih telesih uporabljajo mehanizmi pozitivne diskriminacije.
- Koncept ureditve temelji na (uradnem) preštevanju pripadnikov in posameznikov, ki izražajo nagnjenost do neke jezikovne skupine, in na proporcionalnem predstavništvu glede na sestavo prebivalstva tako v telesih političnega odločanja kot v javnem življenju na splošno.
- Koncept vzdržuje neko vzporedno življenje (ločenih) jezikovnih skupnosti in spodbuja opredelitev posameznika za eno od jezikovnih skupin.
- Zanimiv je mehanizem, s katerim se lahko jezikovna skupina v parlamentu upre sprejetju zakona, ki bi ji škodil.

Študija primera 3: danska manjšina na Nemškem in nemška manjšina na Danskem

Od revizije dansko-nemške meje leta 1920 sta tako Danska kot Nemčija večkrat uradno priznali narodno manjšino sosednje države. Status obeh manjšin sta leta 1955 definirali v Deklaraciji Bonn-Kopenhagen. Odtlej sta državi razvili posvetovalna in druga nadomestna telesa za zaščito manjšin na tem območju. Danes na Danskem živi približno 20.000 pripadnikov nemške manjšine, v Nemčiji (v deželi Schleswig-Holstein) pa približno 60.000 pripadnikov danske manjšine. Obe manjšini imata razvejano manjšinsko strukturo in prejemata sredstva od obeh vlad.

Prav tako imata obe dva tipa teles. Eno so organizacije, ki jih manjšini vodita in uporabljata sami, drugo pa so telesa, ki so jih ustanovile danska vlada in nemška zvezna vlada ter deželna vlada Schleswig-Holsteina.

Vsaka manjšina ima krovno organizacijo, ki povezuje druge ustanove – od knjigarn do časopisov, športnih, glasbenih in študentskih društev. Ti dve krovni, primarno kulturni organizaciji sta Sydslesvigs Forening (SSF) in Bund Deutscher Nordschleswiger (BdN).

SSF ne deluje zgolj kot kulturna in družbena organizacija, temveč je tudi zelo aktivno pri zagovarjanju političnih interesov manjšin v Nemčiji. BdN pa je glavna kulturna organizacija nemške manjšine na Danskem, vendar se ukvarja tudi širše z vsem, kar zadeva to manjšino – od političnih do socialnih in ekonomskih vprašanj.

Vsaka manjšina ima svojo stranko: na Danskem je to Schleswigsche Partei (SP), na Nemškem pa Sydslesvigs Vælgerforening (SSW), ki zgodovinsko ne predstavlja le danske manjšine v deželi Schleswig-Holstein, temveč od leta 1948 tudi tamkajšnjo frizijsko manjšino. SSW ima v Nemčiji poseben status, saj ji ni treba preseči petodstotnega praga za vstop v deželni in zvezni parlament. SP je regionalna stranka, ki se zavzema za enakopravnost nemške manjšine in njenih pripadnikov na kulturnem, socialnem in ekonomskem področju, pri čemer izpostavlja, da je mogoče enakopravnost včasih doseči zgolj s posebnimi ukrepi (pozitivno diskriminacijo). SSW je samostojna stranka, medtem ko je SP v bistvu podorganizacija krovne BdN. Člane stranke SP in njihovega vodjo izvoli skupščina BdN.

Poleg organizacij, ki jih vodijo manjšine, je na dansko-nemškem obmejnem območju še nekaj pomembnih teles, ki prispevajo k politični participaciji manjšin.

Nemška manjšina nima predstavnika v danskem parlamentu. Namesto tega je bil leta 1983 v danskem parlamentu ustanovljen poseben urad, ki predstavlja interese nemške manjšine v Köbenhavnu. To je Sekretariat nemške manjšine v Köbenhavnu; vodi ga predstavnik nemške manjšine, ki ga izvoli upravni odbor BdN. Sekretariat spremlja delo v parlamentu ter predstavlja politično mnenje in pogled manjšine parlamentu in javnosti. Poleg tega vzpostavlja in ohranja stike v imenu manjšine, spremlja delo parlamenta in obvešča BdN o dogajanju v Köbenhavnu, ki je relevantno za manjšino.

Vodja sekretariata je vedno tudi član kontaktne komisije za nemško manjšino. Kontaktna komisija

se pogaja o stvareh, ki zadevajo nemško manjšino. Sestavljajo jo minister za izobraževanje, minister za gospodarstvo in minister za notranje zadeve, predstavnik vsake stranke v parlamentu in trije člani manjšinskih organizacij. Pravno formalno vse člane imenujeta minister za gospodarstvo in minister za notranje zadeve, vendar v praksi organizacije same določijo svoje predstavnike v komisiji.

Tudi v parlamentu dežele Schleswig-Holstein obstaja podobna komisija, ki se ukvarja z vprašanjem nemške manjšine na Danskem. Sestavljajo jo ministrski predsednik dežele Schleswig-Holstein, predstavniki vseh političnih strank, vsi poslanci iz dežele Schleswig-Holstein, ki so v zveznem parlamentu v Berlinu, komisar za manjšine in kulture v deželi Schleswig-Holstein, predstavniki BdN in vodja sekretariata. Poleg tega je pomočnik nemškega veleposlanika v Köbenhavnu tudi avtomatično komisar za vprašanja o nemški manjšini in mejnem območju.

V Nemčiji ministrski predsednik dežele Schleswig-Holstein imenuje komisarja za manjšine in kulturo v deželi Schleswig-Holstein. Ta komisar je torej državni uslužbenec in njegova naloga je, da razvija in ohranja stike med deželno vlado, deželnim parlamentom ter manjšinami. Pri svojem delu je popolnoma neodvisen od morebitnih predstavnikov danske manjšine v parlamentu. Komisar je predstavnik večine, ki se ukvarja z manjšinskimi vprašanji in zagovarja stališče vlade.

Nemška zvezna vlada v Berlinu prav tako imenuje komisarja, ki se ukvarja z manjšinami. To je komisar za izseljenska in manjšinska vprašanja.

Oba komisarja, trije predstavniki manjšine, dva predstavnika parlamenta in minister za notranje zadeve s svojim uslužbencem sestavljajo posvetovalno komisijo za vprašanja o danski manjšini pri ministrstvu za notranje zadeve. Ta posvetovalni organ razpravlja o vseh vladnih odločitvah, ki zadevajo dansko manjšino, ter zagotavlja stik med dansko manjšino, zveznim parlamentom in zvezno vlado.

Danski generalni konzulat zagotavlja stike med dansko manjšino in dansko vlado. Poleg tega komisija za danske kulturne aktivnosti v deželi Schleswig-Holstein poroča parlamentu o vseh zadevah, ki se dotikajo danske manjšine v Nemčiji.

Kot je mogoče razbrati iz zapisanega, sta pri teh modelih politične participacije posebnega pomena (nemški) sekretariat v Köbenhavnu ter komisar za manjšine in kulturo (v deželi Schleswig-Holstein). Oba organa sta vladi ustanovili zato, da bi podpirali interese manjšine. To njuno vlogo še posebej podpira dejstvo, da sta tako vodja sekretariata kot komisar uradno člana večine teles, ki zagotavljajo politično participacijo manjšin. Vendar pa so ne glede na te podrobnosti razlike med ureditvama znatne in imajo daljnosežne posledice. Predvsem velja izpostaviti tri razlike:

1. Vodja Sekretariata nemške manjšine v Köbenhavnu ni politično povezan z nobeno stranko v parlamentu ali v vladi, medtem ko je komisar za manjšine in kulturo v Schleswig-Holsteinu vedno član vladajoče stranke v deželi Schleswig-Holstein. Kot tak je odraz politike te stranke, ki je lahko bolj ali pa manj naklonjena manjšini.
2. Vodja sekretariata v Köbenhavnu je iz vrst nemške manjšine, medtem ko komisar za manjšine ni povezan z dansko manjšino.
3. Vodjo sekretariata vsake tri leta izvoli upravni odbor BdN, katerega člane izvolijo pripadniki manjšine in ima štiriletni mandat. Nasprotno pa komisarja ne izvoli nihče, saj ministrski predsednik dežele Schleswig-Holstein podeli funkcijo primerni osebi iz vladajoče stranke – mandat traja pet let.

In kakšni so rezultati teh dveh oblik predstavnštva?

Leta 2014 sta Schaefer-Rolfss in Schnapp⁸ izvedla raziskavo o učinkovitosti obeh. Skoraj 80 odstotkov intervjuvanih pripadnikov manjšine na Danskem ocenjuje tako ureditev kot ustrezno, medtem ko je v Nemčiji takšnih manj kot 50 odstotkov. Glavne kritike nemškega sistema izvirajo iz tega, da komisar ni del manjšine in ima do manjšinskih vprašanj paternalističen pristop. Med tistimi, ki so komisarja označili za neprimerne, jih je

- 20 odstotkov izjavilo, da ni primeren za predstavljanje njihovih političnih interesov, saj predstavlja

bolj interese države kot manjšine;

- 18 odstotkov izrazilo nezadovoljstvo s trenutnim komisarjem, češ da nima stika z manjšino;
- 18 odstotkov izrazilo pomislek, da komisar porabi več časa za opravljanje svojih drugih političnih nalog (namesto da bi predstavljal manjšino);
- 16 odstotkov izjavilo, da komisar nima dovolj moči;
- 14 odstotkov izjavilo, da komisar ne pozna manjšine in ga ta tudi ne zanima.

Schaefer-Rolffs in Schnapp⁹ poudarjata, da relativno slabo mnenje o funkciji komisarja izhaja iz dejstva, da ima njegov urad paternalistično strukturo, ki deluje »za« manjšino. Gre za mehanizem po načelu »od zgoraj navzdol« in prejemniki zaščite (pripadniki manjšine) so pasivni objekt. Zaradi tega ta organ ni niti primeren, da bi ustrezno predstavljal interese manjšine, niti ni v dobrem položaju, da bi pridobil zaupanje in podporo manjšinske populacije, kar pa – tako smo ugotovili na začetku tega prispevka – je bistvo učinkovite politične participacije narodnih manjšin. V nasprotju s tem ima sekretariat na Danskem zelo participativno strukturo, ki je usmerjena k neposredni manjšinski participaciji.

Tudi ocene dela obeh organov so zelo različne. Medtem ko je 63 odstotkov pripadnikov nemške manjšine izjavilo, da ima pozitivne izkušnje z delom sekretariata (in jih je 37 odstotkov opisalo izkušnjo kot nevtralno), je v Nemčiji samo 10 odstotkov pripadnikov danske manjšine izjavilo, da ima pozitivne izkušnje z delom komisarja, 55 odstotkov nevtralne in 35 odstotkov negativne.

Če povzamem:

- Obe manjšini imata krovno organizacijo in politično stranko. Vendar ima pri danski manjšini krovna organizacija vodilno vlogo pri izboru predstavnikov strank, medtem ko sta na nemškem to dva vzporedna sistema.
- Odsotnost volilnega praga (ali nižji volilni prag) še ne zagotavlja predstavništva v parlamentu. Iz danskega primera je mogoče razbrati, da je mogoče urediti učinkovito predstavništvo manjšine pri parlamentu in vladi tudi s posebnim telesom, ki ni izvoljeno na splošnih volitvah.
- Predstavništvo je učinkovitejše, če funkcijo zaseda član manjšine, kot pa če je funkcija podeljena nekemu, ki zgolj »skrbi« za manjšino.

Sklep

V tem prispevku smo predstavili rezultate raziskave o politični participaciji med pripadniki slovenske skupnosti v Italiji. Ugotovili smo, da predstavništvo slovenske skupnosti v Italiji potrebuje spremembe, in sicer

- večjo demokratizacijo in preobrazbo predstavništva civilne družbe,
- ki naj bi ga izvolili neposredno pripadniki slovenske skupnosti in
- ki naj bi delovalo po nekem programu/strategiji.

V nadaljevanju smo predstavili nekaj rešitev in dobrih praks, ki jih uporabljajo druge manjšine v Italiji in drugod po Evropi. Pri vsaki posebej smo izpostavili pogoje in okoliščine, v katerih se ta rešitev/dobra praksa uporablja, posebej zato, da ne bi s slepim preslikavanjem predlagali pristopov, ki nimajo predpogojev, da bi delovali v okolju, kjer živi slovenska skupnost v Italiji.

Če se želimo zgledovati po katerem izmed predstavljenih primerov in načrtovati spremembe, ki so jo nakazali intervjuvanci, velja izpostaviti štiri dejavnike, o katerih je treba razmisliti pri načrtovanju sprememb.

Prvič, volitve predstavnikov skupnosti je mogoče izvesti v različnih kontekstih. Na Danskem se izvajajo v krovni organizaciji BdN, ki ima ključno vlogo pri predstavljanju skupnosti tako na lokalni kot na državni ravni, s parlamentom vred. Podoben sistem volitev, kjer volijo pripadniki narodne manjšine, ki so v to organizacijo včlanjeni, ima tudi Italijanska unija, čeprav so njene pristojnosti

»predstavljanja« manjšine navzven omejene predvsem na odnos do Republike Italije. Pri prenosu tega modela na slovensko skupnost v Italiji bi vzpostavili volitve v okviru zasebnega prava – torej društva ali organizacije slovenske narodne skupnosti.

Alternativa temu pristopu so volitve, ki se odvijajo v okviru javnega prava – torej tako kot druge volitve na lokalni in državni ravni. Ta rešitev predpostavlja ustrezno zakonodajo, ki je trenutno za slovensko skupnost v Italiji ni. Primer takšnega pristopa je italijanska manjšina v Republiki Sloveniji, ki izvoli svoje predstavnike (sogovornike slovenskih lokalnih in državnih oblasti) na javnih volitvah, in sicer na osnovi dvojne volilne pravice.

Drugič, volitev predstavnikov slovenske skupnosti ni mogoče izpeljati brez ustreznih volilnih imenikov. Pri tem se pojavljata dve vprašanji: kdo ima volilno pravico in kdo upravlja imenik. Na obe vprašanji je treba odgovoriti. Pri volitvah v okviru javnega prava je postavljanje meril za določanje volilne pravice zelo kočljivo (primer italijanske skupnosti v Sloveniji), saj praviloma merila temeljijo na samoopredelitvi o pripadnosti skupnosti (primer Nemcev in Ladincev na Južnem Tirolskem). V takšni ali drugačni obliki to predvideva nekakšno »preštevanje« in odraža neko »številčnost« skupnosti. Ko se volitve odvijajo v okviru javnega prava, je upravljanje volilnega imenika določeno z zakonom. Ko se volitve odvijajo v okviru zasebnih ustanov, so način upravljanja volilnega imenika in kriteriji za podeljevanje volilne pravice ključni za legitimnost izvoljenih predstavnikov.

Tretjič, različne manjšine imajo različna razmerja med predstavnštvom civilne družbe in političnimi predstavniki manjšine, ki so izvoljeni v javna telesa. Na eni strani lahko kandidate manjšinske politične stranke določa krovna organizacija (primer nemške manjšine na Danskem), na drugi strani pa imamo primere, ko sta to dva popolnoma ločena sistema (pri danski manjšini v Nemčiji). Primer »sui generis« je italijanska narodna skupnost v Sloveniji, kjer so predstavniki manjšine v razmerju do države zaradi dvojne volilne pravice izvoljeni »mimo« političnih strank, v razmerju do matične države pa v društvu Italijanska unija.

Razmerje med predstavnštvom civilne družbe in političnimi predstavniki je v nekem okolju zgodovinska danost in vprašanje je, ali lahko kratkoročno vplivamo nanj. Četudi je torej model nemške manjšine na Danskem na prvi pogled »idealna«, ni preprosto prenosljiv. Hkrati je treba upoštevati, da se pri številnih manjšinah pojavlja trend, da se (predvsem mlajši) volivci na volitvah opredeljujejo po ideoloških predpostavkah in ne po etničnem/narodnem poreklu. Dejstvo pa je, da večja sinergija in koordinacija med predstavnštvom civilne družbe in političnimi predstavniki manjšine pomeni za manjšinsko skupnost praviloma boljše rezultate.

Četrto, sprememba volilne zakonodaje v Republiki Italiji odpira vprašanje predstavnštva slovenske skupnosti v italijanskem parlamentu. Predstavnštvo manjšinskih skupnosti je v predstavnških telesih mogoče zagotoviti na več načinov: prvič, s skrbno pripravo volilnih enot in okrajev, ki so lahko manjšini v korist, če je na določenem območju gosto poseljena; drugič, z nižjimi volilnimi pragi, ki pa ne zagotavljajo uspešnosti manjšine na volitvah (primer SSW pri danski manjšini na Nemškem), sploh pa ne v razmerah, ko voli čedalje manj volivcev vzdolž etničnih meja.

Obstajajo še drugi ukrepi pozitivne diskriminacije, ki omogočajo npr. izvolitev predstavnikov Ladincev v pokrajinski parlament in predstavnika SSK v deželni parlament. Najboljšo rešitev na tem področju pa nedvomno predstavlja sekretariat v Köbenhavnu, kjer predstavnik civilne družbe zastopa manjšino v parlamentu. Vodjo sekretariata imenuje telo, ki skozi demokratične volitve predstavlja pripadnike nemške manjšine na Danskem. Vodja sekretariata prav gotovo nima takšnih pristojnosti, kot jih imata poslanca za narodnosti v slovenskem parlamentu. Sodeč po raziskavi, ki je bila opravljena med pripadniki nemške manjšine na Danskem, je ta način predstavnštva dober in učinkovit, sploh ko so realne možnosti manjšine, da izvoli svojega političnega predstavnika, skromne.

Sklepna opomba:

Pisanje referata smo končali 30. septembra 2017 in zaradi tega ne upoštevamo dogodkov, ki so se morebiti zgodili po tem datumu.

Opombe:

1 Prispevek obravnava slovensko skupnost v Italiji, ki se v italijanskem pravnem redu obravnava kot »jezikovna« manjšina (prim. 6. člen Ustave, Zakon št. 38/2001 in Deželni zakon št. 26/2007). Republika Italija je slovensko skupnost — skupaj z drugimi jezikovnimi manjšinami, ki jih navaja Zakon 482/1999 — vključila v ratifikacijski postopek in v izvajanje Okvirne konvencije Sveta Evrope za zaščito narodnih manjšin. V strokovni literaturi pa se je za slovensko skupnost v Italiji uveljavil izraz »narodna« manjšina, ki ga bomo zato uporabljali tudi v tem besedilu.

2 Francesco Palermo in Woelk Jen (2003). No representation without Recognition: The Rights to Political Participation of (national) Minorities, *Journal of European Integration* 240–241.

3 Ibid.

4 Petocs, v Lantschner, Emma in Kmezić, Marko: Political Participation of Minorities in Central Europe: Is it Effective or Just Window-Dressing? V LANTSCHNER, Emma (ur.), CONSTANTIN, Sergiu (ur.), MARKO, Joseph (ur.). Practice of minority protection in Central Europe (Schriftenreihe der Europäischen Akademie Bozen, Bereich „Minderheiten und Autonomien“, Bd. 19). Baden-Baden: Nomos. 2012, str. 223.

5 Joseph Marko, (1999) On the Participation of National Minorities in Decision-Making Processes 4 (1) *Human Rights Law Review*

6 Za pregled sistema politične participacije slovenske narodne skupnosti v Italiji glej VIDAU, Zaira. Partecipazione politica della comunità nazionale slovena in Italia. V: BOGATEC, Norina (ur.), VIDAU, Zaira (ur.). Una comunità nel cuore dell'Europa: gli sloveni in Italia dal crollo del Muro di Berlino alle sfide del terzo millennio, (Biblioteca di testi e studi, Sociologia, 1095). 1a ed. Roma: Carocci. 2016, str. 182–196.

7 V tem besedilu se besedne zveze slovenska manjšina, slovenska narodna manjšina in slovenska skupnost uporabljajo kot sinonimi.

8 Adrian Schaefer-Rolffs (2014) Minority Politics in Practice: Protection and Empowerment in the Danish-German Border Region. *Journal on Ethnopolitics and Minority Issues in Europe*, Vol 13, No 2, 2014, 80–103

9 Ibid.